

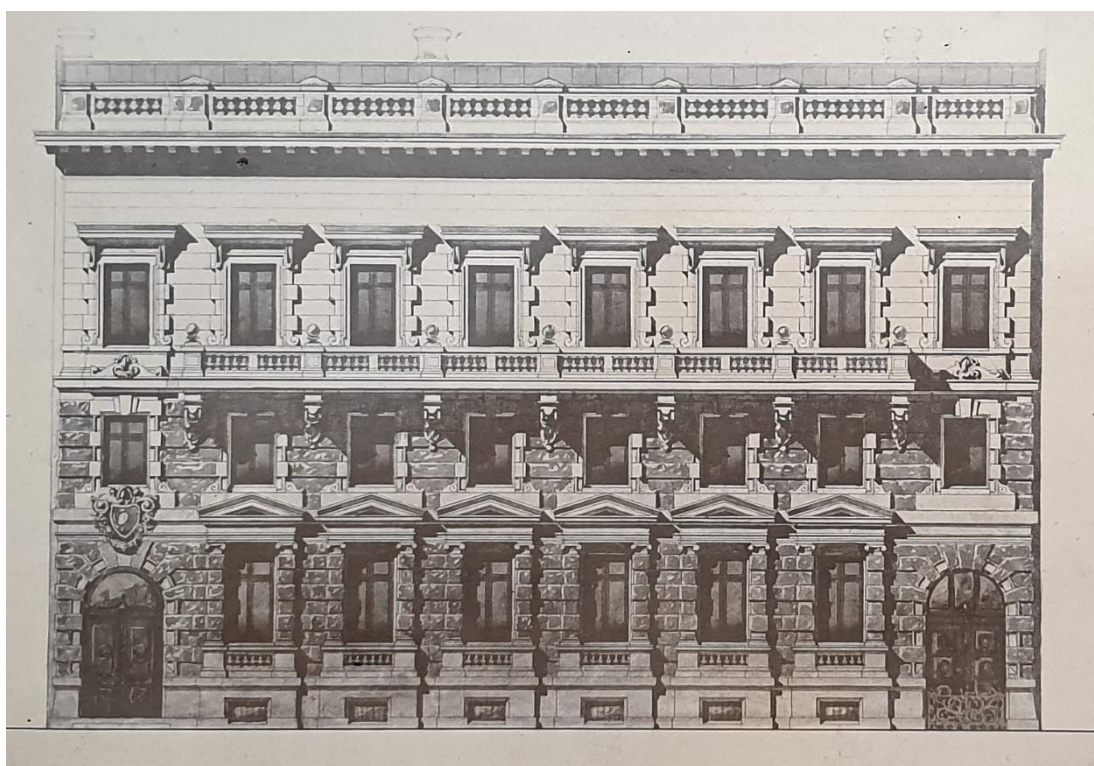
L I N D H O L M

R E S T A U R E R I N G A B

tekniska och antikvariska projektörer

Tingshuset, Södra vägen 25

före detta Mölndals tingsrätt

· Byggnadshistorisk utredning ·

FK3

Göteborg 2022-08-12
Josefine Bengtsson

INLEDNING.....	3
GÄLLANDE LAGSTIFTNING OCH KULTURHISTORISK KLASSIFICIERING.....	6
Göteborgs bevarandeprogram	7
Riksintresse.....	8
Gällande plan.....	8
HISTORIK	8
Bebyggelseutveckling vid Södra vägen	9
Om tingshus.....	16
Tingshuset på Södra vägen 25	17
Arkitekt Hans Hedlund	22
Från tingslag till Mölndals tingsrätt	23
Byggnadskronologi - större förändringar genom åren.....	24
NULÄGESBESKRIVNING OCH KARAKTÄRISERING	36
Kvarteret Glimmingehus idag	36
Exteriör, gatufasad.....	38
Ursprunglig exteriör, portgång	42
Ursprunglig exteriör, gårdsfasad	43
Interiör plan 1	45
Trapphus, huvudtrappa.....	52
Trapphus, gårdstrappa	54
Interiör plan 2	55
Interiör plan 3	60
Interiör, plan 4	67
Sammanfattning av byggnadsdelar	69
KULTURHISTORISK VÄRDEBESKRIVNING.....	73
Ett gemensamt tingshus med medveten placering	73
En representant för Göteborgs stadbyggnadshistoria	73
Tingshusets särskilda förändringshistorik	76
Tingshusets bevarandegrad.....	77
Sammanställning av värdebärande egenskaper	78
ANTIKVARISKA RIKTLINJER	80
KÄLLFÖRTECKNING	82

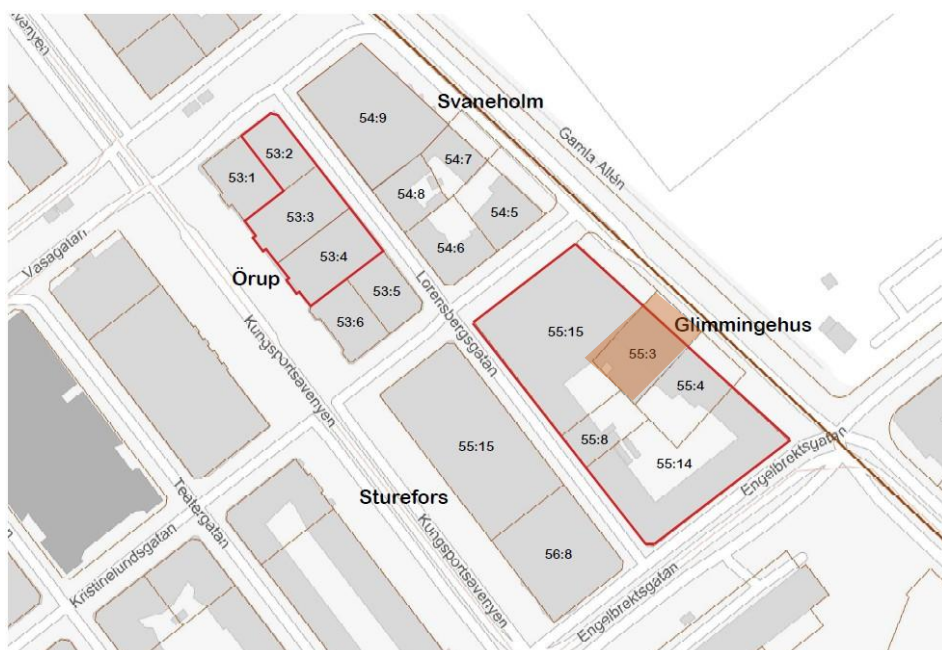
INLEDNING

Objekt:	Tingshuset Södra vägen, Mölndals tingsrätt
Gatuadress:	Södra vägen 25
Fastighetsbeteckning:	Lorensberg 55:3
Nuv. fastighetsägare:	Sigillet Fastighets AB

År 1870 slogs Askims, Västra Hisings, Östra Hisings och Sävedals häradar runt om Göteborg samman till Askims, Hisings och Sävedals tingslag. År 1888 flyttade det sammanslagna tingen till aktuell byggnad: ett nyuppfört gemensamt tingshus på en plats som låg ungefär lika långt från de tre häraderna. Arkitekt Hans Hedlund stod för ritningarna. Byggnaden användes kontinuerligt som tingshus fram till 2009 då, det som nu omorganiserats till, Mölndals tingsrätt flyttade ut. Byggnaden rymmer nu Ingrid Segerstedts Gymnasium.

Tingshuset på Södra Vägen 25 har ett dokumenterat högt kulturhistoriskt värde och byggnaden omfattas som sådan av förvanskningförbud enligt PBL utöver det generella varsamhetskravet. Som del av utbyggnad av staden utanför vallgraven är byggnaden del i en viktig epok av Göteborgs stadsbyggnadshistorik och representerar ett av de tydligaste uttrycken för riksintresset för kulturmiljövård inom området Göteborgs innerstad/Vasastaden med omnejd, utpekat som ett av de förnämsta exemplen på stadsbyggande under 1800- och 1900-talen. Stadsdelen Lorensberg tillsammans med Vasastaden beskrivs i Göteborgs bevarandeprogram som ett av landets mest välbevarade exempel på det sena 1800-talets ”högborgerliga” stadsområden.

Just nu pågår arbetet med ny detaljplan *Lorensberg - Bostäder och kontor inom Lorensberg 53:3, 55:8 m.fl.*, vars främsta syfte är att pröva möjligheten för en utökad bygg rätt med hänsyn till omgivande bebyggelse och kulturmiljö för fastigheter inom kvarteret Glimmingehus och kvarteret Örup. Planarbetet står inför samråd hösten 2022.

Kulturmiljöunderlaget omfattar kvarteren Örup, Svaneholm, Sturefors och Glimmingehus. Planområdet markerat med rött. Aktuell byggnad ligger på markerad fastighet Lorensberg 53:3. Källa: Badh, 2022

Inom detaljplanearbetet har ett kulturmiljöunderlag tagits fram avseende ett utredningsområde som omfattar hela kvarteren Glimmingehus och Örup samt intilliggande kvarter Svaneholm och Sturefors. I samband med kulturmiljöunderlagets framtagande har Göteborgs stadsbyggnadskontor sett ett behov av en fokuserad antikvarisk studie av den aktuella byggnaden. Lindholm Restaurering AB har fått i uppdrag av fastighetsägaren Sigillet Fastighets AB att ta fram en byggnadshistorisk utredning av tingshuset, i enlighet med stadsbyggnadskontorets anvisningar för utredningens innehåll.

Syfte

Syftet med denna byggnadshistoriska utredning är att definiera kulturhistoriska och arkitektoniska värden att ta fasta på vid förvaltning och utveckling av den aktuella byggnaden, för att bevara och möjligen förstärka dess pedagogiska, arkitektoniska och upplevelsemässiga innehåll. Vidare ska utredningen fungera som utgångspunkt i diskussionen kring hur byggnaden kan omgestaltas med hänsyn till den omedelbara omgivningens bebyggelsestruktur och den aktuella byggnadens förhållande till nämnda struktur.

Innehåll

Denna byggnadshistoriska utredning innehåller följande:

- Genomgång av gällande lagstiftning och kulturhistorisk klassificering.
- Bebyggelsehistorisk beskrivning baserad på tillgängligt arkivmaterial.
- Nulägesbeskrivning med kulturhistorisk karaktärisering.
- Kulturhistorisk värdebeskrivning.
- Formulering av antikvariska riktlinjer för bevarande och utveckling.

För en mer utförlig historik kring kulturmiljön i anslutning till det aktuella planområdet hänvisas till den kulturmiljöutredning för området kring Lorensbergsgatan som tagit fram av Göteborgs stadsmuseum 2022. I denna handling har utredningen använts som ett källmaterial.

Metod för kulturhistorisk värdering

Den kulturhistoriska värderingen i denna beskrivning är gjord med utgångspunkt i Riksantikvarieämbetets plattform för kulturhistorisk värdering och urval (2014). Utifrån metoden har byggnadens kulturhistoriska värden identifierats genom såväl arkivstudier som inventering av byggnaden. Olika företeelser samt deras beståndsdelar och karaktärsdrag betraktas som resultat av

tidigare händelser och utvecklingsförlopp. Egenskaperna kan bedömas med avseende på hur viktiga och tydliga de är som återspeglade uttryck för olika händelseförlopp, tidsperioder och platser, verksamheter och synsätt mm. Analysen utgör ett underlag för bedömning av bebyggelsemiljöns tålighet respektive känslighet för olika former av förändringar.

Begrepp för beskrivning av egenskaper

Begreppen nedan används i den följande texten för att beskriva egenskaper och värden i byggnaden och miljön. Nedan förtydligas på vilket sätt begreppen används.

Original, ursprunglig

Begreppen original och ursprunglig används synonymt för att beskriva byggnadsdelar eller karaktärsdrag som bedöms vara bevarade sedan byggnaden uppfördes. Dessa utgör delar av bedömningsgrunden för kulturhistorisk värdering.

Sekundär, senare tillägg, utbytt

Begreppen sekundär, senare tillägg eller utbytt används för att förtydliga vad som har förändrats i senare tid. Oftast är de senare tilläggen utförda på ett sätt som inte tar utgångspunkt i byggnadens karaktär utan har avvikande kvaliteter och karaktärsdrag. Men de kan även vara utformade med viss hänsyn till byggnadens karaktär. Dessa utgör dock inte delar av bedömningsgrunden för analys och värdering – om inte så särskilt anges.

Begrepp för analys och värdering

Definitionen av begreppen nedan är hämtad från Riksantikvarieämbetets *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval*.

Kulturhistoriskt sammanhang

Begreppet används för att beskriva ”ett visst identifierat och avgränsat historiskt utvecklingsförlopp med ingående verksamheter eller aktiviteter som på olika sätt haft en präglade inverkan på en viss företeelse.” Det kulturhistoriska sammanhanget utgör utgångspunkten för kulturhistorisk värdering.

Kulturhistoriskt värde

Kulturhistoriskt värde ”avser de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang – samt därigenom människors livsvillkor i olika tider, inklusive de förhållanden som råder idag.”¹

Medverkande

Josefine Bengtsson, bebyggelseantikvarie på Lindholm Restaurering AB, har tagit fram utredningen.

¹ Rapport från Riksantikvarieämbetet – Plattform Kulturhistorisk värdering och urval 2015-01-19

Madelene Seberbrink har varit kontaktperson på Göteborgs stadsbyggnadskontor.

Martin Lindholm och Anna Rodin, bebyggelseantikvarier på Lindholm Restaurering AB, har granskat och kvalitetssäkrat handlingen.

L I N D H O L M
R E S T A U R E R I N G A B
tekniska och antikvariska projektörer

Drottninggatan 29
411 14 GÖTEBORG

TEL: 031-336 09 40
E-POST: josefine@lindholm-restaurering.se
HEMSIDA: www.lindholm-restaurering.se

GÄLLANDE LAGSTIFTNING OCH KULTURHISTORISK
KLASSIFICIERING

Göteborgs bevarandeprogram

Före detta Mölndals tingsrätt, på Södra Vägen 25, omfattas av Göteborgs bevarandeprogram, område 6: A "Vasastaden". Då byggnaden uppfördes 1888 är den en tydlig del av den unika bebyggelsemiljö som motiverar utpekandet och är att betrakta som särskilt kulturhistoriskt värdefull.

6: A "Vasastaden"

"Vasastaden" omfattar en relativt tät stenhusbebyggelse och parkstråket längs vallgraven. Den norra delen närmast vallgravsstråket domineras av slutna kvarter från 1870–1905. De södra partierna har en mer varierad bebyggelse uppförd cirka 1905–1915. Före detta Mölndals tingsrätt, på Södra Vägen 25, ingår i den äldre norra delen.

Motivering

"Områdets ursprungliga karaktär är väl bibehållen och byggnaderna tillsammans med parker och planteringar bildar en unik bostadsmiljö från perioden 1870–1930. Särskilt intressant är den äldre norra delen med sin tidstypiska stadsplan, sina ovanligt påkostade bostadshus med stora lägenheter och flera viktiga allmänna byggnader. Den utgör ett utmärkt exempel på det sena 1800-talets "högborgerliga" stadsområden och är en av landets mest välbevarade miljöer av detta slag. Av stort kulturhistoriskt intresse är också de yngre omsorgsfullt utformade stenhuskvarteren och de delvis unika landshövdingehusen som är sammanbyggda med höga stenhus."

Beskrivning – karaktär

"Den äldre bebyggelsen från perioden 1870–1900 ligger på plan mark. Här bygger stadsplanen på raka gatuperspektiv och rektangulära kvarter med små avgränsade gårdsrum till varje fastighet. Nya Allén med den anslutande Kungsparken utgör "Vasastadens" gräns mot city och är områdets viktigaste park. Kvarteren längs parkbältet har utformats med tanke på det öppna läget. De är mindre än övriga och vänder symmetriska, monumentala fasader mot Allén. Även mot tvärgatorna har de eleganta fasader och små förträdgårdar inramade med järnstaket. Huvudstråken är Kungsportsavenyn och Vasagatan med sina alléer. Vasaplatsen omgiven av ståtliga husrader utgör en central punkt och bildar en grön oas. /.../ Byggnadernas arkitektoniska utformning varierar och ansluter till de olika epokenas stilideal."

Bostadshus 1870–90

Nordvästra och nordöstra delen

Byggnaderna har 3–5 våningar och präglas av nyrenässansens stilideal. Gatufasaderna är i allmänhet ljusst putsade och rikt dekorerade men fasadliv av tegel och dekor av puts förekommer. De äldsta husen är vanligen utformade med enkla flacka sadeltak. De yngre har branta, brutna plåttäckta tak med kupolformade eller rakt avslutade torn och dekorativa järnräcken samt små dekorativa takkupor. Karaktäristiska detaljer är fönster med korsformade eller T-formade poster, entrédörrar och portar av trä med profilerade speglar och galler av järn samt balkongräcken utförda som en del av fasaden, ofta med kraftiga balusterdockor. Gårdsfasaderna har ingen eller mycket sparsam dekor

och är i allmänhet ljust slätputsade. Ursprungligen var förträdgårdarna avgränsade med staket. Några järnstaket finns kvar.”²

Riksintresse

Utbyggnaden av staden utanför vallgraven, efter det att befästningarna raserades, utgör en viktig epok i Göteborgs stadsbyggnadshistoria. Som sådan är tingshuset representant för ett av de tydligaste uttrycken för riksintresset för kulturmiljövård inom området Göteborgs innerstad/Vasastaden med omnejd, som utpekats som ett av de förnämsta exemplen på stadsbyggnad under 1800- och 1900-talen. Nedan citeras de, av riksintressebeskrivningens angivna, uttryck för riksintresset som bedömts relevanta för aktuell byggnad:

”Det sena 1800-talets stodstadomdaning och -utbyggnad /.../ som visar på /.../ spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. /.../ De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar/.../. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyen och Vasagatan /.../ och de storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institutioner insprängda bland hyreshusen /.../”

”Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d.v.s. ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar.”

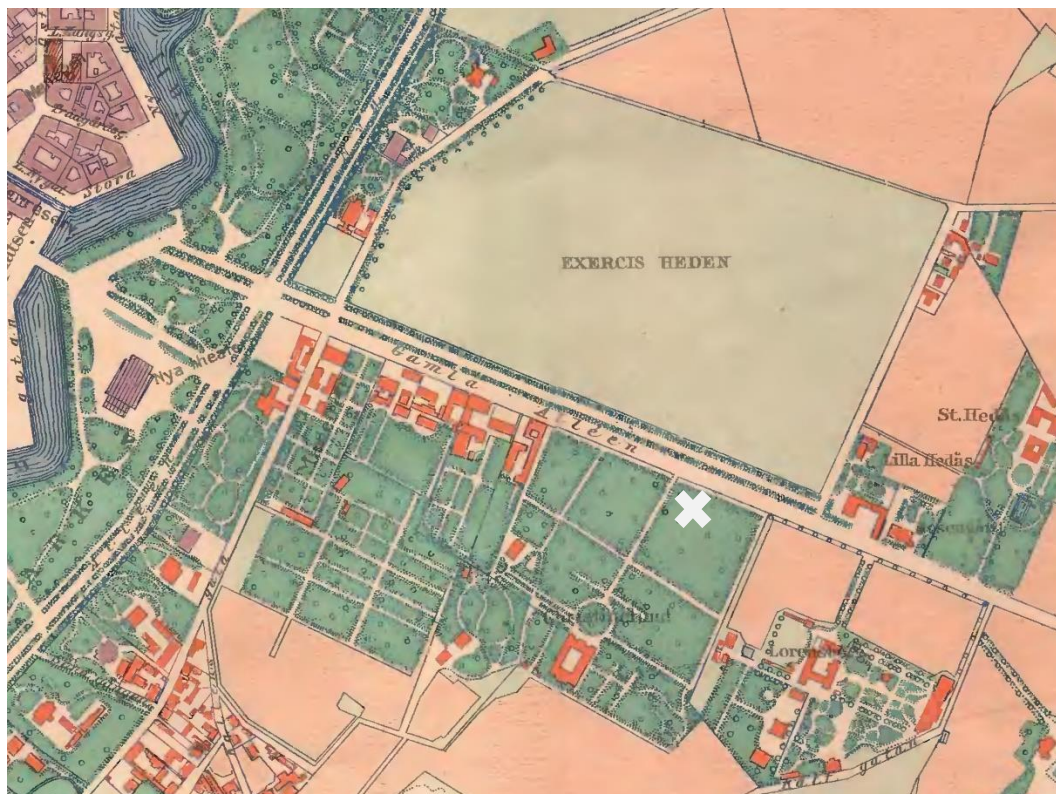
”Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, /.../ Den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel. ”

Gällande plan

Gällande plan är *Förslag till Ändring av stadsplanen för 55 kv. Glimmingehus i Lorensberg Göteborg* vilken vann laga kraft 1935 tillsammans med *Ändring av detaljplan E2130 för 55 kv. Glimmingehus inom stadsdelen Lorensberg i Göteborg* vilken vann laga kraft 2013. Planen från 1935 syftade till att reglera gårdsbebyggelsen i samband med uppförandet av befintligt flerbostadshus mot Engelbrektsgatan. Tillägget från 2013 syftade till att möjliggöra inredning av vindarna.

HISTORIK

² Lönnroth, 1999

Utsnitt ur karta över Göteborg så som det såg ut 1860. Befästningarna är rivna och Nya Allén är anlagd. Läget för aktuellt byggnads senare placering är markerad.

Källa: Jubileumskarta 1860, SBK

Utbyggnaden av Göteborgs stenstad

År 1866 fastställdes en utvidgningsplan för Göteborg. Kvarteren innanför vallgraven var då helt utbyggda och nya områden behövde tas i anspråk för den växande staden. Marken söder om den gamla staden, nuvarande Lorensberg och Vasastaden, var planens centrala delar. Utifrån Nya Allén skulle ett solfjäderformat gatunät sträcka sig, med Södra Vägen som östlig gräns. Här skulle ett förnämt bostadsområde uppföras för den växande borgarklassen. Utbyggnadsplanen var tidstypisk med i huvudsak rätvinkliga kvarter, raka gator, enstaka bredare avenyer och inslag av planteringar eller parker. Exercisheden fick behålla sitt öppna stadsrum och Södra vägen och Gamla Allén behölls lika befintligt.

Utbyggnaden av norra delen av de nya stadsdelarna genomfördes 1868–1905 och omfattade rivning av den relativt nya bebyggelse som vuxit fram söder parkbältet vid vallgraven. De hus som kom att uppföras var helt i sten och placerades i kringbyggda kvarter runt små gårdsbildningar enligt 1830 års byggnadsordning. Områdets huvudstråk blev Kungsportsavenyn, som ursprungligen var en utpräglad bostadsgata. Vasagatan med sin allé var ett annat viktigt stråk, där flera allmänna byggnader placerades. De smalaste gatorna, såsom Lorensbergsgatan, anlades som 12 meter breda bakgator, med portar mot gårdarna. Bebyggelsen vid de breda huvudstråken, å andra sidan, utformades för promenader enligt den senaste hälsotrenden och med inspiration från kontinenten och försågs då med förträdgårdar och påkostade entréer. Däremellan fanns ett rutnät av mindre huvudgator, till exempel Kristinelundsgatan, som var 18 meter breda.

Utsnitt ur karta över Göteborg så som det såg ut 1890. Gatorna har fått sin nuvarande sträckning. Längs Södra Vägen och Gamla allén växer stenstadskvarteren fram med bland annat tingshuset. Intill, vid korsningen Södra Vägen - Engelbrektsgatan låg Göteborgs ridhus mellan 1881 och 1930-talet Källa: Jubileumskarta 1860, SBK

Den största andelen av husen uppfördes 1875–90. Utformningen av husen präglades av 1874 års nationella byggnadsordning som syftade till att motverka brandrisk och främja ljusinsläpp, vilket tog sitt uttryck i bredare gator, klyvning av större kvarter, genomgående brandgator i kvarteren samt begränsad byggnadshöjd.

Under utbyggnaden av Vasastaden och Lorensberg uppfördes husen först i tre våningar och från 1880-talet i 4 våningar. Fasaderna mot huvudgatorna blev rikt dekorerade i nyrenässansstil. Bland arkitekterna dominerade Adrian Crispin Peterson. Andra viktiga arkitekter var J A Westerberg och A Krüger samt Hans Hedlund. I stenstaden ritade Hedlund, utöver tingshuset, Vasagatan 46, kv. 48:8 (1882) och Viktoriagatan 11, kv. 12:17–18 (1887).

Medan norra delen av Lorensberg växte fram utvecklades Exercisheden vidare till en plats för utställningar, idrottstävlingar och andra evenemang. 1867 byggdes ett exercis- och gymnastikhus i områdets norra del.

Utbyggnaden av Vasastaden och Lorensberg färdigställdes i stort sett mellan 1890–1905 då bebyggelsen kring Vasaplatsen och vid Götabergsgatan tillkom. Här utformades husen i sekelskiftets anda med mönstermurade tegelfasader och fantasifulla takkompositioner som omfattade eleganta spetsiga kupor, torn och spiror. Området sydöst om Exercisheden byggdes ut från 1890-talet med slutna stenstadskvarter. Kvarteren närmast Heden, och Engelbrektsgränd, uppfördes först.

Vid sekelskiftet 1900 hade de nya stadsdelarna Vasastaden och Lorensberg omkring 10 000 invånare.³ Cirka 1910–40 utvidgades bostadsbebyggelsen söderut.

Kvarteret Glimmingehus

Kvarteret Glimmingehus, i stadsdelen Lorensberg, bebyggdes under en längre period, mellan 1882 och 1915. Placeringen längs infartsleden gjorde det lämpligt att placera olika allmänna inrättningar här såsom tingshus, ridhus och skola. Det representativa läget vid Södra vägen och Gamla Allén gjorde att bostadshusen längs Södra vägen planlades med förträdgårdar, likt dem längs Kungsporsavenyen.

Tingshuset sett från Södra Vägen tidigt 1900-tal, med ursprunglig förträdgård. Här ses även gatufasadens avslutning så som den såg ut innan påbyggnaden 1954, med takbalustrad samt takfot med små vindsfönster under.

Källa: Fredberg, 1922

³ Lönnroth, 1999

Ridhuset i Hörnet Engelbrektgatan och Södra Vägen. I förgrunden Gamla Allén och Södra Vägen.

Källa: GSM

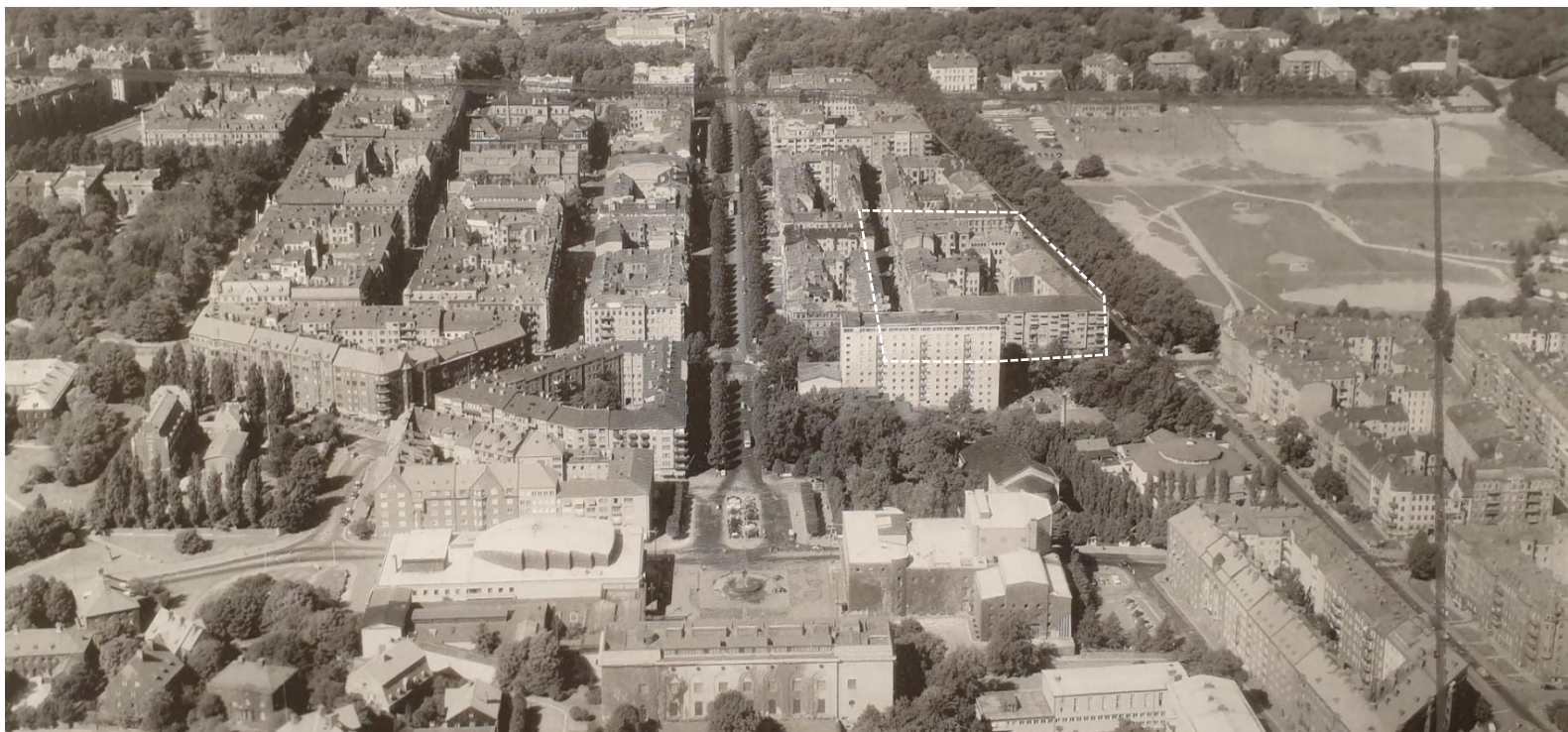
Vy från Gamla Allén mot kvarteret Glimmingehus och Kjellbergsska flickskolan i hörnet Södra vägen/ Kristinelundsgatan. Byggnaden uppfördes 1897–98 och revs 1967. Tingshuset ses till vänster i bild. Fotografiet visar på de ursprungliga förträdgårdarna som fanns längs Södra vägen och på tingshusets utseende innan påbyggnaden på 1950-talet. Fotografi från 1922. Källa: GSM

Förändringar i Lorensberg från 1900-talet till idag

År 1901 invigdes den nya Kungsportsbron och året därpå ersattes de hästdragna spårvagnarna längs Kungsportsavenyen med motordrivna fordon. Kungsportsavenyen fick sitt avslut med uppförande av Konstmuseet och anläggandet av Götaplatsen i samband med Jubileumsutställningen 1923. Snart invigdes även Konserthuset och Stadsteatern och Kungsportsavenyen utvecklades på 1930-talet till ett stråk för kultur och nöjen med inredning av verksamhet och uppglasning av bottenvåningar. Vid punktvisa ombyggnader på revs stora delar av 1800-talets gårdsbebyggelse i enlighet gällande ideal om förbättrade luft- och dagsljusförhållanden. Vid tiden reglerades fortsatt byggnadshöjden till högst 4 våningar längs de smalare bakgatorna, såsom Lorensbergsgatan. Som kompensation tilläts högre bebyggelse om 6–8 våningar mot huvudstråken. På 1950-talet omdanades den länge bevarade Lorensbergsparken, där alla byggnader utom Lorensbergsteatern revs för att göra plats för uppförandet av det fritt liggande och tolv våningar höga Park Avenue Hotel, som stod i stark kontrast till den äldre stenstadsbebyggelsens låga och slutna kvarter.

Inom ramen för 1960- och 1970-talets citysanering kom stora delar av 1800-talsbebyggelsen i Lorensberg att rivas för att göra plats för stora kontorsbyggnader, parkeringshus, hotell och varuhus. I kvarteret Sturefors, intill kvarteret Glimmingehus, revs samtlig bebyggelse och ersattes av två större komplex. De karaktäristiska förträdgårdarna längs med avenyn och Södra Vägen reglerades som allmänna gångstråk. Rivningarna orsakade dock kontrovers, vilket föranledde byggnadsminnesförklaringen av byggnader inom kvarteret Örup. Mot Lorensbergsgatan gjordes punktvis rivningar av enskilda hus inom kvarteret Örup under 1960–70- och 80-talen. Delar av kvarteret Svaneholm revs och ersattes med bostads- och kontorshus på 1970-talet.

2000-talets förändringar av stenstaden omfattar påbyggnader och förtätningar, med uppförandet av höga volymer i 6–8 våningar även längs bakgatorna Lorensbergsgatan och Teatergatan.

Flygfoto över norra Lorensberg 1955. Kungsportsavenyen sträckning norrut ses i mitten av bilden med Götaplatsen i förgrunden. Exercisheden med Gamla Allén längst till höger i bild. Kvarteret Glimmingehus markerat. Kvarterets fasader mot Engelbrektsgatan döljs delvis av Park Avenue Hotel. Källa: Bladh, 2008

Flygfoto över kvarteret Glimmingehus 1955 med tingshuset markerat. Flerbostadshuset mot Engelbrektskatan uppfördes på 1930-talet, medan övrig ursprungliga byggnader mot gatan är bevarade. Källa: Bladh, 2008

I kvarteret Glimmingehus kom tingshuset att bli den enda bevarade byggnaden, när övriga byggnader rivits och ersatts 1930-tal till 1970-tal. Det ursprungliga huset på Södra Vägen 27, som från början ägdes av James Fredrik Dickson, revs vid mitten av 1960-talet. Istället byggdes Läkarhuset år 1966. Kjellbergsska flickskolan vid tingshusets norra gavel revs 1967 och ersattes av ett parkerings- och kontorshus.

Om tingshus

Ett tingshus är vanligtvis en domstolsbyggnad för tingsrätten. Tidigare användes begreppet endast för byggnader där häradsrätterna höll sina förhandlingar, medan rådhusrätterna tog plats i städernas rådhus.⁴

Innan tingshus började uppföras hölls rättegångar vid särskilda tingsplatser, vilka ofta var belägna vid en äldre kultplats. Under 1500-talet hölls ting i sockenstugor och klockargårdar och från 1600-talet även i gästgivargårdar. År 1734 kom en lag som föreskrev att varje härad skulle uppföra ett eget tingshus. Enligt lagen skulle huset inrymma en »*stufva så stor, som tarfvas och två kamrar*» och här skulle tre årliga ting hållas: vinterting, sommaring och höstting. Allmogen i häradet var skyldiga att uppföra och underhålla byggnaden och även att tillhandahålla ett häkte. Lagen från 1734 fick en varierad genomslagskraft över landet och vissa härader fortsatte, som förut, att hålla ting på gästgiverierna eller på större gårdar. Frammot 1800-talet hade dock så gott som varje härad ett eget tingshus. Med få undantag ligger de äldsta tingshusen på landsbygden och är, liksom prästgårdar och militära boställen från samma tid, timmerbyggnader med traditionell salsplan. Många av dessa äldre tingshus finns fortfarande bevarade, med nya funktioner.

I slutet av 1800-talet slogs många härader samman till större tingslag⁵, vilka byggde gemensamma tingshus i de nya tätorter som växte fram. Ansvaret för att bygga och underhålla tingshusen övergick 1884 från lokalbefolkningen till särskilda kommunala tingshusbyggnadskyldiga. Perioden 1880–1920 var en viktig nybyggnadsfas inom tingshusbebyggelse och en stor del av landets cirka 330 bevarade tingshus tillkom.

Det är en relativt enhetlig grupp av arkitekturide byggnader med en respektingivande och monumental arkitektur som präglas av tidens rådande stileklekticism, ofta med dominerande inslag av

nationalromantik och jugend. Absider och tingsklockor var typiska kännetecken för byggnaderna. De nya tingshusen inrymde i vissa fall en bostad åt häradshövdingen.

År 1948 kom en ny rättegångsordning där ordförandens – domarens - uppgifter reducerades, medan advokater och åklagare fick en mer betydelsefull roll i den rättsliga processen. Demokratiseringen av den rättsliga processen medförde en succesiv förändring av många tingshusbyggnader, som bland annat kunde visa sig i att tingsalen fick fler ingångar och att domaren tidigare upphöjda placering i rummet sänktes ned. Många nya tingshus tillkom under 1950-talet och fick då en mer återhållsam och mindre imposant arkitektur, i tidens detaljrika funktionalism. I de äldre byggnaderna byttes möblemanget till lätta möbler i ljusa träslag och ornerade detaljer kläddes in med slät panel.

Den 1 januari 1971 infördes en enhetlig underrättsorganisation i Sverige. Domstolsväsendet förstatligades och häradsrätter och rådhusrätter ombildades till cirka 100 tingsrätter. Med det upphörde verksamheten i många tingshus. Byggnadsstyrelsen, som tog över ansvaret för tingshusen från tingshusbyggnadsskyldiga, gjorde sig av med en stor del av fastighetsbeståndet. När Byggnadsstyrelsen avvecklades år 1993 övergick ägandet av tingshusen till det nybildade statliga bolaget Vasakronan. Under tidigt 200-tal sålde

Vasakronan av ytterligare tingshus. Idag är en många tingshus i privat ägo.⁶

⁴ Efter förstatligandet i tingsrättsreformen –även kallad domstolsreformen - 1971 görs inte längre någon åtskillnad mellan tingsrätt och rådhusrätt. Vanligen används den hävdvunna benämningen (rådhus eller tingshus) för varje enskild domstolsbyggnad.

⁵ Historiskt sett betecknar **tingslag** häradsrättens domkrets (område). **Domsaga** betecknade då området för domaren

(häradshövdingen), vilket inte alltid var detsamma med rättens territorium. En domsaga kunde formellt innehålla ett flertal häradsrätter. Med tingsrättsreformen 1971 blev det judiciella området för tingsrätten och domaren detsamma; domsaga ersattes av begreppet domkrets.

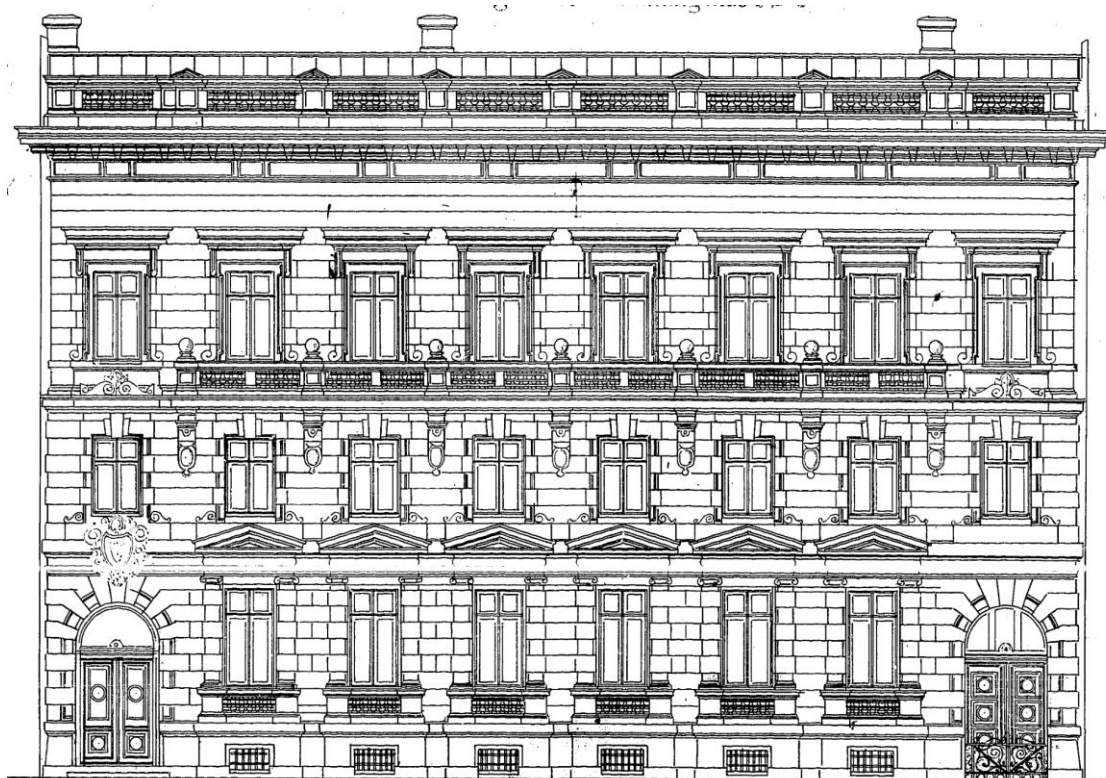
⁶ Källor tingshushistorik: Blank (1999), [www.lansstyrelsen.se/Tings- och rådhusinventeringen 1996–2007](http://www.lansstyrelsen.se/Tings-och-radhusinventeringen-1996-2007)

Tingshuset på Södra vägen 25

År 1870 slogs Askims, Västra Hisings, Östra Hisings och Sävedals häradar runt om Göteborg samman till Askims, Hisings och Sävedals tingslag⁷. Vid sammanslagningen hade Askims häradsrätt tingsställe i Kärra i Mölndal, Västra och Östra Hisings i Bärby och Sävedals i Landvetter. År 1888 flyttade det sammanslagna tinget till ett nyuppfört tingshus på en plats som låg ungefär lika långt från de tre häraderna. Tingshuset låg på Södra Landsvägen, numera Södra Vägen, mot Mölndal.

Byggnadskyldige för Askims, Hisings och Sävedals tingslag uppförde på Södra vägen 25 ett tingshus i tre våningar. Arkitekt Hans Hedlund stod för ritningarna och byggmästare P J Rapp utförde entreprenaden.

På byggnadens första våning inreddes en stor tingssal, förrum/väntrum och rum för åklagare, nämnd och vaktmästare. Tingssalen och förrummet gjordes med dubbel takhöjd, vilket medförde att plan 2 blev en entresolvåning med rum endast i fil mot gatan. Entresolvåningen innehöll ursprungligen domarens rum, arkiv och kontorsrum för övrig personal. Den tredje våningen inreddes helt som häradshövdingebostaden med rum i fil mot gatan och sal mot gården.

Fasad mot Södra Vägen. Nybyggnadsritning Hans Hedlund 1887. Källa: SBK

Gatufasadens utformades med nyrenässansens symmetriska uppbyggnad, med en portal i vardera av gatufasadens ytterkanter, regelbundet placerade fönster och en centralt placerad paradbalkong på tredje våningen. Sockeln är tidstypiskt rusticerad och de olika våningsplanen har markerats med profildragna friser och kraftfull dekor i fönsteromfattningar och balkongornamentik. Fönstren utformades i verkligheten med T-post, olikt ritningens korspostformat. Det flacka taket var underordnat fasaden och dolt bakom en balustrad

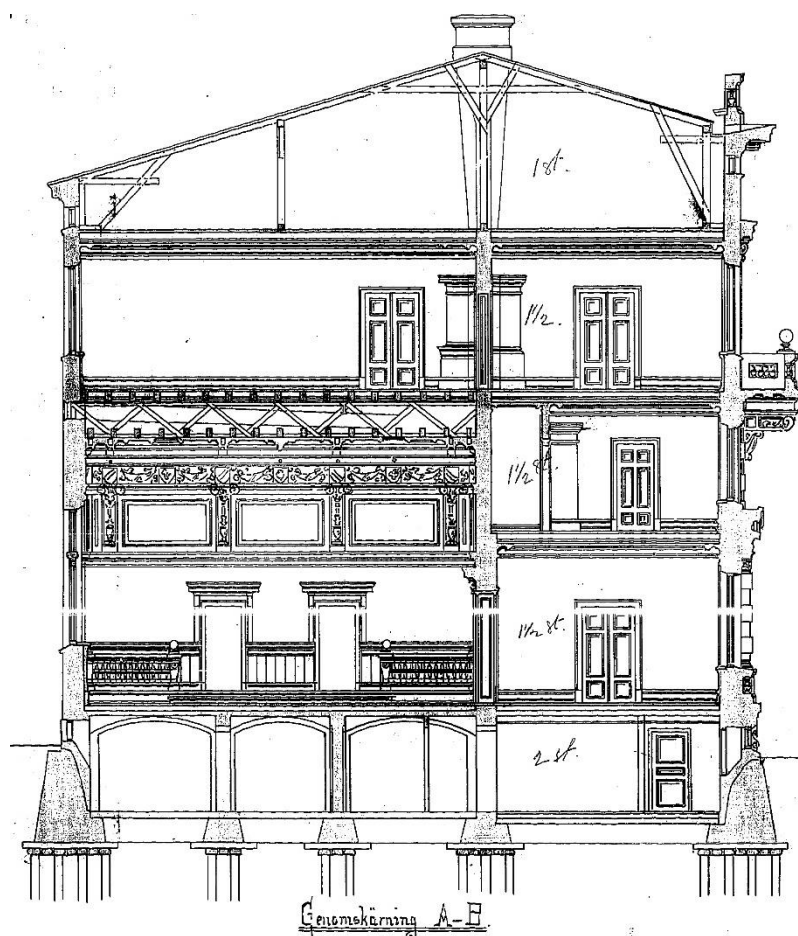
⁷ Tingshusinventeringen

Ursprunglig byggnadskonstruktion och utformning

Tingshuset på Södra vägen uppfördes i sten på rustbädd. Källargrunden fogades och därovan konstruerades bärande väggar av maskinslaget tegel. Bjälklagen utfördes i stål och trä och takstolen i trä. Källarbjälklag och golv- och takbjälklag ovanför arkivet utfördes med små tegelvalv mellan stålbalkar. Sockeln mot gatan kläddes utvändigt med granit i kvaderformat med solbänkar på källarfönster och utvändiga trappor i granit. Gården och portgångens sockel kläddes med två fot hög finhuggen kalksten i blocksteg med källarfönstrens solbänkar och utvändiga gårdstrappor i kalksten.

Gatufasaden utfördes i gjuten cement i kvaderformat på plan 1 och 2, medan fasadens släta ytor ovan och runt fönstren på tredje våningen kläddes med narvhuggna kalkstensplattor utan klamror. Allt fogades med tunn cementhaltig fog. Gårdsfasaden kläddes med maskinslaget gul tegel med inslag av mönstermurning i rött tegel. Skorstenarna murades i gult tegel.

Taket kläddes med zinkplåt och även stuprören utfördes i zink. Zinkplåt användes även till trösklar mot balkongen och sparkplåtar på dörrar. Skorstenarna murades i gult tegel och avtäcktes med kopparplåt.

Sektion i linje med tingssalen, i två våningars höjd. Hjärtmuren är förskjuten mot gatan för att ge bredd till tingssalen och med följd att sadeltaket fick asymmetriska takfall.

I den kända lokalhistoriska skildringen *Det Gamla Göteborg* beskriver C.R.A Fredberg tingshuset som en av arkitekten Hans Hedlunds bästa skapelser.⁸ En tidningsartikel i *Handelstidningen* 28/8 1888 beskriver och recenserar tingshuset på följande sätt:⁹

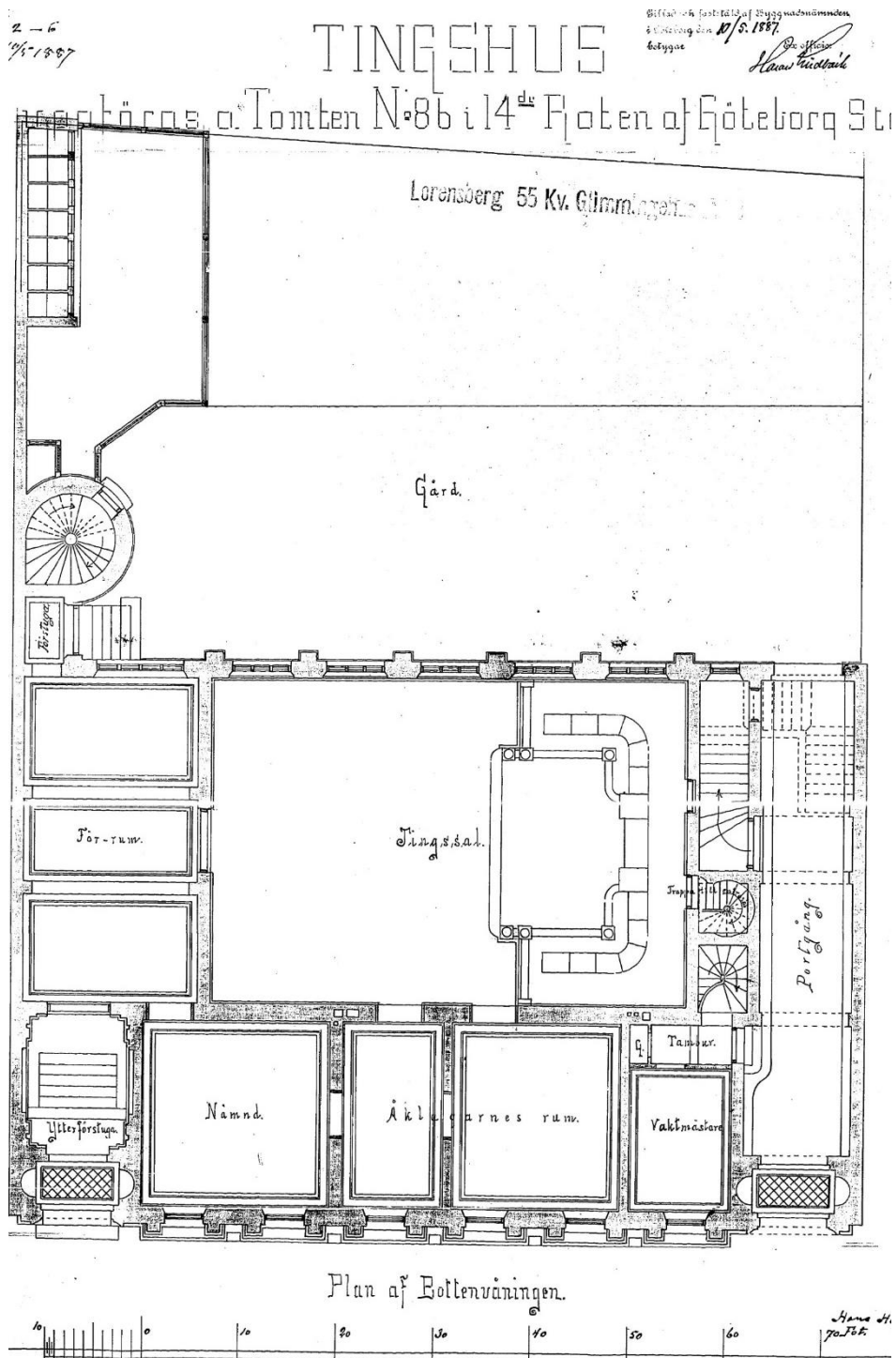
"Huru många tråkåkar finnas icke på landsbygden, där rättvisan skipas i rum, som äro mindre lämpliga för sitt ändamål, där domhavanden har det illa nog ställt för sig, och där nämnden får taga plats där den kan vid sidorna af salen eller i något hörn. och vittnena sedan! Ja, för dem är det ännu sämre sörjdt. [...] Hvad nu särskilt det tingshus beträffar, hvarom här är fråga, torde man kunna säga, att det varder mönstergillt och väl förtjänar att mana till efterföljd här och hvar, där man vill avhjälpa sådana brister, som de påpekade. [...] Tingshuset, det första som uppförts i Göterborg, är en verklig prydnad för trakten, och ho vet om man ej skall våga fälla det omdöme att hittills inom landet det ej varit förunnadt någon rätt att flytta in uti en bostad, som så uppfyller anspråken som denna."

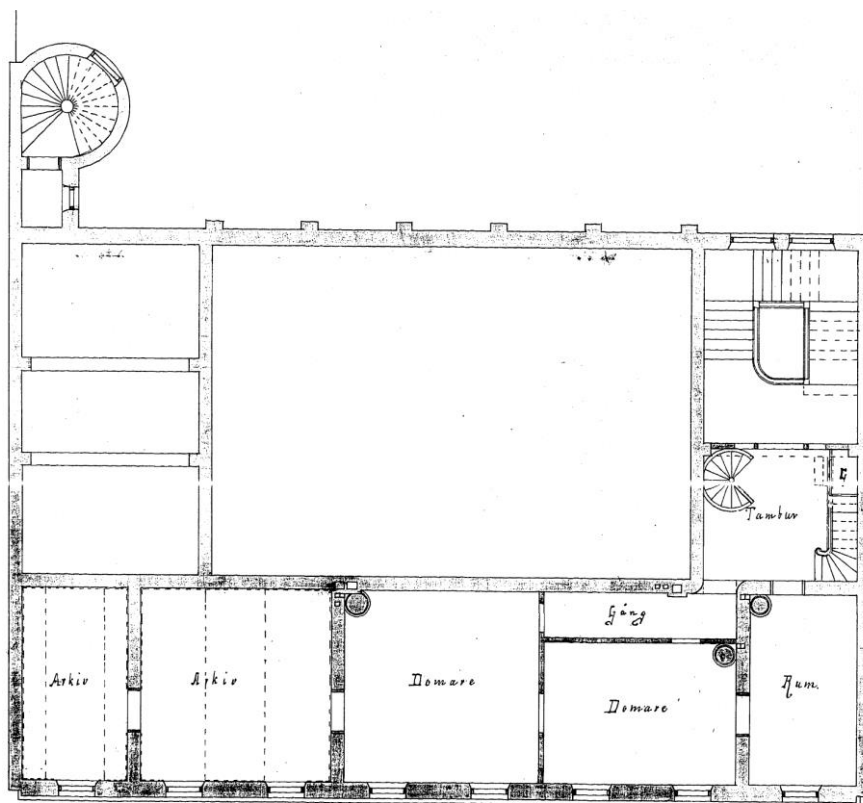
Äldre fotografi av tingssalen, med vy mot podiet. Källa: Lindqvist, 2013

⁸ Fredberg, 1922

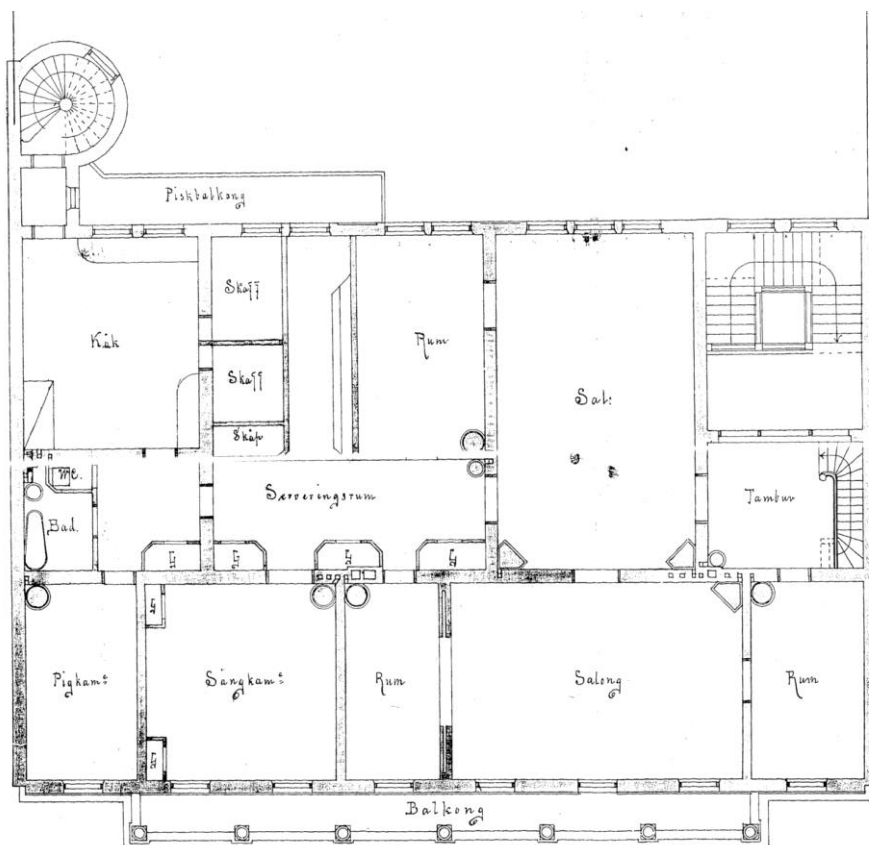
⁹ Tings- och rådhusinventeringen 1996–2007

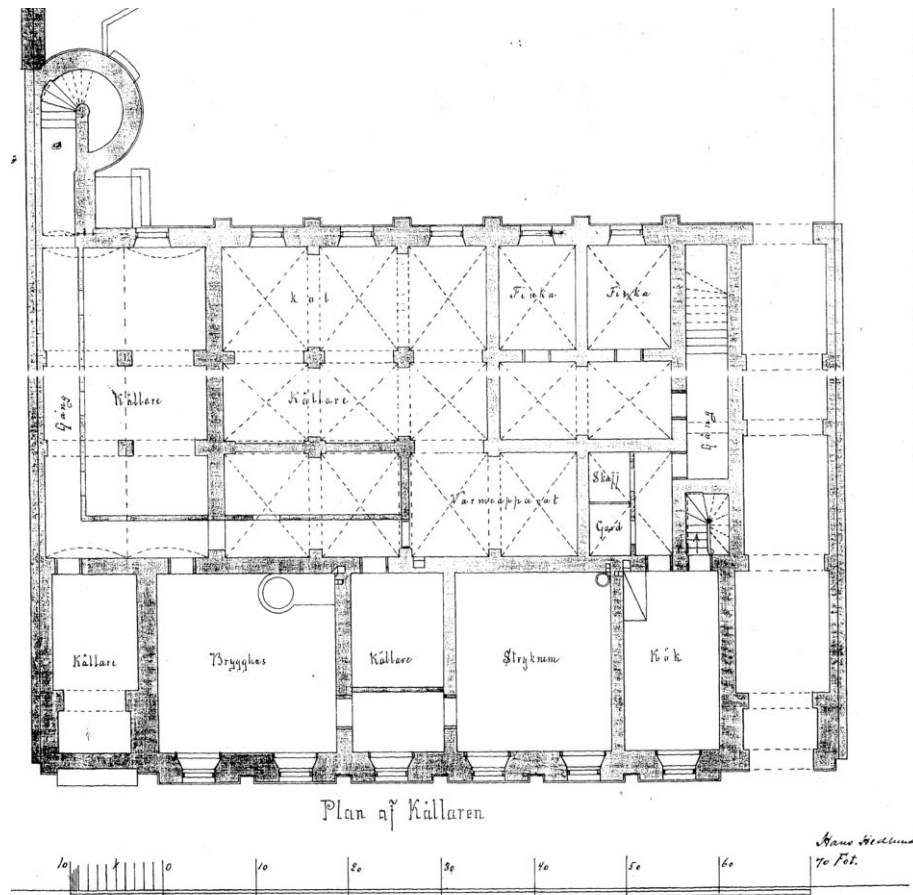
Bottenplan med stort förrum och tings-sal mot gården och i två våningars höjd. Längs med gatufasaden förlades nämndens och åklagarnas rum, samt intill portgången vaktmästarbostaden. De övre planen kunde nås via huvudtrapphuset med entré från portgången, via ett rundat utanpåliggande trapphus med entré från gården samt via en mindre intertrappa från tings-salen.

Entresolplan, plan 2, med arkiv innanför domarnas kontor, längs med gatufasaden. Enligt arbetsdevisen utfördes inte kakelugnarna.

Häradshövdingens lägenhet, plan 3. Enligt arbetsdevisen utfördes inte kakelugnarna med undantag från den i sängkammaren.

*Källare med två finkor,
häktesceller, mot gården*

Arkitekt Hans Hedlund

Hans Hedlund (1855–1931) anses vara 1900-talets främsta arkitekter i Göteborg och en av Sveriges förnämsta jugendarkitekter. Efter några år hos Göteborgs stadsarkitekt Victor von Gegerfelt började Hedlund arbeta som självständig arkitekt i samma stad 1880. Till några av hans mer kända byggnader hör bland annat Saluhallen (1889), det så kallade Tomtehuset (1930), Göteborgs före detta stadsbibliotek (1900-nuvarande Kurs-och Tidningsbiblioteket) och Dicksonska folkbiblioteket (1897). Flera av dessa byggnader ritades i samarbete med andra arkitekter. Sonen Björner Hedlund (1882–1956) gick i faderns fotspår och tillsammans drev de under ett antal år arkitektbyrån Hans och Björner Hedlund arkitektbyrå. Tingshuset tillhör ett av Hedlunds tidigaste verk.

Från tingslag till Mölndals tingsrätt

Askims, Hisings och Sävedals tingslag var länge en av Sveriges största. År 1955 tudelades dock tingslaget till Hisings, Sävedals och Kungälv's tingslag/domsaga respektive Askims och Mölndals tingslag/domsaga. Uppdelningen kom av den svenska storkommunreformen där kommunindelningen rationaliserades med följden att bland annat många småkommuner försvann och att domsagorna omreglerades. Kommunerna Landvetter, Råda, Kålleröd och Askim samt Mölndals stad bildade Askims och Mölndals tingslag/domsaga medan Partille, Styrös, Öckerö, Torslanda, Säve, Marstrands stad samt Romelanda, Ytterby, Hermansby och Kungälv skulle utgöra Hisings, Sävedals och Kungälv's tingslag/domsaga.

De två tingslagen upphörde 1971 och verksamheten överfördes till Sävedals respektive Mölndals tingsrätt med domkrets. Sävedals tingsrätt införlivades dock redan 1974 i Mölndals tingsrätt, samma år som Askims kommun införlivades i Göteborg stad. År 2009 uppgick Mölndals tingsrätt, som vid det laget omfattade Härryda, Kungälv, Mölndal och Partille kommun, i Göteborgs tingsrätt. Under hela perioden från sammanslagningen av Askims, Hisings och Sävedals tingslag 1888 till upplösningen av Mölndals tingsrätt år 2009 låg kansliet utanför det egna området, i aktuell byggnad på Södra vägen.¹⁰

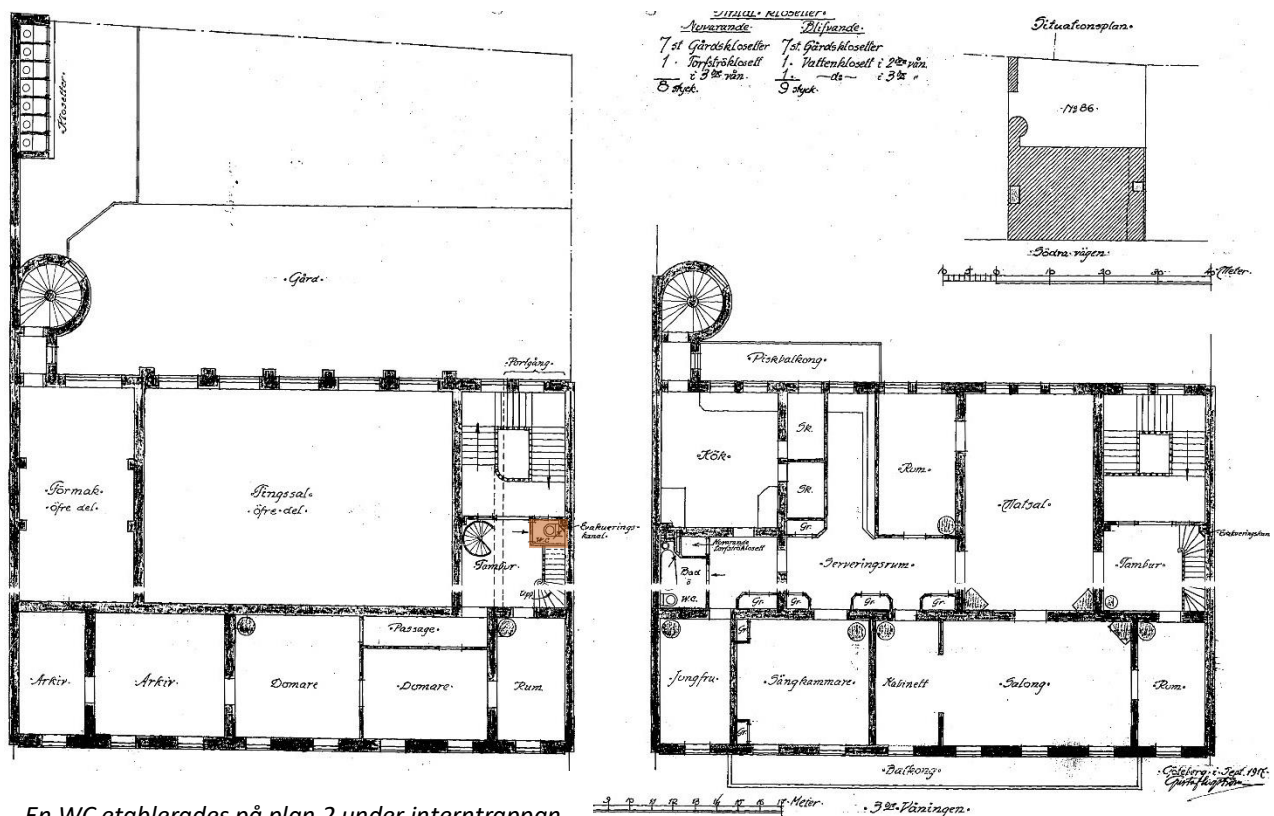
¹⁰ Tings- och rådhusinventeringen 1996–2007

Byggnadskronologi - större förändringar genom åren

Följande byggnadskronologi är baserad på bygglovshandlingar i stadsbyggnadskontorets arkiv.

1917 Inredning av WC

Ett WC anrättades vid kontoren på entresolvåningen, plan 2, och en befintlig torvströstolett i häradshövdingens lägenhet, plan 3, omvandlades till WC. Vatten drogs in till båda WC, badrummet samt till brygghuset i källaren.

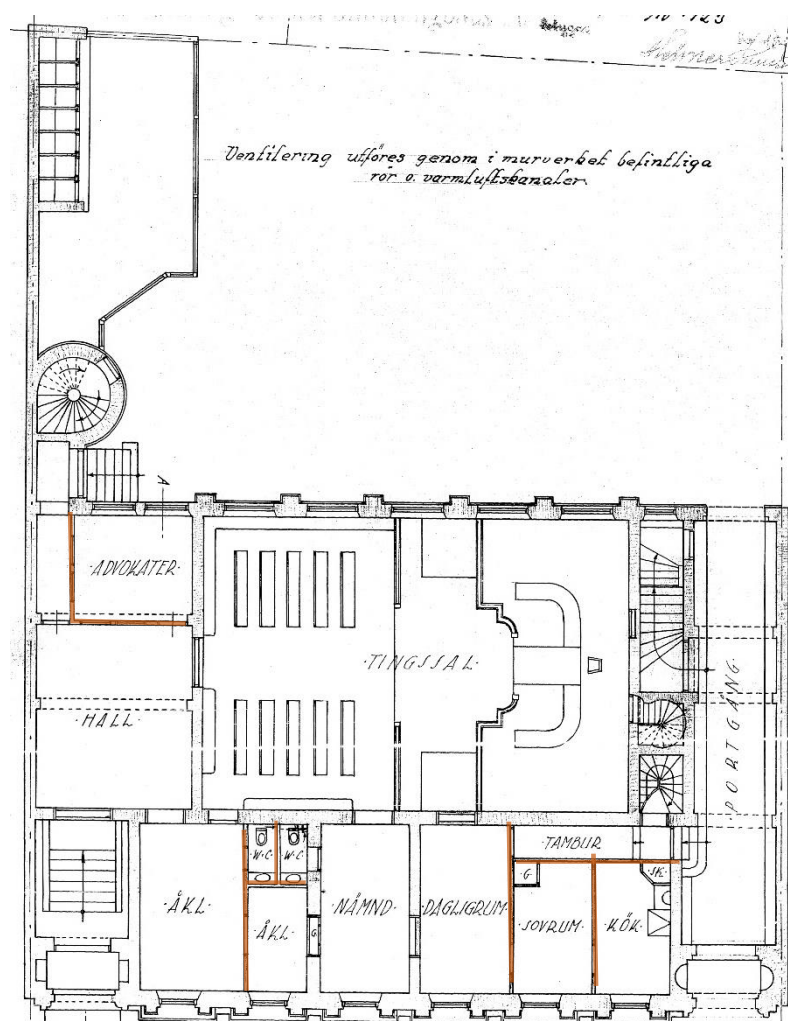

En WC etablerades på plan 2 under internttrappan till planet över. Förändringsritning 1917

1923 Ändring av planlösning, ombyggnad av fönster mot gården

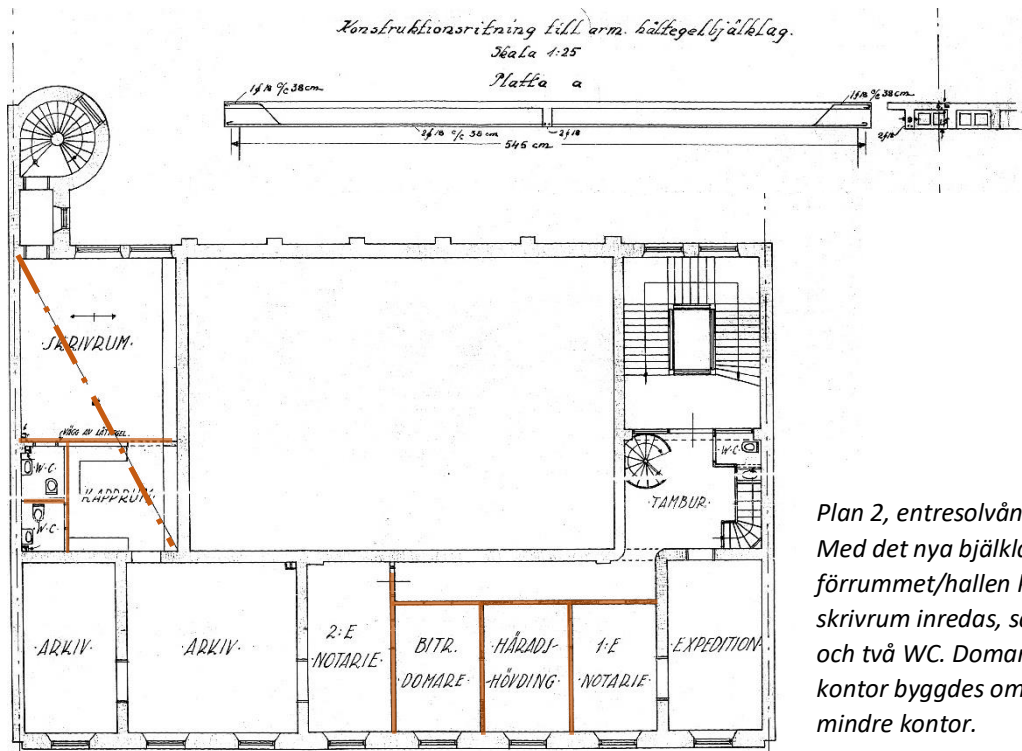
Förrummet/hallen försågs med ett och fönstren i anslutning till lokalen från ett större fönster (likt de i tingssalen) till två fönster på respektive nytt våningsplan. På plan 1 tillkom ett rum för advokaterna i förmakets/hallens inre del och på det nya plan 2 över förrummet/hallen tillkom ett skrivrum, ett kapprum samt två WC. Ytterligare ändringar av planlösningen gjordes där delar av åklagarnämndens lokaler togs i anspråk för att utöka vaktmästarbostaden på plan 1. I åklagarnämndens lokaler etablerades två WC. På plan 2 byggdes domarens två kontor om till fyra kontor för notaries, biträdande domare och häradshövdingen.

I häradshövdingens lägenhet, plan 3, gjordes en mindre ändring av planlösningen med inredning av en jungfrukammare i anslutning till serveringsrummet.

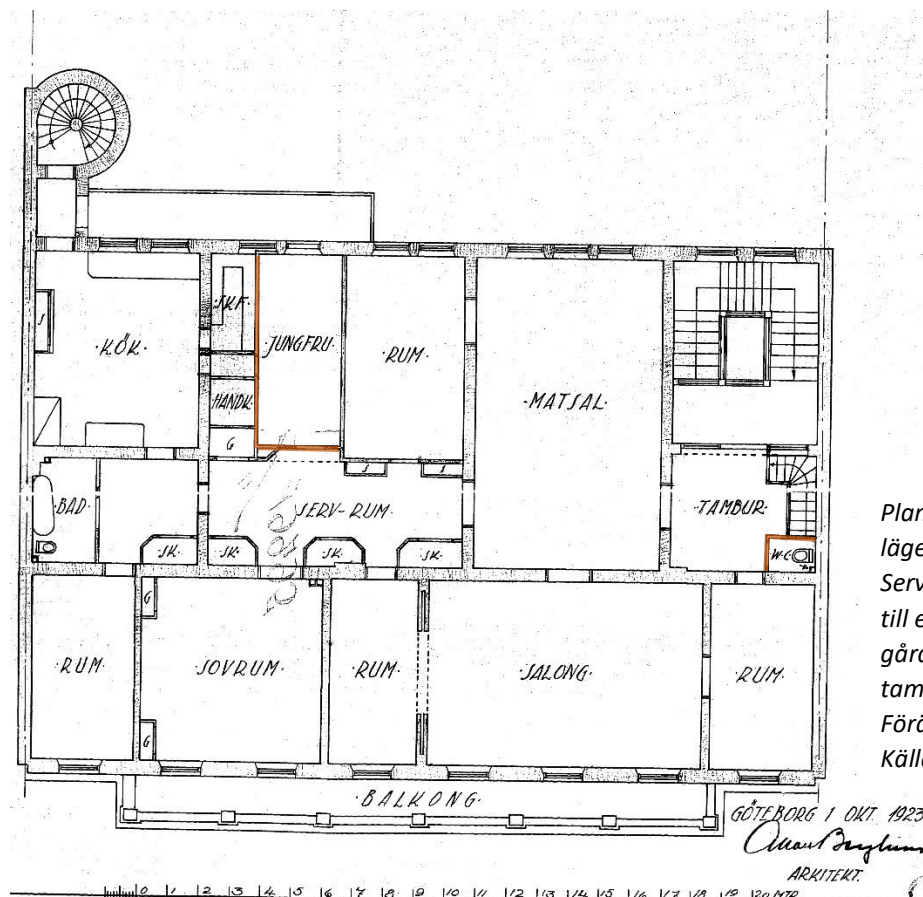
Förrummet/hallen försågs med bjälklag.
Det stora fönstret mot gården ersattes
med fyra fönster – två på varje nytt
våningsplan.

Bottenplan, plan 1.
Hallen delades av till ett rum för
advokaterna. Vaktmästarbostaden
utökades och åklagarnämndens rum
försågs med två WC.
Förändringsritning 1923

30

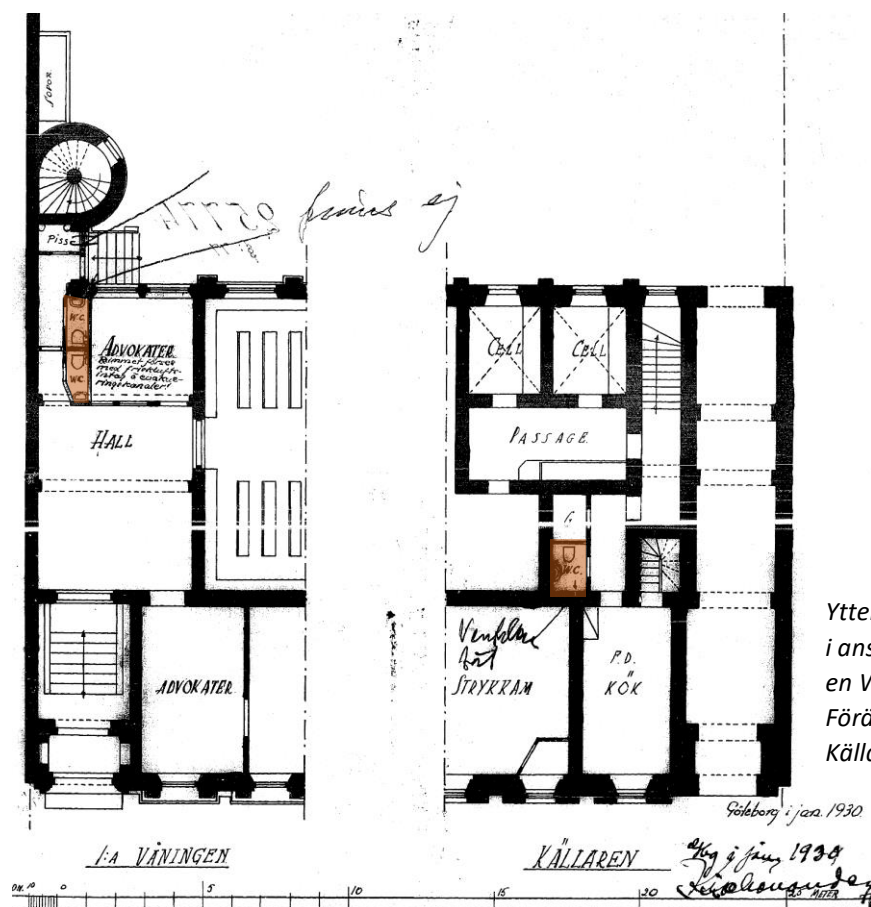
Plan 2, entresolvåning
Med det nya bjälklaget över
förrummet/hallen kunde ett
skrivrum inredas, samt kapprum
och två WC. Domarens två
kontor byggdes om till fyra
mindre kontor.

Plan 3, häradshövdingens
lägenhet.
Serveringsgången delades av
till en jungfrukammare mot
gården. En WC tillkom vid
tamburen.
Förändringsritning 1923.
Källa: SBK

1930

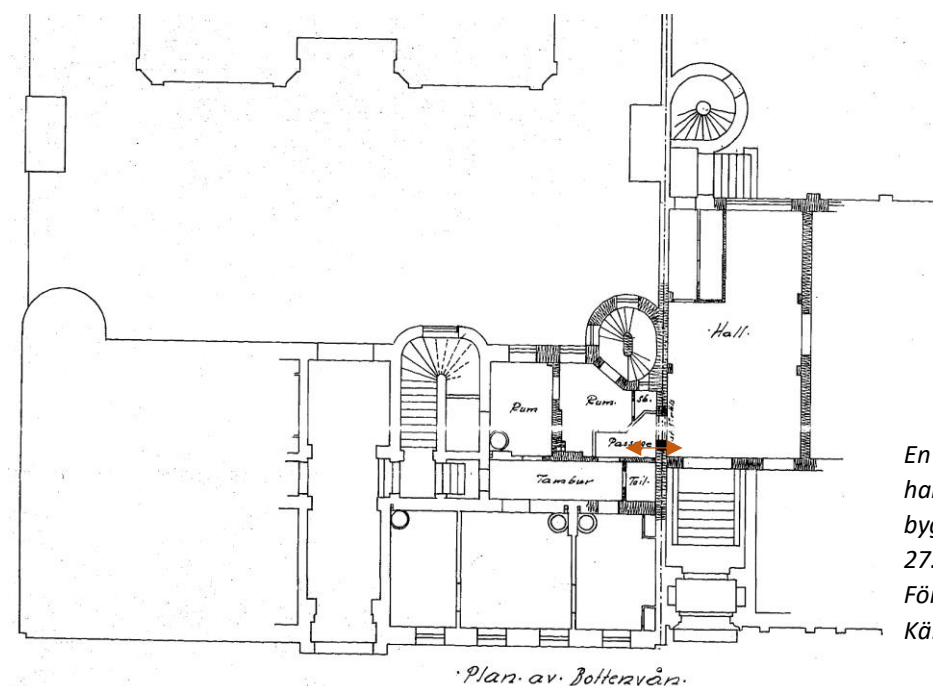
Etablering av WC

Ytterligare tre WC tillkom: två i anslutning till hallen, 1 och en WC i källaren.
Förändringsritning 1930.
Källa: SBK

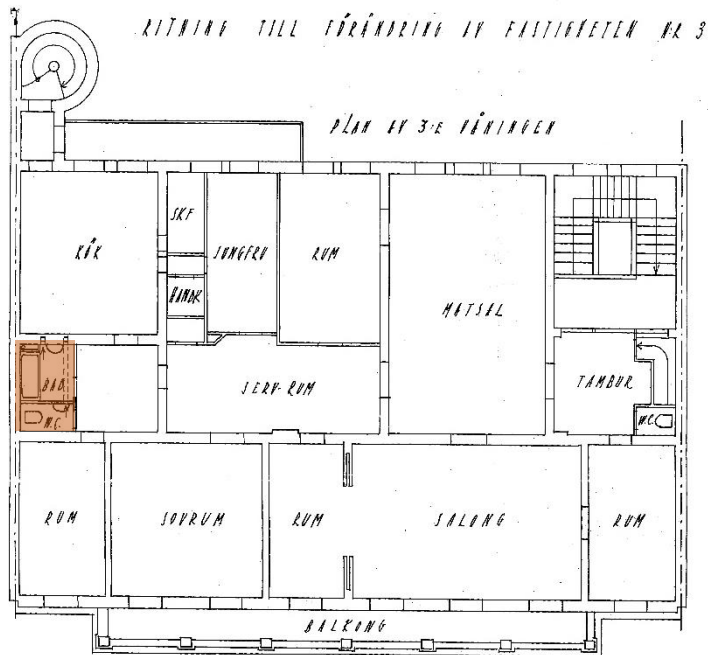
1934

Anslutning till lokaler i byggnaden på Södra Vägen 27

En muröppning gjordes från hallen för passage till lokaler i byggnaden på Södra vägen 27.
Förändringsritning 1934
Källa: SBK

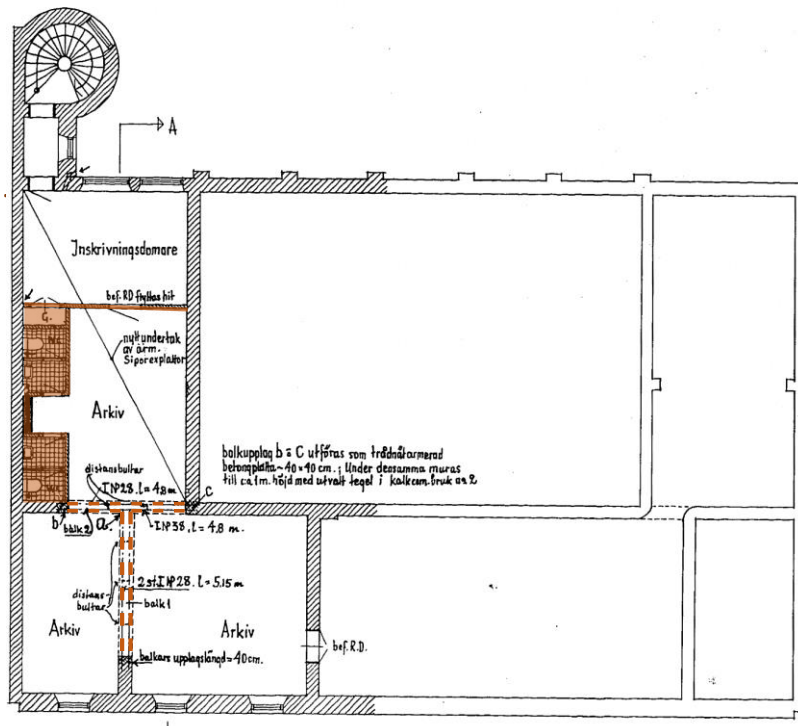
1939 Ombyggnad av WC och badrum, plan 3

*WC och badrum bytte plats, plan 3.
Förändringsritning 1939 Källa: SBK*

1949 Ombyggnad av arkiv, plan 2

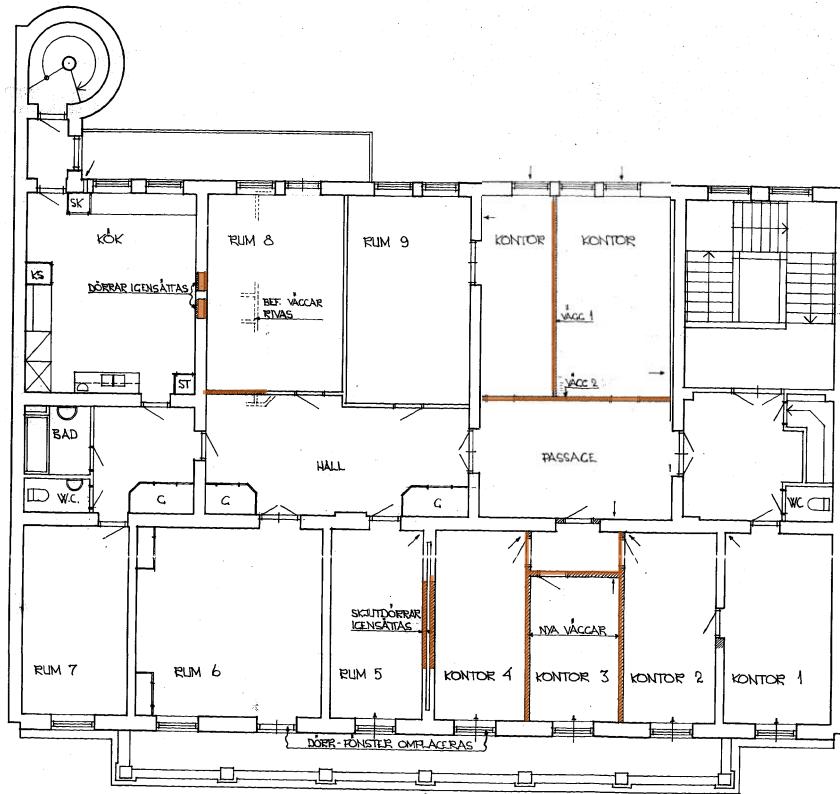
Ursprungliga väggar växades av i arkivrummen och planlösningen ändrades med ombyggnad av toalettpaketet och inskrivningskammaren.

Väggarnas växlades av vid
arkrummen mot gatan. WC-
paketet byggdes om och
inskrivningskammaren blev
mindre än tidigare.
Förändringsritning 1949
Källa: SBK

1951 Ombyggnad av lägenhet till kontor, plan 3

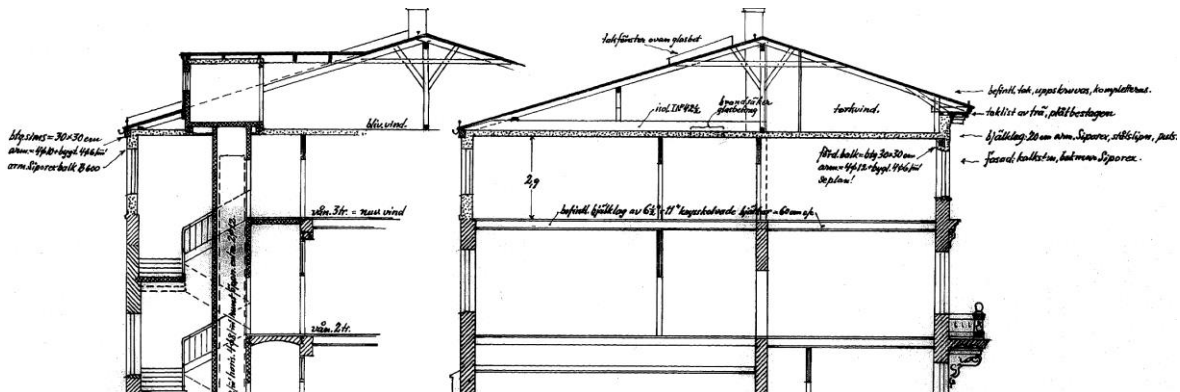
Halva häradsbövdingens lägenhet byggdes om till kontor. Mellanväggar monterades i salen och salongen. I den kvarvarande lägenheten byggdes pigkammaren samt skafferiet o skrubbar om till ett rum. Dörrar sattes igen mot köket. Dörröppningen med skjutdörrar mot salongen sattes igen för att tillskapa en lägenhetsavskiljande vägg.

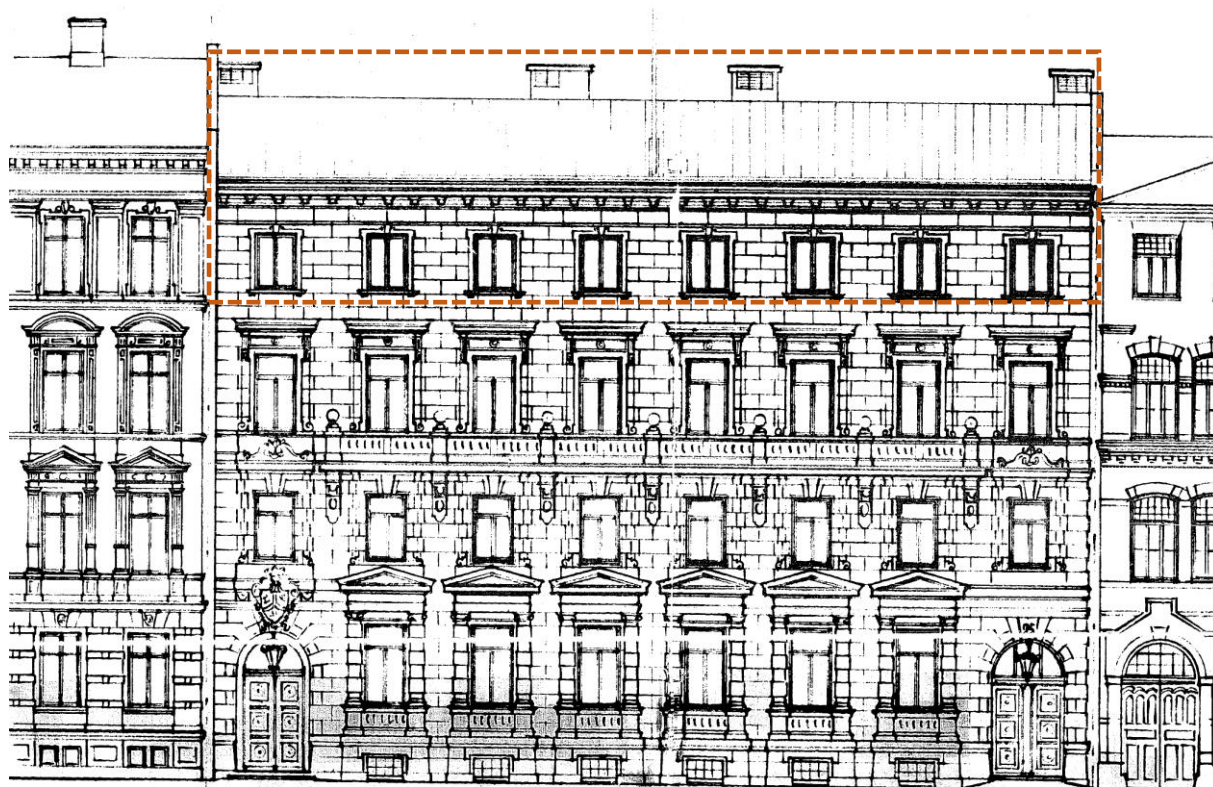

*Bostadslägenheten
kontoriserades med
montering av nya
mellanväggar och
igensättningar av
dörröppningar.
Förändringsritning 1951
Källa: SBK*

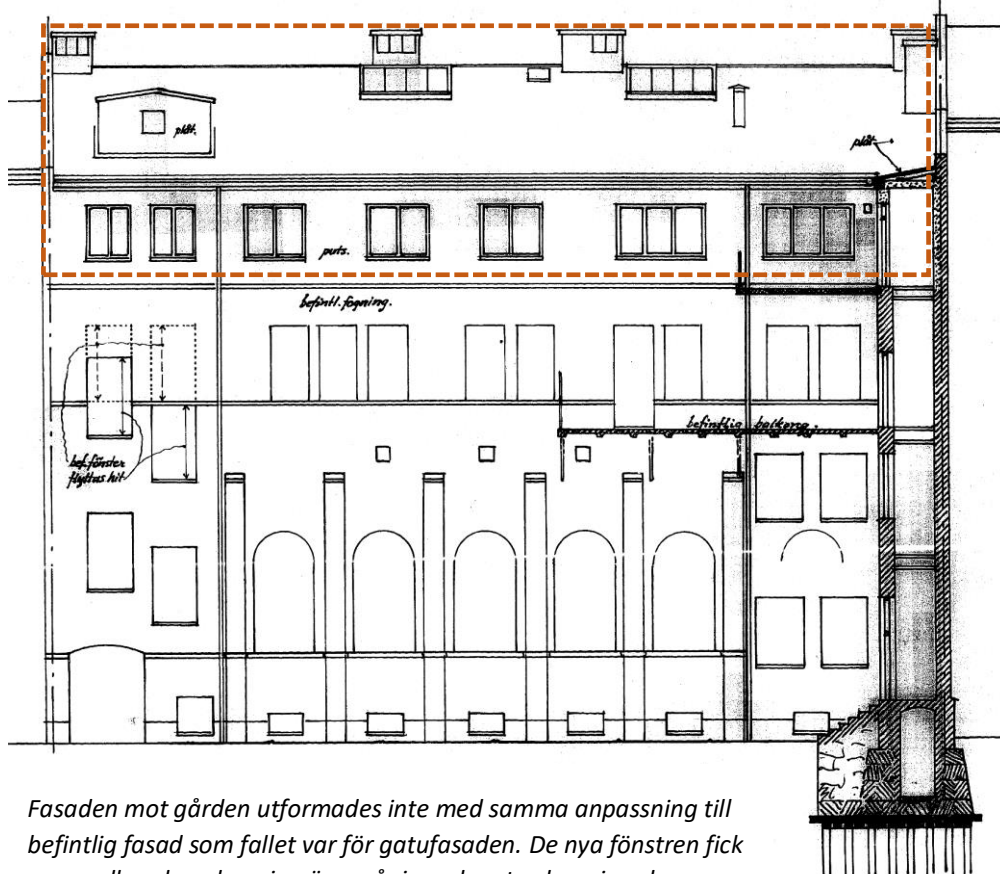
1954	Påbyggnad
------	-----------

År 1955 tudelades Askims, Hisings och Sävédals tingslag till Hisings, Sävédals och Kungälv's tingslag/domsaga respektive Askims och Mölndals tingslag/domsaga. De båda tingslagen fortsatte sin verksamhet på Södra Vägen 25 och en fjärde våning byggdes på. Påbyggnaden gjordes med murar i lättbetong med fasadbeklädnad i kalksten mot gatan och putsad fasad mot gården. En hiss etablerades i huvudtrapphuset, med synlig hisstopp i takfallet mot gården. Det nya taket gjordes med takfall i vinkel lika det ursprungliga.

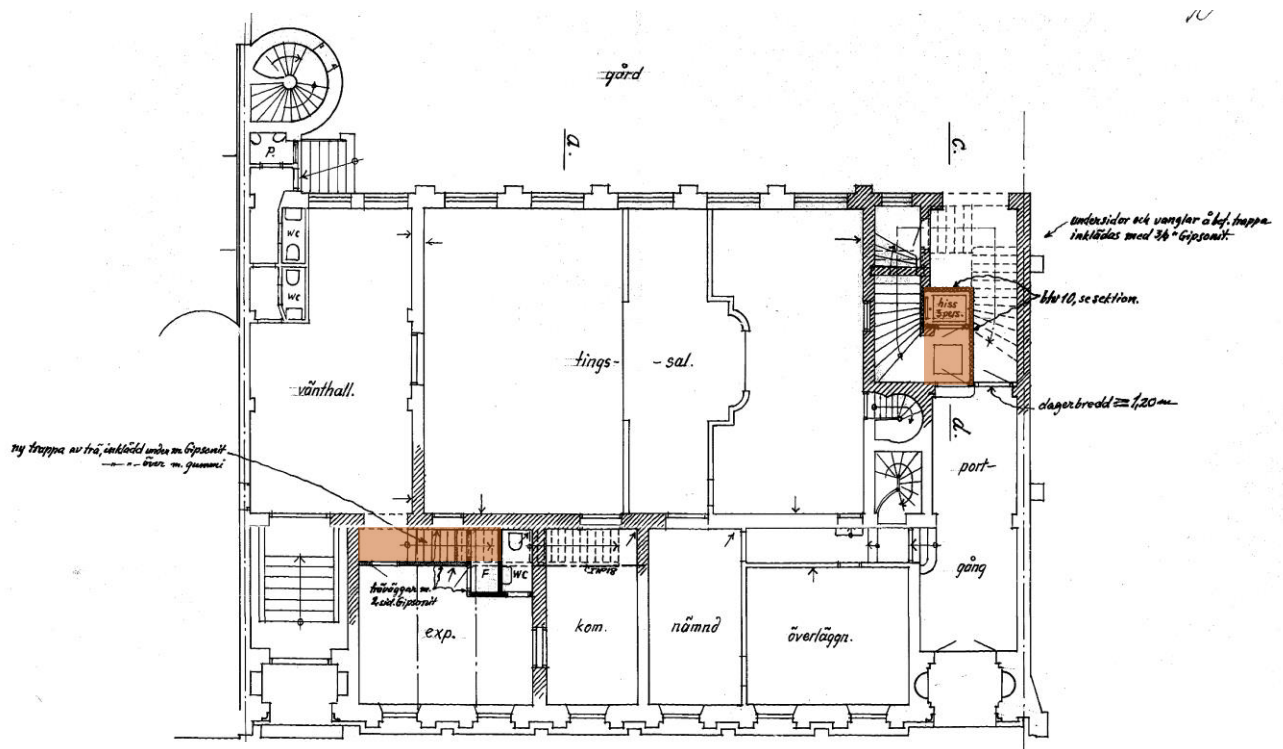

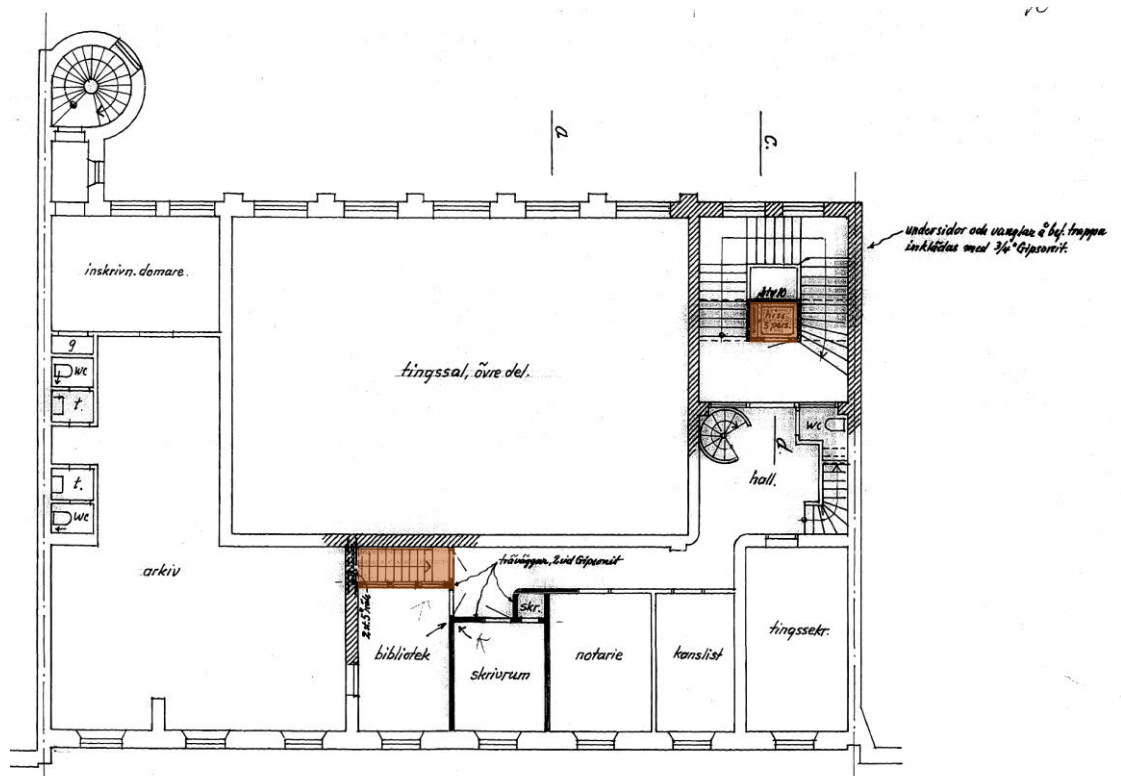
Fasad mot gatan. Påbyggnaden utformades med tydlig anpassning till den ursprungliga byggnaden med fasader klädda med kalkstenskvivor i fortsättning med tredje våningens fasadbeklädnad, fönster i linje med ursprungliga fönsteraxlar samt med återskapande av takfot med tandsnittsfris lika den ursprungliga.

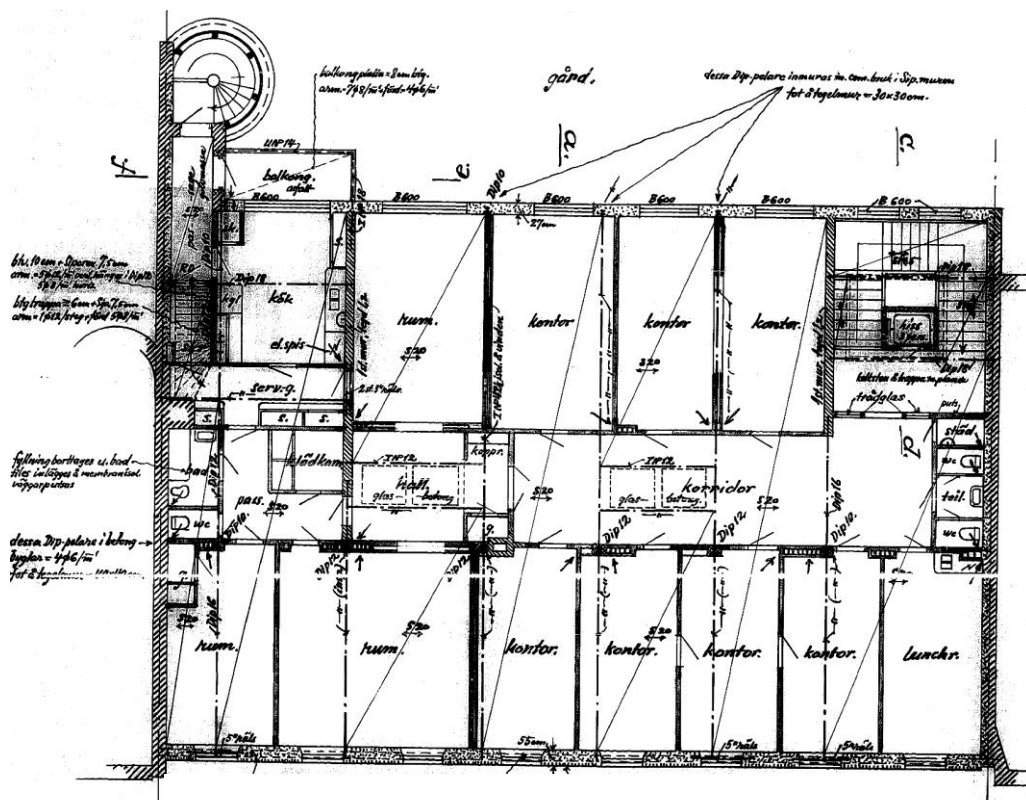
Fasaden mot gården utformades inte med samma anpassning till befintlig fasad som fallet var för gatufasaden. De nya fönstren fick en regelbunden placering över våningsplanet och varierad utformning med bland annat för 1950-talet, tidstypiska treluftsfönster. Förändringsritning 1954 Källa: SBK

Bottenplan, plan 1. En hiss med förrum etablerades i portgången. En internttrappa till plan 2 byggdes från kontorsrum mot gatan

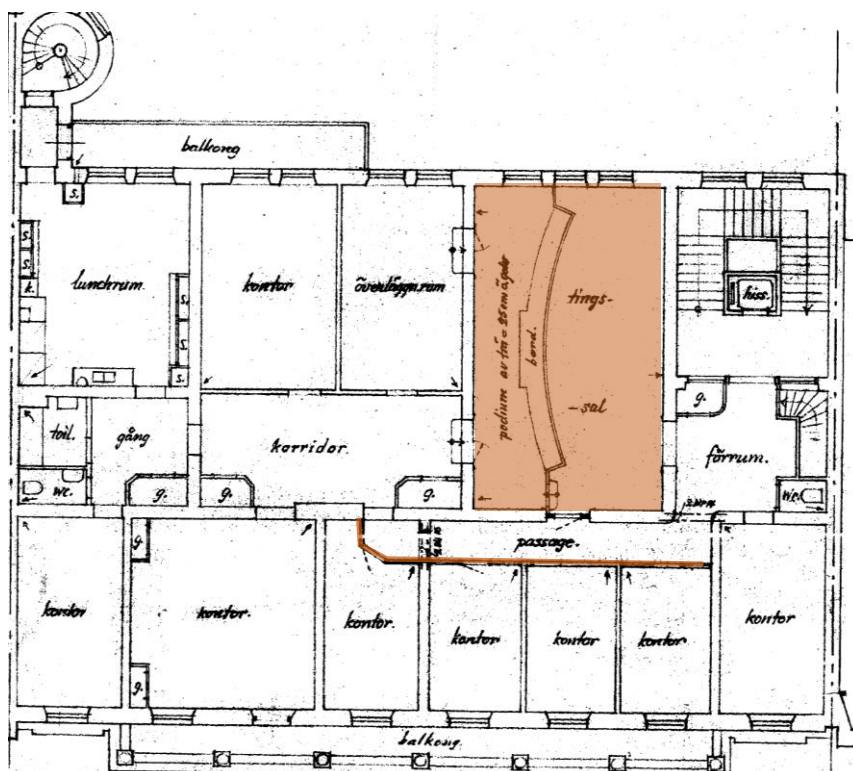
Plan 2. Trappan från plan 1 fick sin fortsättning vidare upp mot plan 3., med mindre ändringar av mellanväggar i anslutning till trappan.
Förändringsritning 1954 Källa: SBK

Plan 4, nytt våningsplan. Planlösningen följer den tredje våningens principiella plan med central korridor och rum längs med gatu- och gårdsfasad. Förändringsritning 1954 Källa: SBK

1960

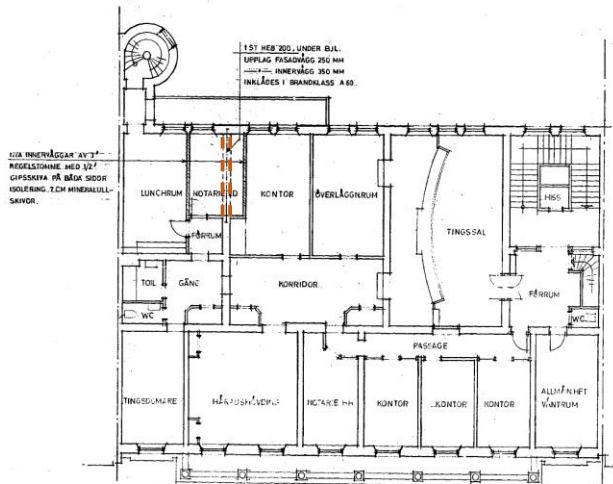
Inredning av tingsal, plan 3

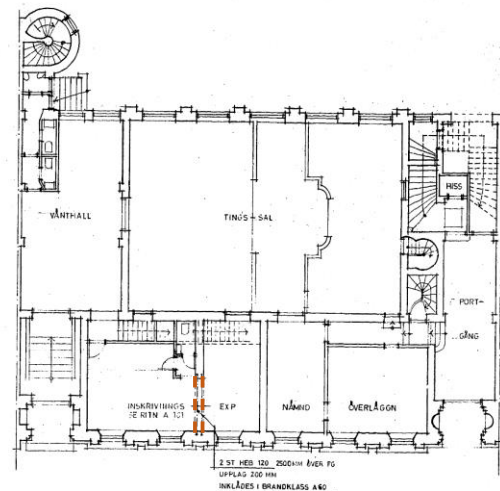
En tingsal inreddes i den ursprungliga matsalen.

1968

Avväxlingar

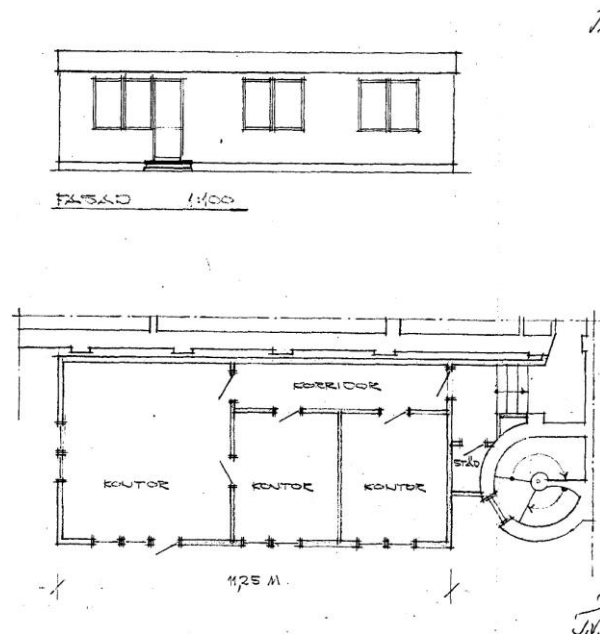
Plan 3. Mellanväggar monterades i det ursprungliga köket och ett nytt rum tillkom genom avvaxling av en ursprunglig mellanvägg.

*Plan 1. Avväxling av ursprunglig
mellanvägg vid kontorsrum mot gatan.*

1969

I samband med rivning av fastigheten på Södra vägen 27 slöts avtal med Läkarhus Aktiebolag, som förvärvat fastigheten, att tingshusstyrelsen skulle få hyra en femrumsvåning i det nyuppförda huset. Våningen skulle kunna nås med direkt ingång från stora, lika den lösning som funnits sedan 1930-talet. I gengäld skulle Läkarhus Aktiebolag få uppföra en barack på tingshusgården under byggnadstiden. Efter byggnadstiden fick dock tingshuset förlängt bygglov för baracken och inredde sina lokaler där istället för i läkarhuset. Bygglovet förlängdes sedan fram till att baracken ersattes av en ny gårdsbyggnad 1987.

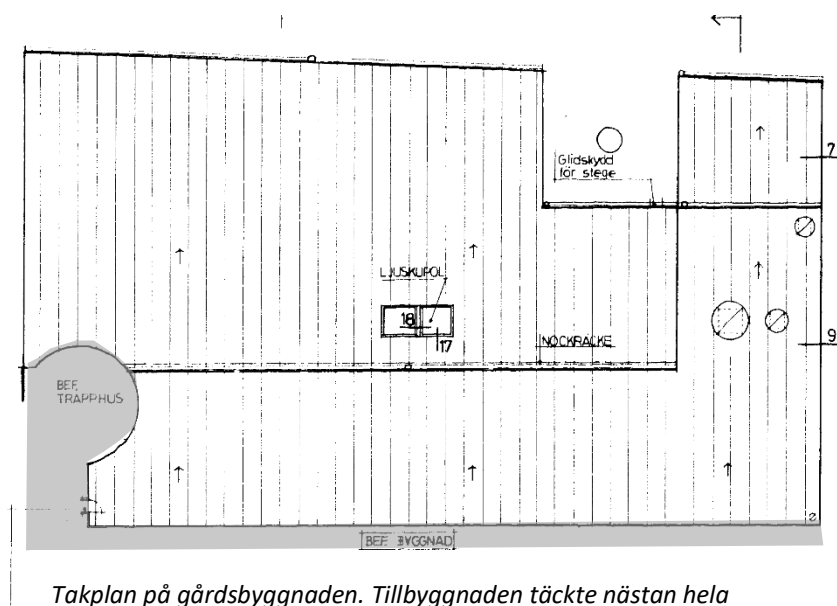
Barack om 55 kvm på gården, i anslutning till det utanpåliggande trapphuset.

1987 Om- och tillbyggnad

Genom ett regeringsbeslut i november 1986 fick Byggnadsstyrelsen i uppdrag att utföra en om- och tillbyggnad för att modernisera lokalerna. Arbetet påbörjades under 1987. "Sommarstugan" revs och ersattes av en 350 kvm stor tillbyggnad med två tingssalar, två förberedelserum samt samtalsrum. Den tidigare gårdsfasaden bevarades inom tillbyggnaden. Tillbyggnaden invigdes 1 augusti 1988, 100 år efter att det gamla tingshuset byggdes. Under de följande åren fram till 1992, genomfördes en omfattande renovering av den ursprungliga byggnaden.¹¹

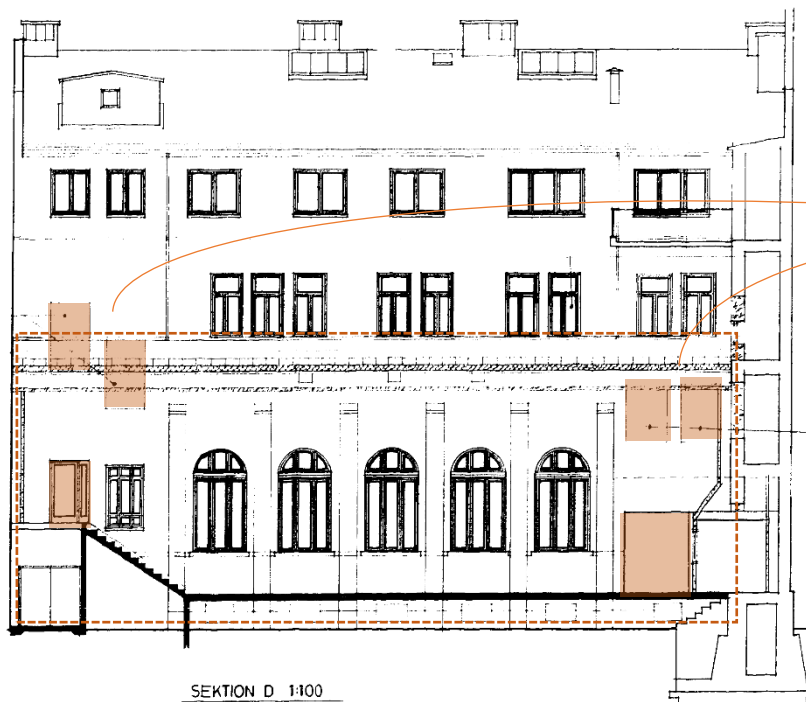

Tillbyggnadens fasad mot väster samt ursprunglig fasad plan 3 och påbyggnadens fasad plan 4. Balkongen på plan 3 revs och fönsterdörren byggdes om till fönster.

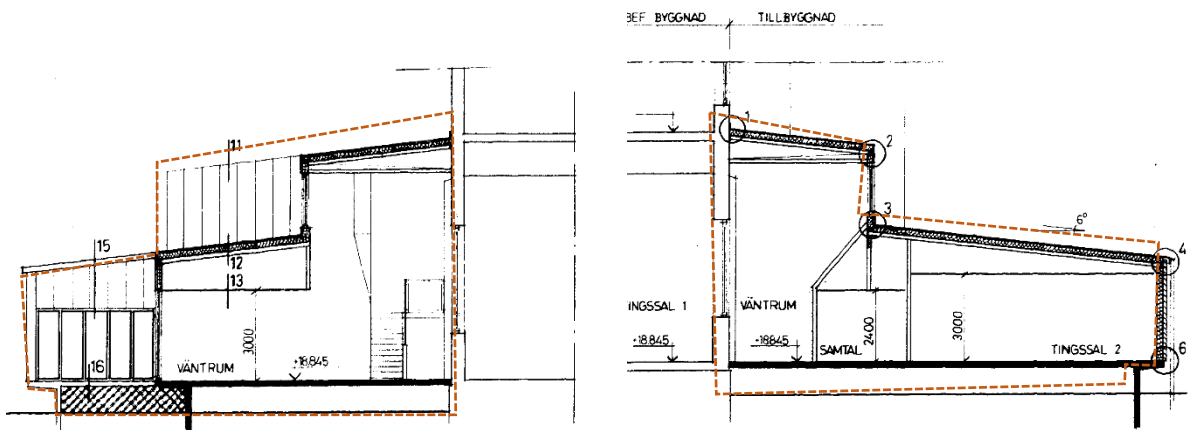
Takplan på gårdsbyggnaden. Tillbyggnaden täckte nästan hela gårdsytan. Förändringsritning 1987 Källa: SBK

¹¹ Frödén, 1994

Fönster murades igen

Sektion genom gårdsbyggnaden. Tingssalen fönster bevarades medan två trapphusfönster murades igen och ett byggdes om till passage från gården. Från förhallen etablerades en passage från plan 1 och fönstren ovanför murades igen.

Tillbyggnaden gjordes i ett plan med en förhöjd hall/väntrum i två våningars höjd i anslutning till den ursprungliga fasaden och tingssalens höga fönster. Tv. Sektion samt fläktrumsfasad. T.h. Sektion Förändringsritning 1987 Källa: SBK

2010 **Ändrad användning. Ombyggnad till skola**

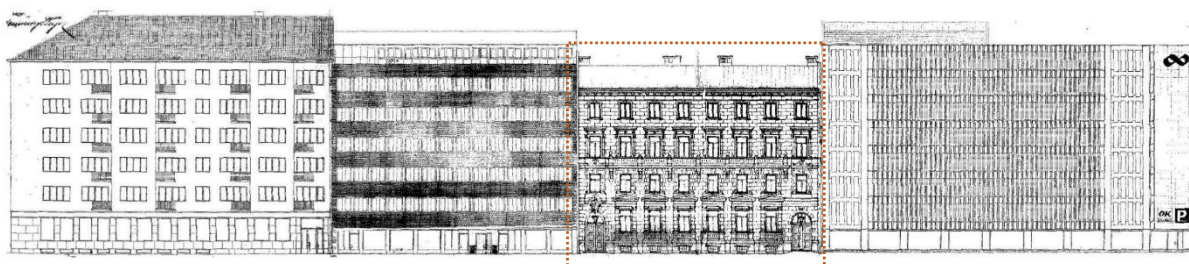
Ändringar av planlösning. Ombyggnad ventilation.

NULÄGESBESKRIVNING OCH KARAKTÄRISERING

Kvarteret Glimmingehus idag

Det före detta tingshuset på Södra vägen 25 ligger i kvarteret Glimmingehus i sydöstra delen av stenstaden Lorensberg. Kvarteret är helt kringbyggt och omgärdas av huvudstråken Södra vägen och Engelbrektsgatan samt de mindre trafikerade Lorensbergsgatan och Kristinelundsgatan. Norr och väster om kvarteret ligger kvarteren Svaneholm, Örup och Sturefors med en till merparten bevarad kvarterstruktur sedan 1800-talet. Öster om kvarteret och Södra vägen ligger Gamla Allén, anlagd sent 1700-tal, och därefter Exercisheden med öppna ytor sedan stadens grundläggning. Söder om kvarteret har den slutna stenstaden upphört med den 12 våningar höga hotellbyggnaden Park Avenue Hotel, uppfört 1950 som ett friliggande hus i Lorensbergsparken.

Tingshuset är kvarterets enda bevarade byggnad sedan ursprunget. Övriga byggnader revs och ersattes under perioden 1930-tal till 1970-tal. Mot Södra Vägen flankeras tingshuset av byggnader från 1960-talet: det så kallade Läkarhuset vid södra gaveln och vid norra gavelns ett parkerings- och kontorshus som täcker hela kvarteret bredd mot Kristinelundsgatan. De angränsande 1960-talsbyggnaderna är i sex våningar, men deras lägre våningshöjder gör att byggnaderna endast är något högre än tingshusets fyra våningar.

Kollage av Glimmingehuskvarterets fasader åt Södra Vägen. Byggnaderna har olika byggnads- och takfotshöjder. Källa: Badh, 2022.

Även om den aktuella byggnaden är kvarterets enda bevarade 1800-talsbyggnad har även den påverkats av förändringar under 1900-talet. Till skillnad från övriga byggnader i kvarteret är de större förändringarna på tingshuset inte kopplade till generella strömningar i bebyggelseutvecklingen, såsom 1960- och 1970-talets saneringar, utan till ändringar inom rättsväsendet. Påbyggnaden av en våning 1954 är tillkommen i samband med tudelningen av Askims, Hisings och Sävedals tingslag till Hisings, Sävedals och Kungälv's tingslag/domsaga respektive Askims och Mölndals tingslag/domsaga, där båda tingslagen kvarstod på Södra Vägen 25. Överbyggnaden av gården 1987 -

En förändring som dock är kopplad till generell stadsomvandlingen är att de ursprungliga förträdgårdarna mot Södra vägen är borttagna sedan 1960-talet till förmån för breddning av gatan, vilket innebär att tingshuset och intilliggande byggnader idag har fasad i liv med gatan.

Jämfört med de angränsade byggnadernas släta fasader är tingshusets gatufasad tydligt artikulerad med kraftfull putsdekor och paradbalkongen som skjuter ut över trottoaren. För trafikanter som färdas längs Södra Vägen utmärker sig byggnaden bland gatufasaderna genom såväl den utstickande paradbalkongen som fasadernas mättade färgsättning i varmrosa kulör.

Tingshuset paradbalkong skjuter ut över trottoaren och gör att byggnaden utmärker sig i gatumiljön, jämte de släta 60-talsfasaderna.

Vy från andra sidan Södra vägen och från Gamla Allén. Aktuell byggnad är något lägre än intilliggande 1960-talsbyggnader.

Gamla allén anlades nästan exakt 100 år innan tingshuset uppfördes och har idag väl uppväxta träd, vilka under den lövbärande säsongen i stort sett skymmer sikten mot Lorensbergs stenstad från Heden sett. Vy mot tingshuset mellan trädstammarna.

Exteriör, gatufasad

Tingshuset är uppfört som en byggnad i ett slutet kvarter med brandgavlar till angränsade byggnader. Byggnaden har tre ursprungliga våningar och en fjärde påbyggd våning. De ursprungliga gatufasaden karaktäriseras av nyrenässansens symmetriska uppbyggnad, som i denna fasad tar sitt uttryck i en portal på vardera av gatufasadens ytterkanter, regelbundet placerade fönster och den centralt placerad paradbalkongen på tredje våningen. Fasaden är tidstypiskt utformad med rusticerande sockelvåning, profildragna friser och kraftfull dekor i fönsteromfattningar och balkongornamentik. Den låga sockeln är utformad av granitkvadrar medan fasadmaterialet på sockelvåningarna är i genomfärgad betong i rosa kulör.

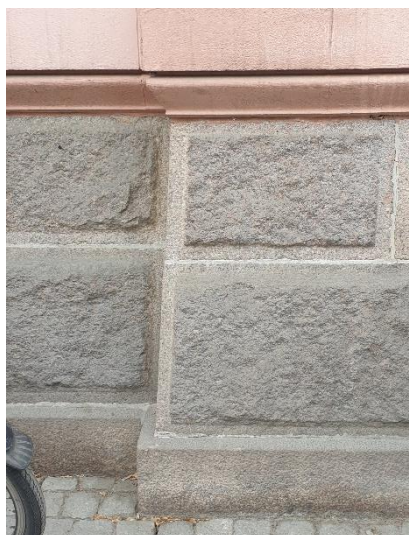
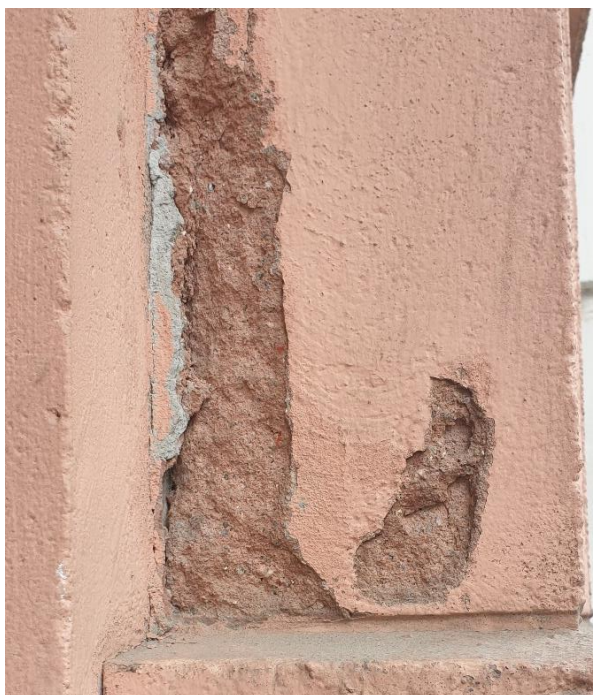

Tingshusets gatufasad

Enligt nyrenässansens principer har varje våning en egen unik karaktär. På den här byggnaden särskiljer sig utformningen något från det vanliga: den typiska rusticerade bottenvåningen har dragits upp till två våningars höjd och på första våningen – där tingssalen låg – är fönstren markerade med balustrader, pilastrar och frontoner. Mer typiskt för nyrenässansens rusticerade bottenvåningar är inga eller enkla fönsteromfattningar, likt dem på tingshuset andra våning. På tredje våningen - häradshövdingens våning – markeras byggnadens piano nobile med paradbalkong och kraftiga kornischer över fönstren. Första och tredje våningens fönster är större än dem på andra våningen, som byggdes som en entresolvåning med kontor och arkiv. Den något avvikande utformningen av tingshusets fasad gör att byggnaden utmärker sig från samtida byggnader i stadsdelen.

Ett ytterligare utmärkande inslag är att släta fasadytor vid sidan och ovan tredje våningens fönster är utförda med kalkstensplattor i originalutförande.

Påbyggnaden på fjärde våningen, tillkommen 1954, har fönster i linje med de ursprungliga fönsteraxlarna och en fasad klädd med horisontellt placerade kalkstenskvivor lika dem på tredje våningen. Påbyggnaden har svagt utskjutande, raka fönsteromfattningar och följer nyrenässansen princip om en enklare utformning på översta våningen. Fasaden avslutas med en tandsnittsfris likt ursprunglig utformning. Taket är ej synligt från gatan.

Gatufasaden är uppbyggd med en låg sockel i granit och däröver gjutna kvadrar i genomfärgad rosa betong samt draga friser. Övan två av källarfönstren finns inskriptionerna Hans Hedlund Arkitekt respektive P J Rapp Byggmästare. Smidesgaller i originalutförande vid källarfönster.

Paradbalkongen, i sex fönsteraxlars bredd, bärs upp av kraftiga dekorativa konsoler och har en undersida med fältindeldad putsornamentik. Räcket utgörs av balusterdockor, lika den balustrad som fanns på det ursprungliga taket innan påbyggnaden, mellan kraftigare stolpar. Stolparna kröns av kopparklädda klot, i originalutförande.

Paradbalkong med kraftiga konsoler och en undersida med fältindeldad pustornamentik. Räcke med balusterdockor mellan kraftigare stolpar. Stolparna kröns av kopparklädda klot, i originalutförande.

De två portalerna leder till indragna, välvda vindfång vid huvudentré respektive portgång. Ovan huvudentrén, längst söderut på fasaden, sitter en vapensköld med de tre häradernas sigill: Sävedals, Askims och Västra/Östra Hisings. De välvda vindfången är putsade med dragna friser och med dekorativa nischer på vardera sida. De ursprungliga träportarna med snidade detaljer på dörrbladen och välvda överljus är bevarade. Järngrindar från 1987.

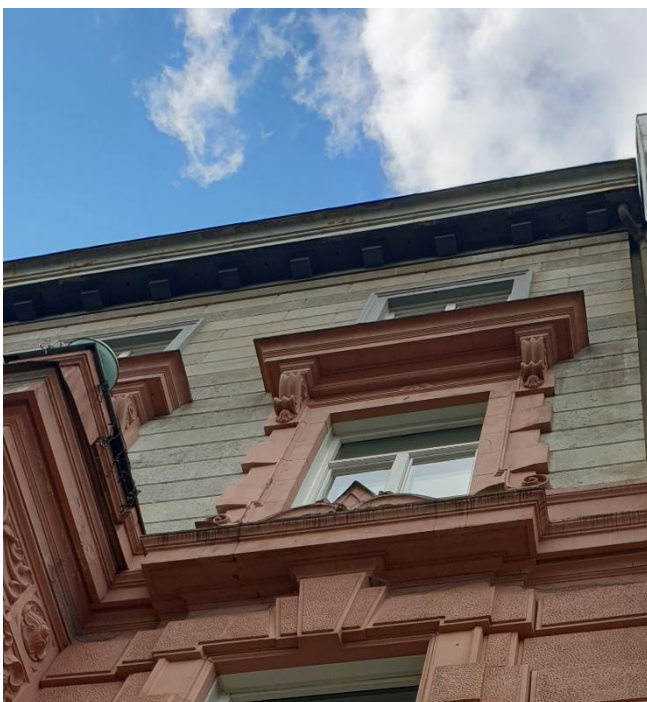

Välvda indragna vindfång och portar i originalutförande.

Gatufasadens ursprungliga T-postfönster i trä är utbytta till aluminiumklädda T-postfönster av instickstyp. Påbyggnadens fönster är utbytta aluminiumklädda tvålufsfönster.

Utbytta fönster med indelning lika de ursprungliga.

Tredje våningens ursprungliga fasader i kalksten löper nästan sömlöst över i påbyggnadens kalkstensfasad. Däröver plåtklädd tandsnittsfris.

Ursprunglig exteriör, portgång

Ursprungligen anlände allmänheten till rättgångar via huvudentrén medan personalen gick in i portgången och vidare via ett internt trapphus alternativt det utanpåliggande trapphuset på gården. Idag har skolan huvudentré vid den ursprungliga allmänna entrén medan portgången är förbyggd mot gården och har karaktär av inlastningsområde. Ursprungliga inslag i portgången är golv och sockel i kalksten, putsade väggar och valv samt, stuckatur i taket samt dörr till vaktmästarbostaden. Enligt arbetsdevisen ska väggarna ursprungligen ha varit försedda med bröstdningspanel i pärlspont.

Ovan t.v. Vy mot portgången som har byggts för mot gården. Närmst till vänster senare trappa till ursprunglig entré till vaktmästarbostaden, med dörr i originalutförande.

Ovan t.h. Vy mot ursprunglig port, senare täckmålning

T.v. Ursprunglig sockel och marksten i kalksten.

Ursprunglig exteriör, gårdsfasad

Tillbyggnaden från 1987 täcker merparten av gårdsytan och den ursprungliga gårdsfasaden upp till plan 2. Gårdsfasaden är dock bevarad i tillbyggnadens interiör. Ursprunglig fasad mot gården är i gult tegel med mönstermurning i rött tegel i sockelparti, band, friser och fönstervalv. Utformningen är betydligt enklare jämfört med gatufasaden. De stora välvda fönstren mot tingssalen är bevarade liksom ett trapphusfönster, och försedda med brandklassade glas. Övriga fönster är utbytta, igensatta eller ombyggda till passager 1987.

*Vy mot befintlig gårdsexteriör.
Tillbyggnadens grå plåttak dominerar
medan endast ett våningsplan och del
av de rundade trapphuset är synligt av
ursprunglig gårdsfasad.
Källa: Badh, 2022.*

Vy från fjärde våningens balkong. Påbyggnaden har fasader i putsad lättbetong i rosa kulör samt utbytta fönster. Under fjärde våningen syns den ursprungliga tredje våningens gårdsfasad med tegel i originalutförande och utbytta fönster.

Vy från tillbyggnadens interiör. Den ursprungliga gårdsfasaden inklusive de välvda fönstren mot tingsalen är bevarade som del av tillbyggnadens korridor.

En trappa leder upp till huvudtrapphuset där ett fönster byggts om till passage. intill den bevarat trapphusfönster.

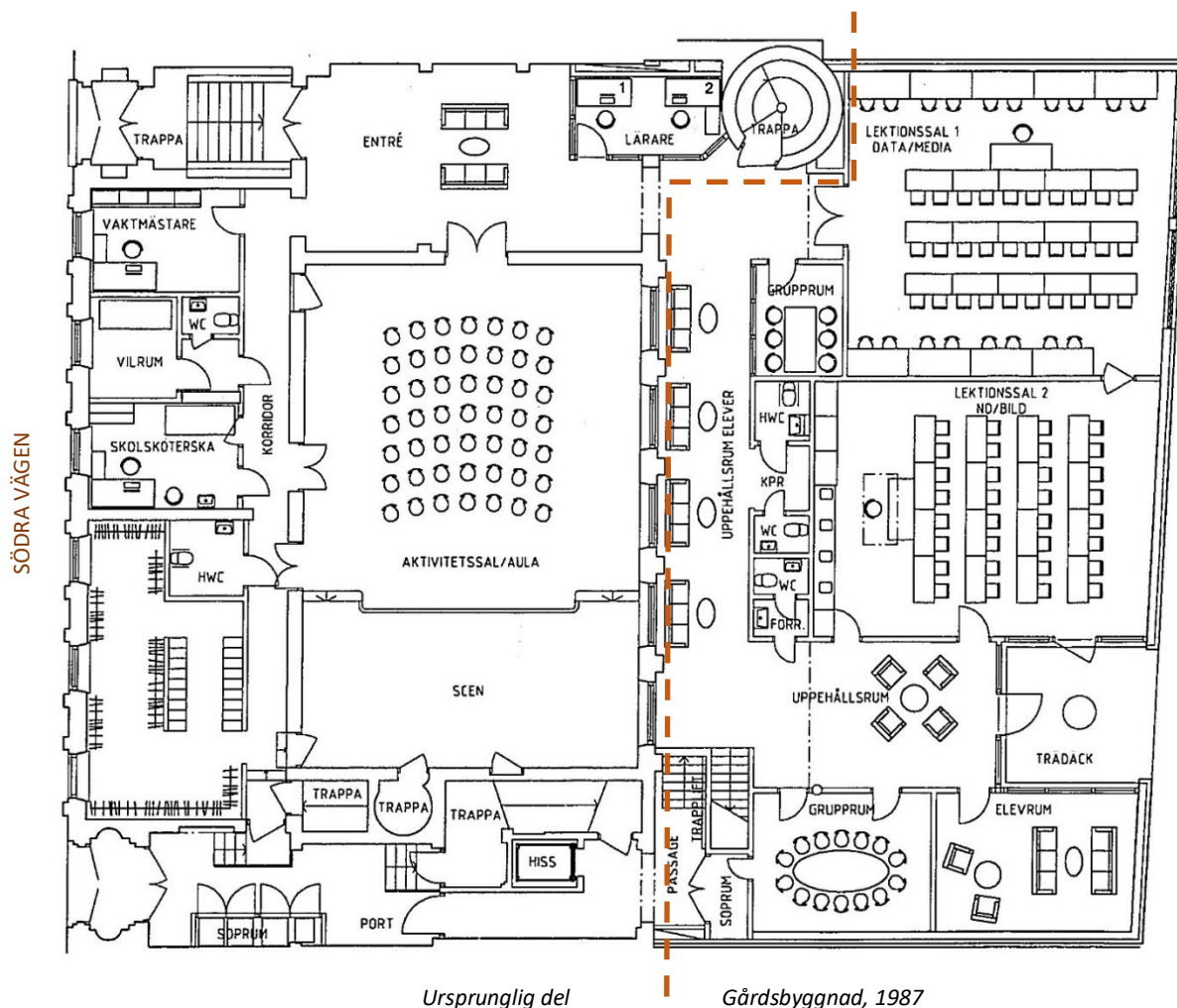
Det ursprungliga välvda fönstret mot förrummet ersattes med fyra mindre fönster då ett bjälklag etablerades på 1920-talet. Dessa fönster sattes igen/ byggdes om till passage 1987.

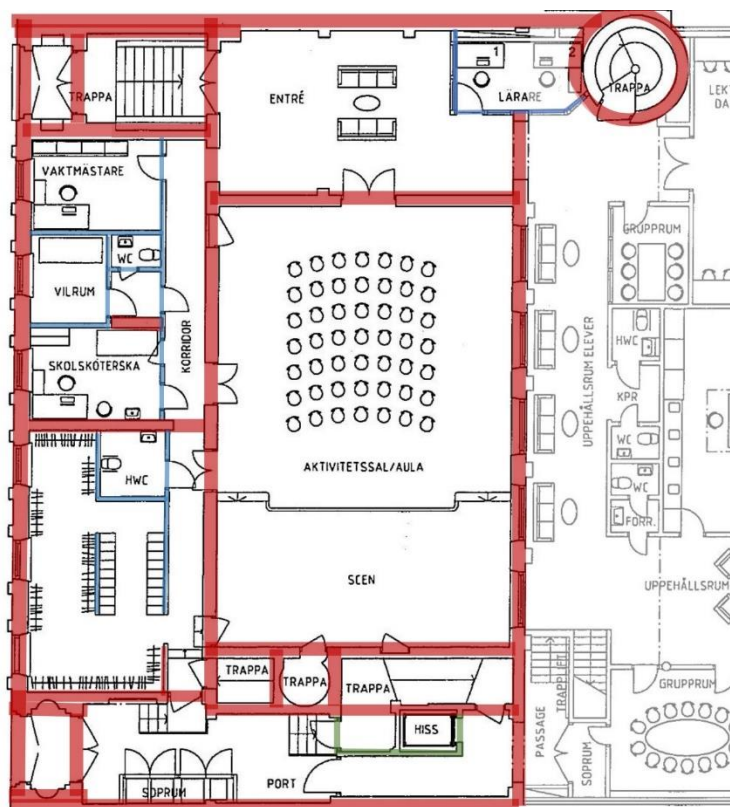
Interiör plan 1

Beskrivningen av befintlig interiör fokuserar ursprunglig byggnad och däri rum och byggnadsdelar som bedöms ha högt kulturhistoriskt värde. Rum med likartad utformning och omfattning av bevarade inslag, såsom klassrum, är sammanslagna. Trapphusen behandlas i samband med beskrivning av plan 1. Övrig interiör beskrivs översiktligt.

Översikt

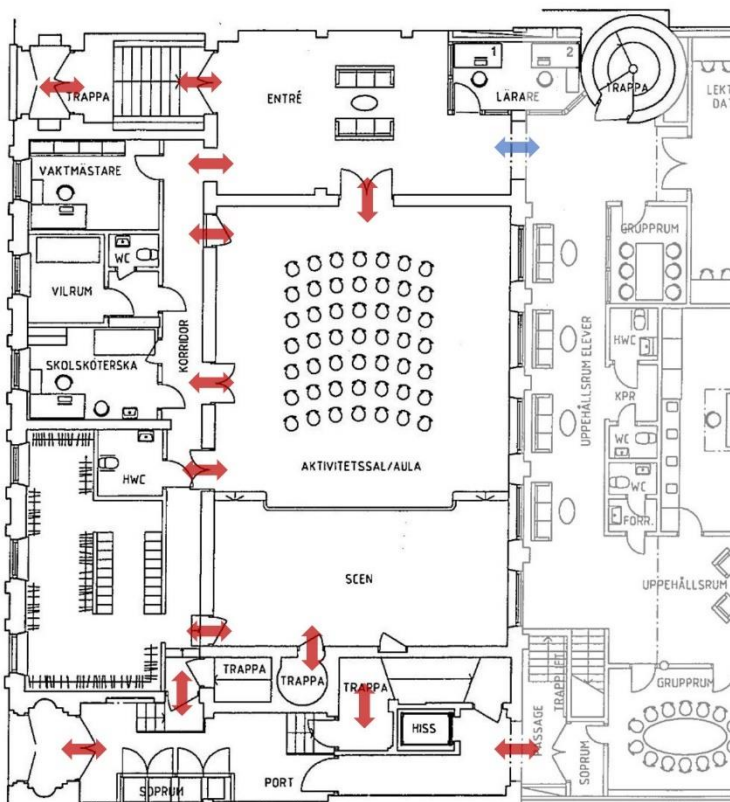
Plan 1 omfattar ursprunglig tingssal och entréhall samt ombyggda rum längs med gatufasaden. Portgången har inkorporerats i gårdsbyggnadens interiör.

Översikt väggar, plan 1

- Ursprunglig
- 1950-tal
- 1987–2010

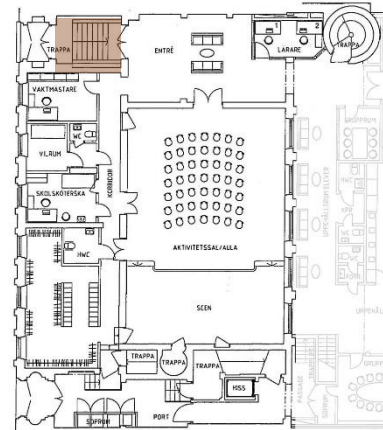

Översikt dörröppningar i ursprungliga väggar, plan 1

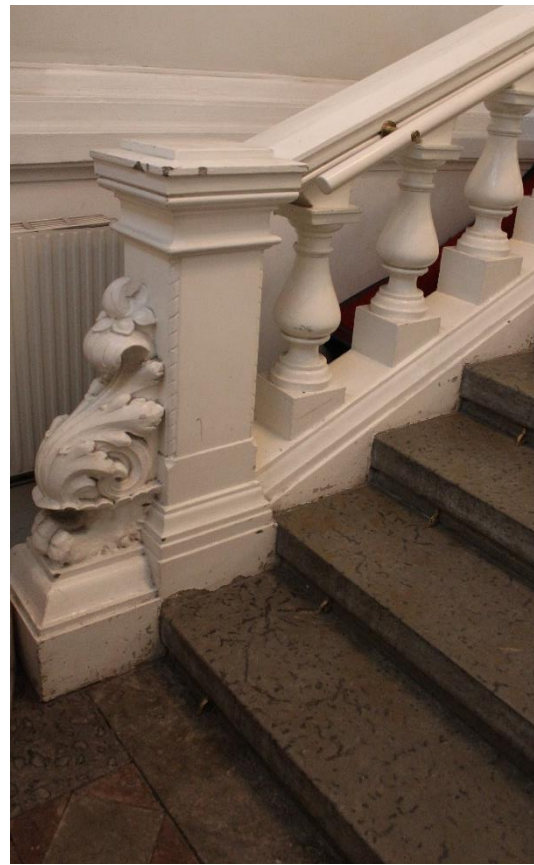
- Ursprunglig
- 1987–2010

Plan 1: trapphall

Trapphall innanför huvudentrén med genomgående ursprunglig utformning: Trappa med steg av kalkstensblock med vangstycken och vilplan i hyvlad kalksten varav vilplanen är mönsterlagda i två kulörer. Kraftiga trappräcken i trä med balusterdockor. Väggarna är utförda med pilaster- och fältindelning med listverk i trä med inslag av gjutna ornament och med pilastrar och entablement kring dörren mot förrummet. Det putsade taket är försett med profildragen stuckatur. Enligt arbetsdevisen var ursprunglig dörr till förrummet en glasad helfransk dubbelsvängdörr. Dörrbladen har idag täta fyllningar. Senare färgsättning,

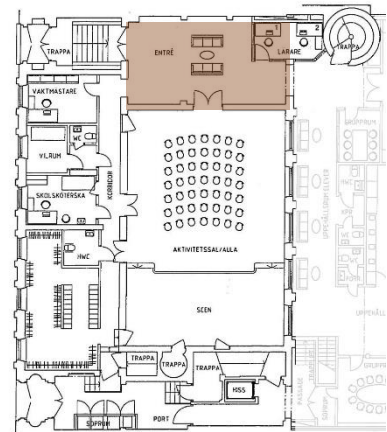
Trapphall helt i originalutförande, bortsett färgsättning.

Golv i mönsterlagd kalksten, trappa i kalksten och kraftigt trappräcke med balusterdockor och snidade detaljer.

Plan 1: förrum/hall

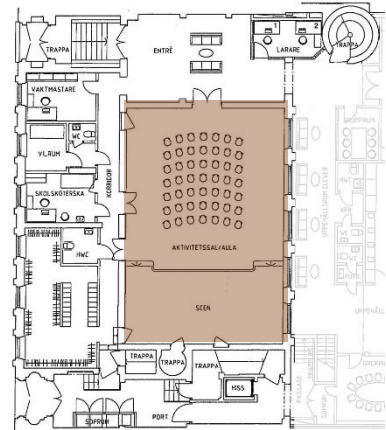
Rum med bevarad ursprunglig funktion som förrum/hall. Förrummet/hallen hade ursprunglig takhöjd i två våningar höjd, lika tingssalen, men försågs med bjälklag på 1920-talet. Sentida förändringar är bred passage genom ursprunglig yttervägg till gårdstillbyggnaden samt ett glasat rum för vaktmästeri. Ursprungliga/äldre inslag omfattar bröstningspanel, dörrfoder, helfranska fyllningsdörrar med tre fyllningar i pardörrar samt takstuckatur. Övriga ytskikt och snickerier är senare, liksom färgsättningen.

Förrummet har bevarad ursprunglig funktion och en till merpartenbevarad planlösning. Ursprunglig takhöjd var i två våningars höjd innan ett bjälklag etablerades på 1920-talet. Pardörrarna på bilderna leder in till tingssalen.

Plan 1: tingssal, nuv. aula

Ursprunglig tingssal med bevarad planlösning samt påkostad interiör omfattande bröstningspanel, riklig stuckatur med inslag av skulpterade ornament, polykromt färgsatt kassettdelat tak i trä samt helfranska pardörrar med profilerade foder och överstycken. Innerfönster är bevarade med förekommande mässingsbeslag. Domarpodiet är upphöjt likt ursprungligt utförande och används idag som scen. Golvbeläggningen i rummet är senare, sannolikt med ursprunglig parkett bevarad därunder. Senare färgsättning.

Tingssal, vy mot podiet som byggts om till scen. Golvet har ett senare ytskikt och färgsättningen är senare. Ljuset är varmt och mjukt, vilket passar.

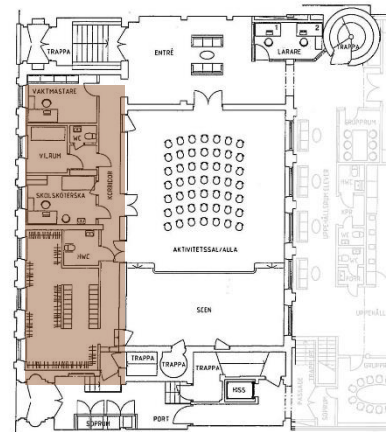
Tingssalen har en riklig stuckatur med inslag av skulpterade ornament

Bevarade pardörrar i helfranskt utförande med förekomst av ursprungliga trycken i mässing och trä

Plan 1: Kontor/korridor etcetera

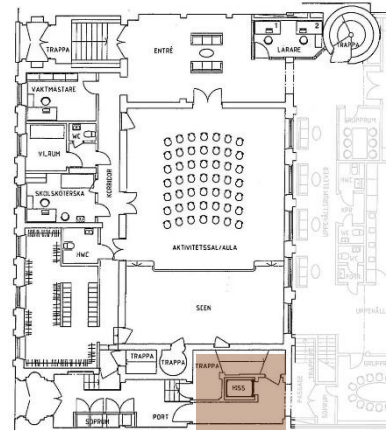
Ursprungligen flera rum i fil längs med gatan, med åklagarnämndens rum närmst förrummet och vaktmästarbostaden närmst portgången. Lokalerna är successivt ombyggda genom avväxlingar av bärande väggar och montering av mellanväggar inklusive tillskapande av korridor mellan förrum och portgång. Befintlig planlösning är i huvudsak från ombyggnaden 1987. Ursprungliga inslag omfattar fönsteromfattningar med fyllningsspeglar, gjutjärnsradiatorer, dörrar mot tingssalen och mot portgången samt kalkstensgolv och trappsteg i anslutning till portgångsentré. Övriga ytskikt och snickerier är senare.

Rummen mot gatan har senare planlösning men bevarade dörrar mot tingssalen och mot portgången samt ursprungliga fönsteromfattningar och gjutjärnsradiatorer.

Trapphus, huvudtrappa

Ursprungligt huvudtrapphus med entré från portgång till plan 1 samt från tillbyggnaden via ett ombyggt fönster till vilplanet mellan plan 1 och 2. Hiss i trappspindeln etablerad vid påbyggnaden 1954. Ursprungliga trappor i järn med plansteg i hyvlad kalksten. Trappräcke av gjutjärn med ledstänger av polerad valnöt (numera täckmålade). Ursprungliga våningsvilplan är belagda med mönstrade engelska tiles. Profilerade höga socklar i trä. Påbyggt trapplopp och vilplan i kalksten, med socklar i trä med enkel profilering.

Huvudtrapphuset har ursprungliga trappor i järn med plansteg i hyvlad kalksten. Trappräcke av gjutjärn med ledstänger av polerad valnöt (numera täckmålade).

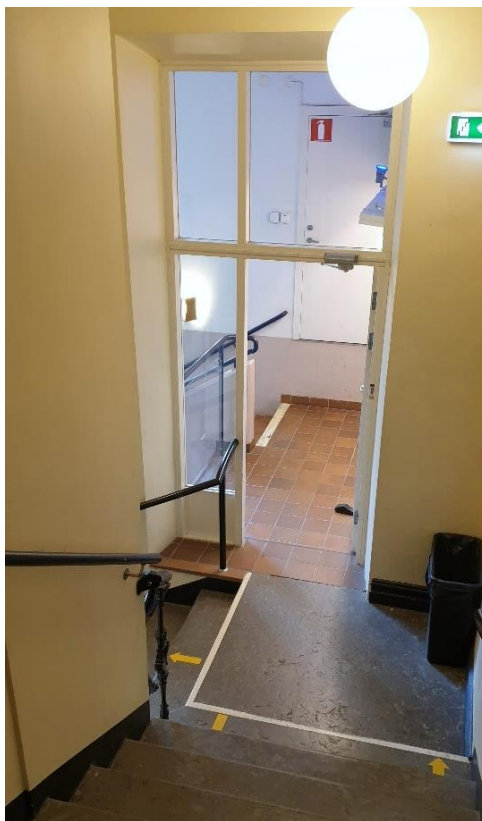
Senare färgsättning med fältindelning målade med i marmoreringsteknik

Ursprungliga mönstrade tiles med bård i kalksten.

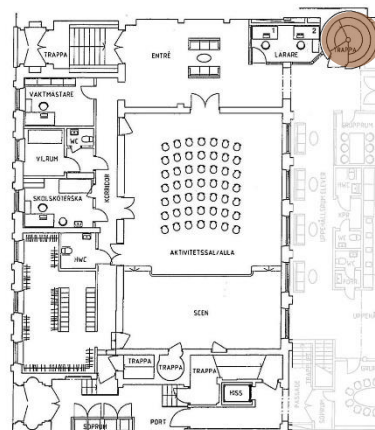
Trapphusfönstren mellan plan 2 och 3 är igenmurade med bevarade putsade smyggar. Bakom ligger gårdstillbyggnadens fläktrum

Ett ursprungligt trapphusfönster byggde om till passage mot gårdstillbyggnaden 1987.

Trapphus, gårdstrappa

Gårds-/kökstrappa med ursprunglig utformning: plansteg i kalksten, sättsteg av järn och murad spindel. Handledare i trä, runt tvärsnitt. Putsade väggar. Senare färgsättning.

*Ursprungliga snickerier vid vilplanen.
Senare dörr.*

Igensatt ursprunglig dörr mot gården.

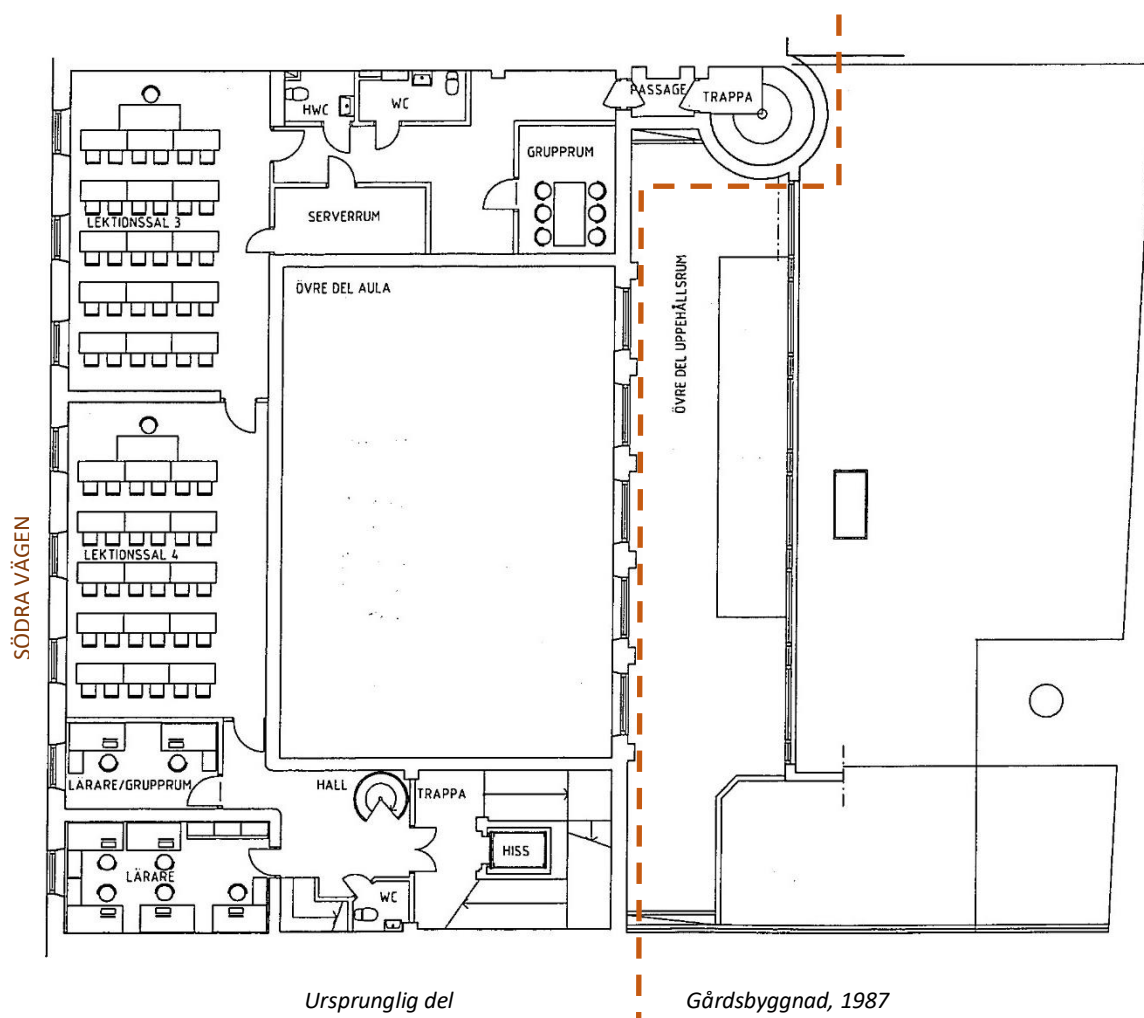

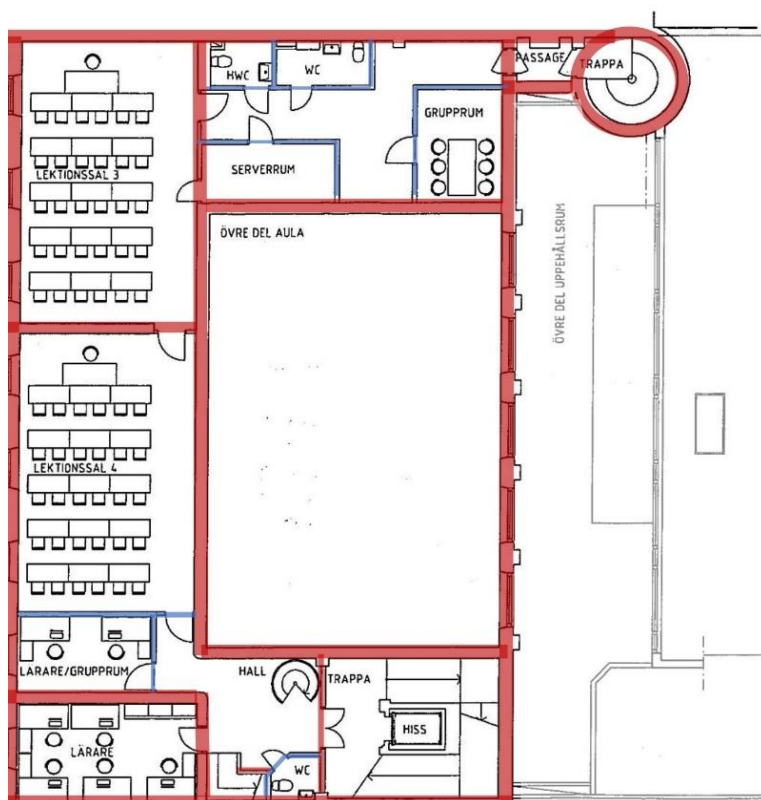
Rundat trapplopp och handledare i originalutförande.

Interiör plan 2

Översikt

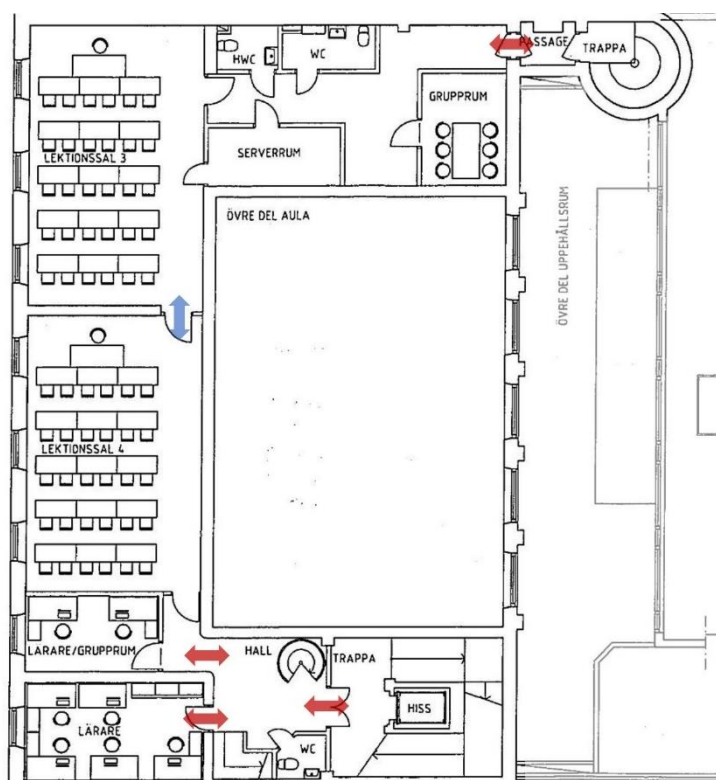
Entresolvåning med till stora delar ombyggd planlösning omfattande mellanväggar och tillhörande snickerier från 2010. I norra delen finns en bevarad trapphall med ursprungliga intertrappor till plan 1 och 3 samt ett bevarat kontorsrum.

Översikt väggar, plan 2

- Ursprunglig
- 1987–2010

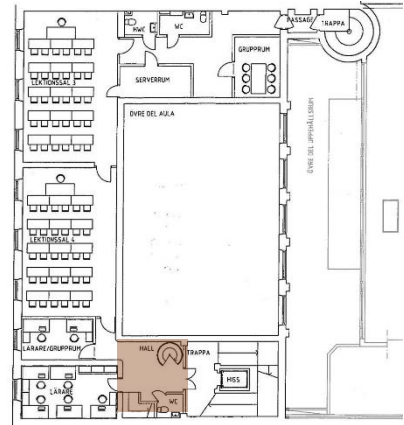

Översikt dörröppningar i
ursprungliga väggar, plan 2

- Ursprunglig
- 1987–2010

Plan 2, trapphall

Trapphall i anslutning till huvudtrapphuset. I stort sett bevarad rumsbildning (tillbyggt WC) och med ursprunglig spiraltrappa i gjutjärn till tingssalen plan 1 och ursprunglig trappa i trä till plan 3. I hallen är spiraltrappan försedd med räcke i trä med svarvade dockor. Bevarade profilerad sockellister och dörrar inklusive snickerier vid ursprungliga väggar. Ett bevarat väggparti i trä med helfranskt utförande av pardörr jämte tätt parti samt med överljus formar vägg mot trapphuset. Väggpartiet har en senare täckmålning. Övriga ytskikt och snickerier är senare.

Ett bevarat träparti formar vägg mot trapphuset. Till vänster trappa ned till tingssalen i originalutförande, kompletterat med plexiglas.

Intertrappa för personal ner till tingssalen.

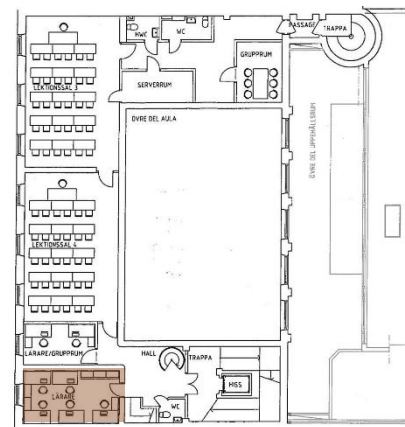

Tv. Trappan till tingssalen är en spiraltrappa i gjutjärn för personal ner till tingssalen. Planstegen är kompletterade med linoleum.

*T.h. trappa upp till
häradsbövdingens våning,
plan 3. Trätappa samt
pärlspont och
fyllningsväggar i
originalutförande. Senare
färgsättning.*

Plan 2, ursprungligt kontor

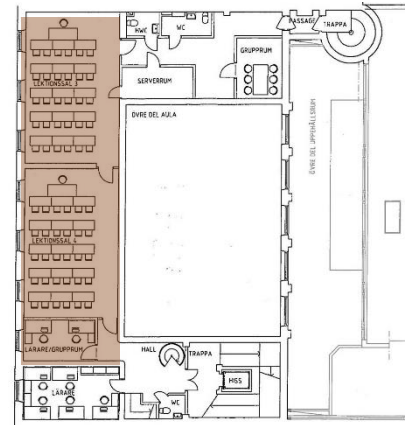
Ursprunglig rumsbildning med kontinuerlig användning som kontor. Ursprungliga inslag omfattar höga profilerade sockellister i trä, dörrfoder och dörrblad, fönsteromfattningar och gjutjärnsradiatorer. Äldre ekparkett. Övriga ytskikt och snickerier är senare.

*Höga profilerade socklar,
dörr, dörrfoder samt
fönsteromfattningar och
gjutjärnsradiatorer i original.*

Plan 2, klassrum och kontor mot gatan

Rum präglade av senare ombyggnader, 1987 och framåt.
Ursprungliga inslag återfinns i form av fönsteromfattningar och
gjutjärnsradiatorer samt enstaka träpelare i vägg.

*Fönsteromfattningar och
gjutjärnsradiatorer i original.*

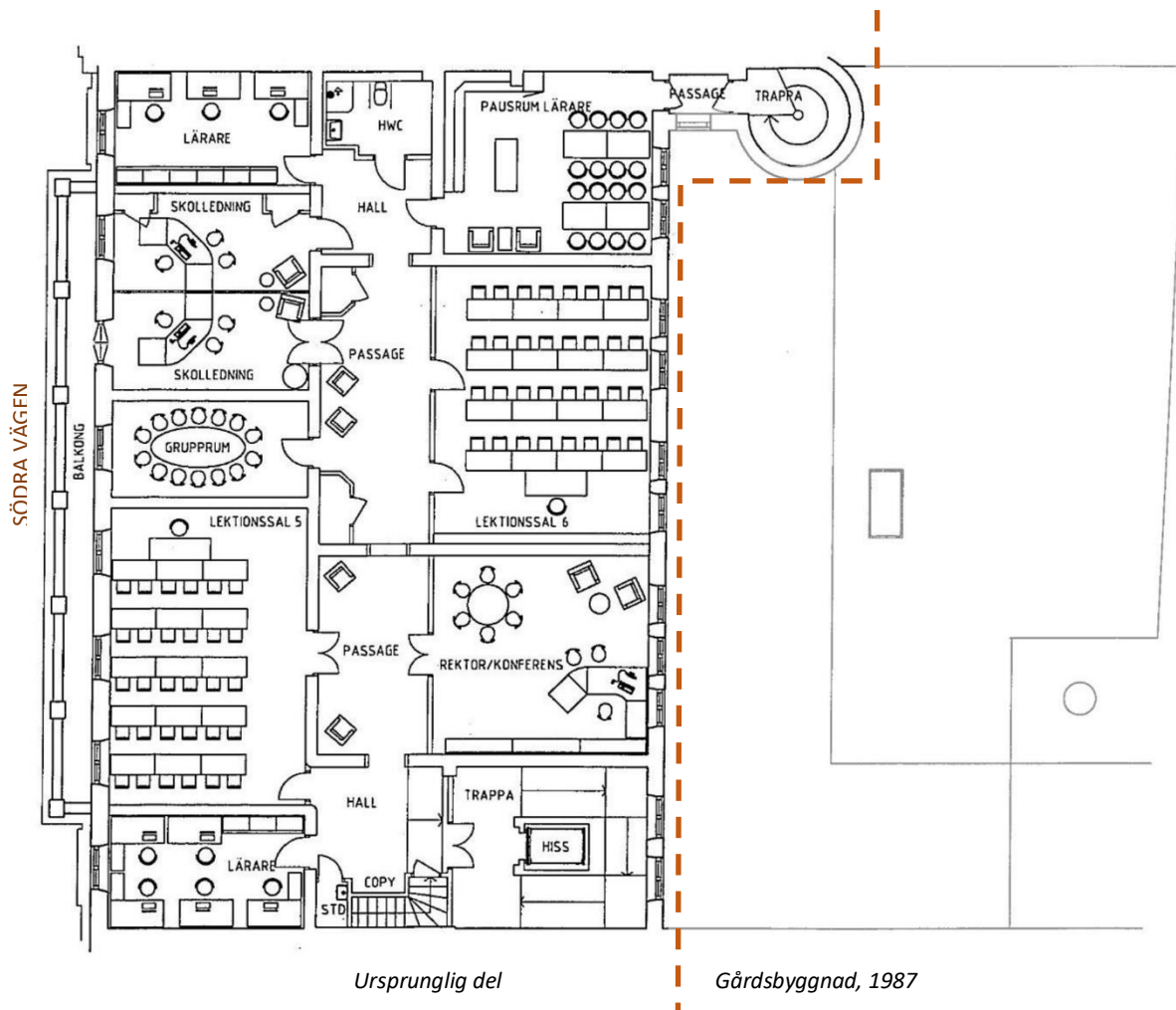

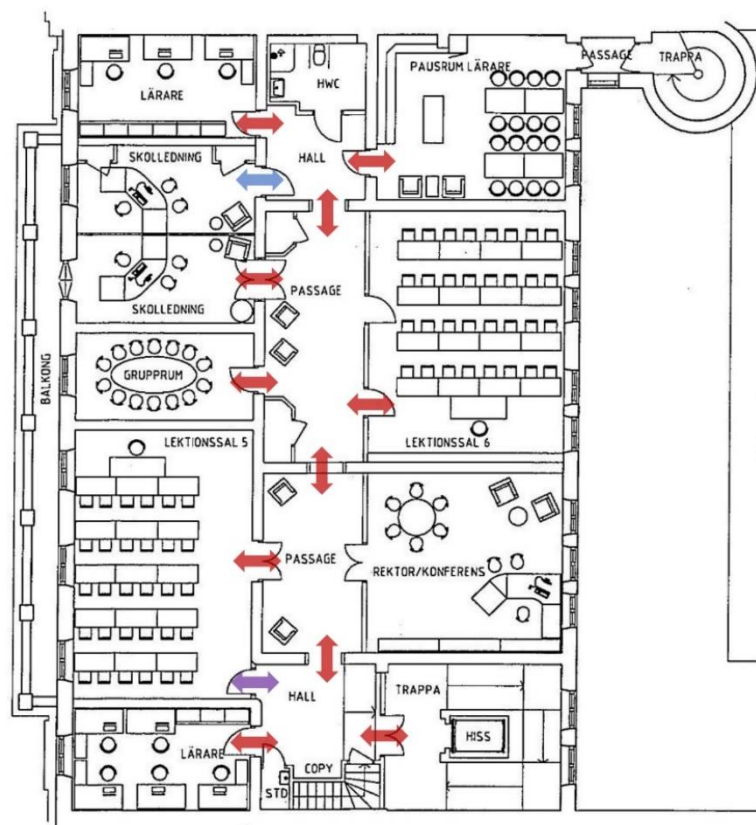
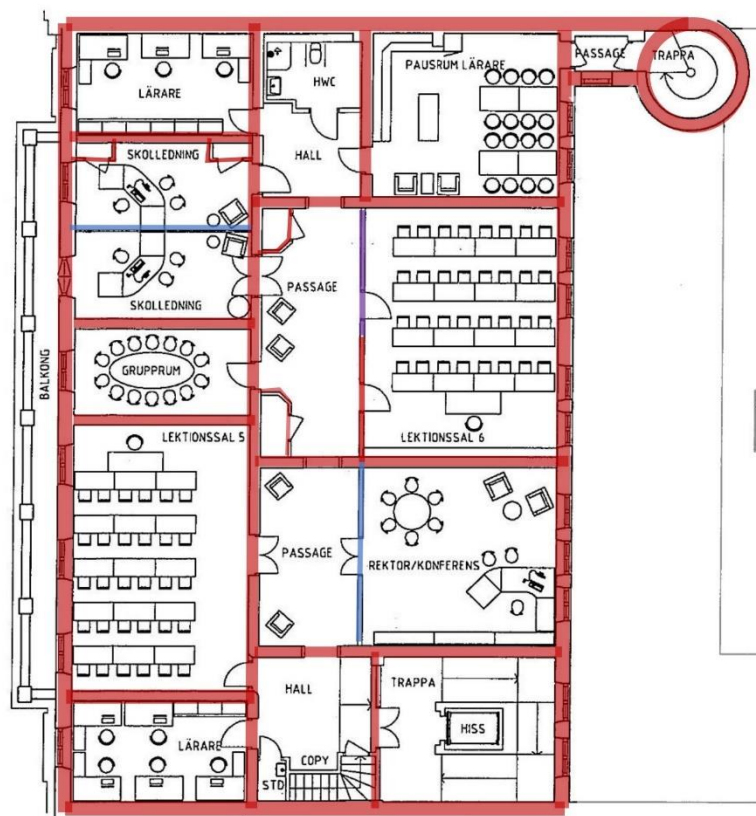
Klassrummen har sänkt undertak, som vinklats upp vid ytterväggar.

Interiör plan 3

Översikt

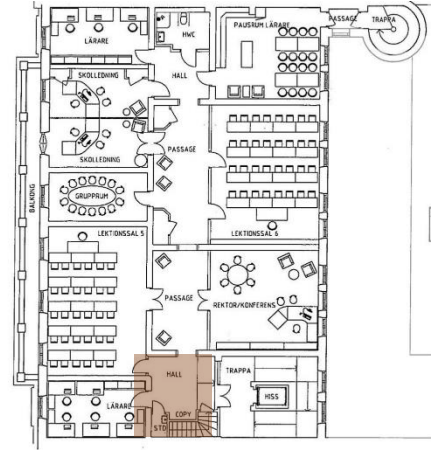
Ursprungligen häradshövdingens våning som kontoriserades på 1950-talet och som numera rymmer klassrum, kontor, personalrum och bibliotek. Planlösningen är till stora delar avseende hall, mittpassage och rummen mot gatan. De största förändringarna har skett med ombyggnad/etablering av väggarna mellan rum mot gården och passager.

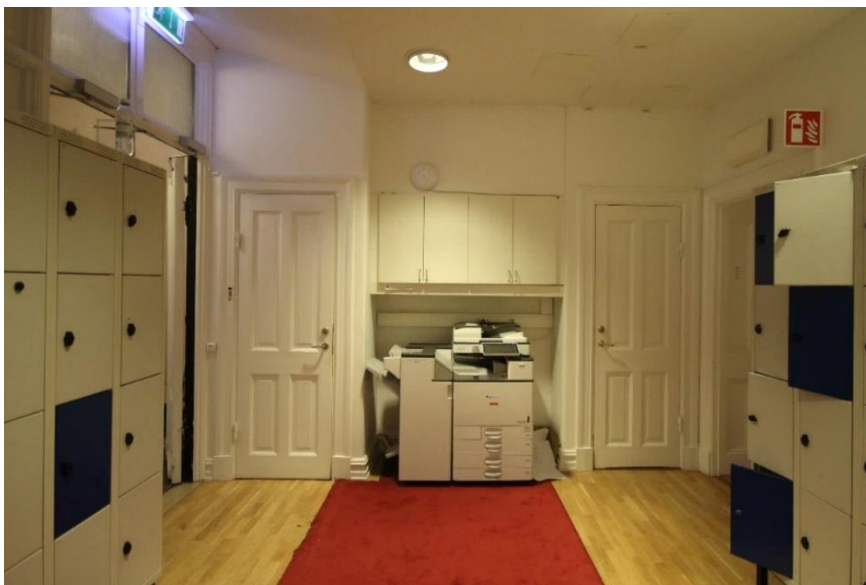

Plan 3, hall

Ursprunglig rumsbildning. Ett bevarat väggparti i trä med fyllningar i helfranskt utförande och pardörr samt överljus bildar vägg mot trapphuset, likt trapphall plan 2. Övriga ursprungliga inslag omfattar två platsbyggda skåp varav den ena dörren leder till internttrappan ner till trapphall plan 2. Höga profilerade sockellister i trä samt dörrfoder och -smygar i originalutförande. Övriga snickerier och ytskikt, inklusive sänkt undertak är senare.

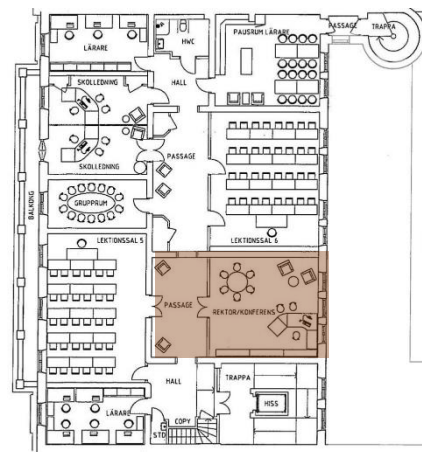
Ett bevarat väggparti i trä formar vägg mot trapphuset.

Två symmetriskt placerade platsbyggda skåp, varav den ena dörren leder till internttrappa. Se beskrivning plan 2, trapphall.

Plan 3, ursprunglig matsal, nuv. passage och bibliotek

Häradshövdingens ursprungliga matsal avdelades första gången på 1950-talet till passage och kontor. På 1960-talet visar bygglovshandlingarna på att den ursprungliga planlösningen återupptogs och att rummet därefter användes som tingsal. Sannolikt avdelades rummet igen 2010 till passage och bibliotek i samband med skolverksamheten. Bevarade ursprungliga inslag omfattar mönsterlagd ekparkett (i bibliotek), bröstningspanel (i passage) samt dörr mot nuvarande klassrum och dörrsnickerier mot hall och ursprunglig passage. Övriga ytskikt och snickerier är senare. Möjligen är takstuckaturen längs bibliotekets ytterväggar ursprunglig, med komplettering vid vägg mot passage.

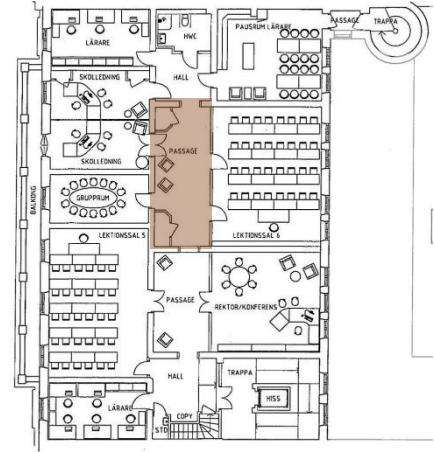

Ovan. Passage med vy mot hallen. Originalinslag omfattar dörromfattning mot hallen, dörr mot nuvarande klassrum (till höger i bild) samt bröstningspanel. Väggen och dörren mot bibliotek (till vänster i bild) är senare.

T.v. Bibliotek med bevarad ursprunglig ekparkett, vars ram längs väggar gjorts om i samband med ändring av planlösning. Möjligen ursprunglig och kompletterad takstuckatur, senare takrosett.

Plan 3, ursprunglig passage

Ursprunglig passage, serveringsgång, från kök till matsal. Bevarade inslag omfattar två platsbyggda skåp samt dörrar mot ursprunglig matsal och hall, dörrar till rum mot gatan samt profilerade sockellister vid ursprungliga väggar. Vägg mot gården är senare (1960-tal).

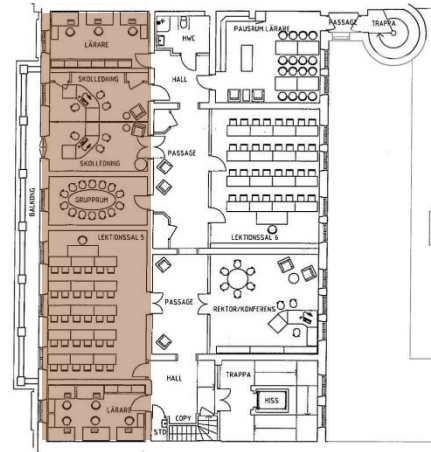
Dörr och platsbyggt skåp samt gjutet ventilationsgaller i originalutförande.

Vy mot den ursprungliga matsalen med ursprunglig dörröppning. Vid sidan av den dörrar samt ett platsbyggt skåp i originalutförande.

Plan 3, rum mot gatan

Fem rum med ursprunglig planlösning bortsett från en glasad mellanvägg och två senare dörröppningar mot hall och passage, se översikt. När häradshövdingens bodde här var de mindre rummen inredda bland annat som sovrum, medan det större var salong. Numera används rummen som kontor respektive klassrum. Ursprungliga inslag omfattar sockellister, ekparkett, fönsteromfattningar, dörrsnickerier, stuckatur, takrosetter samt två platsbyggda skåp byggnadens enda kakelugn, i den ursprungliga sängkammaren. Övriga ytskikt och snickerier är senare.

Den ursprungliga sängkammaren har byggnadens enda kakelugn. Rummet har delats av till två kontor med en glasad mellanvägg.

I den ursprungliga sängkammaren finns även två platsbyggda garderober.

Takrosett i originalutförande.

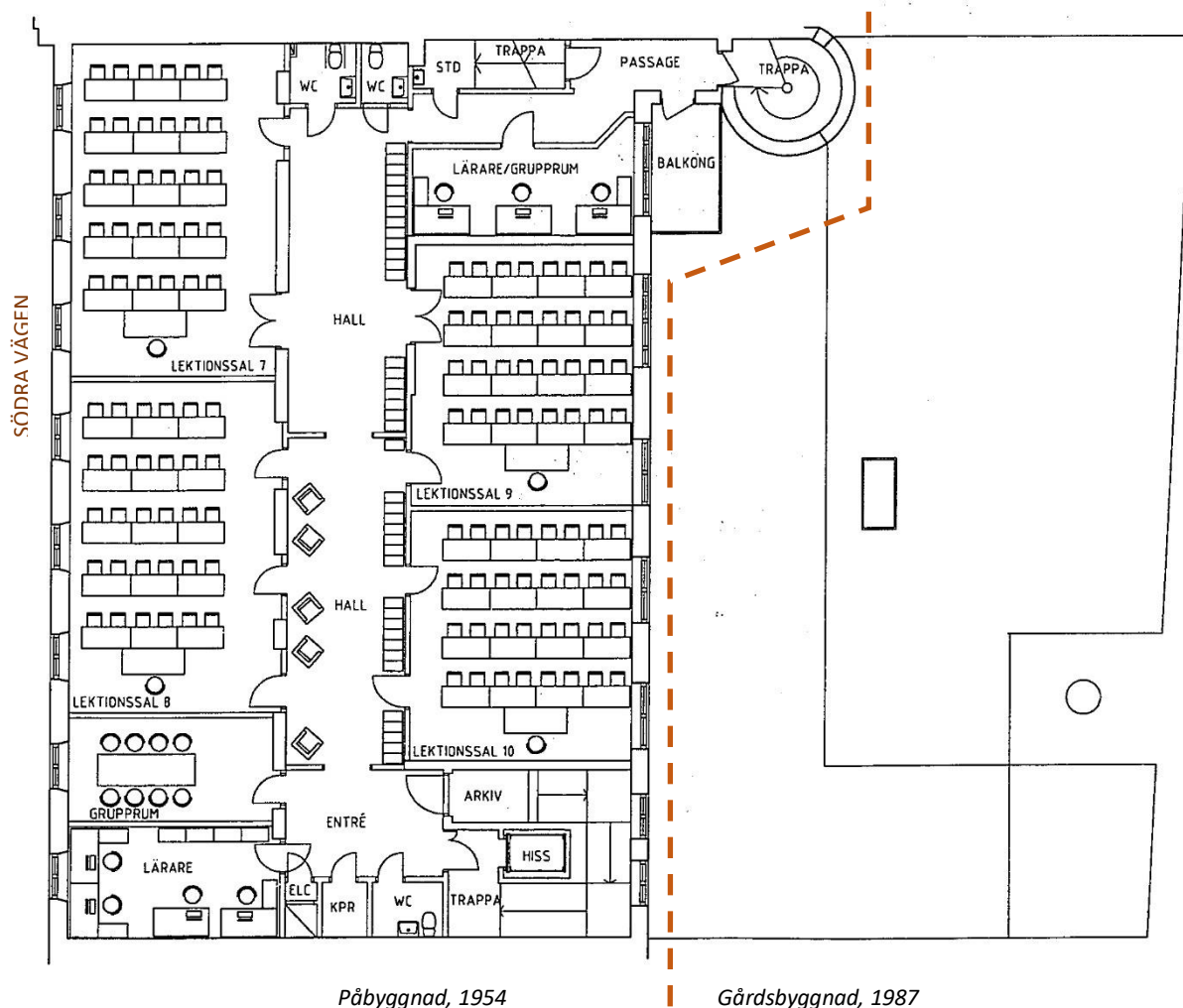
Sockellister och dörrsnickerier i originalutförande.

Interiör, plan 4

Översikt

I samband med omorganisationen där Askims, Hisings och Sävedals tingslag tudelades till Hisings, Sävedals och Kungälv's tingslag/domsaga respektive Askims och Mölndals tingslag/domsaga gjordes en påbyggnad i en våning 1954. Det stora trapphuset byggdes samtidigt på och försågs med hiss i trappspindeln. Planlösningen på den fjärde våningen är mycket likartad den på våningen under, med hall och central passage med rum längs gatu- och gårdsfasad. De mångtaliga dörrarna mot passagen talar om en ursprunglig planlösning med mindre kontor, innan ombyggnaden till klassrum på 2010-talet. I samband med ombyggnaden byttes flertalet dörrar och listverk. Ursprungliga inslag från 1954 omfattar fönsterbänkar i grön marmor, putsade väggar och fönstersmygar, ekparkett i ursprungliga kontorsrum samt inslag av listverk med enkel profilering.

Klassrum med ursprunglig ekparkett, 1954

Fönsterbänkar i grön marmor, 1954

Sammanfattning av byggnadsdelar

Exteriör - gatufasad

Original

Fasad plan 1–3 inklusive granitsockel med inskriptioner, smidesgaller vid källarfönster, genomfärgad betong i kvaderformat, kalkstenskivor plan 3, putsornamentik inklusive häradsigill, paradbalkong, portar och vindfång

Förändrat

Fönster
Befintliga fönster aluminiumklädda T-postfönster av instickstyp

Påbyggd fasad plan 4, utformad i samklang med ursprunglig byggnad (1954) Takvinkel lika original. Ursprunglig takfot och -balustrad mot gatan revs.

Förträdgård försvann på 1960-talet

Gallergrindar i vindfång (1987)

Täckmålning på betongfasad och puts.
Färgsättning vindfång

Exteriör – ursprunglig portgång

Original

Markplattor och sockel i kalksten

Putsade väggar och tak, valv, stuckatur

Dörr till ursprunglig vaktmästarbostad

Förändrat

Dörr och trappa mot huvudtrapphus (1954).
Element infällt i väggen.

Igensättning med entré mot gården (1987)

Trappa till vaktmästarbostad

Exteriör – ursprunglig gårdsfasad

Original

Mönstermurad tegelfasad (delvis dold av tillbyggnad)
Kalkstenssockel (dold av tillbyggnad)

Okopplade fönster i trä mot tingssalen, ett trapphusfönster

Förändrat

Takfot revs vid påbyggnad 1954

Gårdstillbyggnad 1987:
Fönster plan 3 utbytta
Två fönster plan 2 samt två fönster i huvudtrapphuset igensatta
Ett fönster i huvudtrapphuset ombyggt till passage
Två fönster plan 1 ombyggda till passage
Igensatt dörr till gårdstrapphus, etablering av ny dörröppning
Balkong plan 3 borttagen

Interiör – generellt

Original

Till stora delar bevarad planlösning

Höga profilerade sockellister i trä vid ursprungliga väggar

Takstuckatur, takrosetter

Helfranska par- och enkeldörrar till ursprungliga boningsrum, hallar, kontor- och tingssal.
Tre fyllningar i pardörrarnas blad och fyra fyllningar i enkeldörrarnas blad.
Övriga ursprungliga dörrar halvfranska, med indelning lika de helfranska.
Dörrfoder
Dörrsmygar med fyllningskarmar i hjärtmuren

Fönsteromfattningar med -foder och -smygar

Gjutjärnsradiatorer

Förändrat

Färgsättning

Golvbeläggning, där inget annat anges.

Sänkta undertak, främst i rum som används som klassrum

Huvudtrapphus: Trappor och trappräcken, tiles, sockellister

Hiss i trappspindeln, 1954
Påbyggt trapplopp, 1954

Gårdstrapphus: Trappor och handledare, sockellister

Interiör, specifika inslag plan 1

Original

Tingssal: bröstningspanel, stuckatur med inslag av skulpterade ornament, polykromt färgsatt kassettindelad tak i trä, podium, omfattningar kring dörrar

Trapphall: kalkstensgolv, trappa i kalksten, trappräcken, väggar med pilaster- och fältindelning med inslag av gjutna ornament, takstuckatur, omfattning kring dörr

Förrum: bröstningspanel

Förändrat

Ev. ombyggt podium

Bjälklag och takstuckatur, 1920-tal, Senare tillbyggt vaktmästeri. Passage mot gårdstillbyggnad, 1987

Planlösning, rum mot gata

Interiör, specifika inslag plan 2

Original

Trapphall: väggparti i trä, intertrappor till plan 1 och 3

1 kontorsrum

Förändrat

Planlösning i övrigt

Interiör, specifika inslag plan 3

Original

Förändrat

Planlösning, i stora delar

Hall: väggparti i trä, två platsbyggda skåp

Ursprunglig matsal: bröstningspanel, ekparkett

Mellanvägg

Ursprunglig passage: två platsbyggda skåp

Ursprunglig sängkammare: platsbyggda
garderober, kakelugn

Mellanvägg

KULTURHISTORISK VÄRDEBESKRIVNING

Baserat på historik och nulägesbeskrivning i denna handling följer nedan ett resonemang kring vilka aspekter som sammantagna bedöms utgöra tingshusets kulturhistoriska och arkitektoniska värde. I gråmarkerade textrutor beskrivs hur de identifierade värdebärande inslagen är del av och relaterar till uttryck som ligger till grund för riksintresset Göteborgs innerstad. Värdebeskrivningen avslutas med en översiktlig sammanställning.

Ett gemensamt tingshus med medveten placering

Tingshuset på Södra vägen 25 uppfördes 1887–88 av för det nyligen sammanslagna Askims, Hisings och Sävedals tingslag. Sammanslagningen var del av en nationell omorganisation där många häraders slogs samman och gemensamma tingshus uppfördes i flera av de snabbt framväxande städerna. Det aktuella tingshusets placering i Göteborg kom sig av att det valda läget ligger lika långt från Askim, Hisingen och Sävedalen och också lämpligt vid den gamla södra landsvägen mot Göteborg, med många förbipasserande. Tingshusets placering en historiskt viktig infartsled mot Göteborg sedan dess grundläggande (Södra Vägen) talar om institutionsbyggnadens relevans i samhället. Byggnadens koppling till Södra vägen är ett stadsbyggnadshistoriskt sammanhang med kulturhistoriskt värde.

Samverkan med Södra vägen som äldre riksintressegrund

Södra vägen från Kungsporten mot Korsvägen i riktning mot Mölndal är uttryck för 1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad inom riksintresset Göteborg. Placeringen av tingshuset som institutionsbyggnad vid den viktiga historiska infartsleden stärker den riksintressegrundens berättelseinnehåll.

Tingshuset på Södra Vägen 25 användes kontinuerligt som tingshus från invigningen 1888 fram till flytten av Mölndals tingsrätt 2009. Byggnaden har ett betydande socialhistoriskt/rättshistoriskt värde. Tingshusets geografiska placering, utanför tingslagen men mitt emellan Askim, Hisingen och Sävedalen, är kopplat till denna rättshistoriska berättelse.

En representant för Göteborgs stadbyggnadshistoria

Tingshuset på Södra vägen uppfördes i samband med det sena 1800-talets utbyggnad av Göteborgs stad utanför vallgraven. De stadsdelar som anlades, med Lorensberg och Vasastaden som kärnan - var framförallt tänkta som förnäma bostadsområden. Institutionsbyggandet var dock omfattande vid tiden och en viktig del av den moderna stadens födelse. Samhälleliga insatser för kultur, föreningsliv, idrott, socialvård och utbildning ökade vid tiden och flera institutionsbyggnader ingick i stadsplanen från 1866, och tingshuset var en av dem.

Kvarteret Glimmingehus, där tingshuset förlades, är beläget i det sydöstra hörnet av stenstadskvarteren i Lorensberg. Stadsplanen förhöll sig till de redan befintliga stråken Södra vägen och Gamla Allén, vilka angav en östlig gräns för den nya stadsdelen. De byggnader som kom att

uppföras i kvarteren längs med Södra Vägen kom därmed att utgöra Lorensbergs östliga gräns och dess gatufasader stadsdelens östliga front.

Som kvarteret Glimmingehus enda bevarade ursprungliga byggnad är tingshuset, tillsammans med den i huvudsak bevarade kvartersformen, av stor betydelse för att definiera 1800-talsstadsdelen Lorensbergs sydöstliga gräns. Byggnaden bidrar till att hålla samman den kulturhistoriskt värdefulla stadsdelen till en identifierbar helhet.

Tingshuset som tydligt uttryck för stadsbyggande under 1800-talet

Utbyggnaden av staden utanför vallgraven utgör en viktig epok i Göteborgs stadsbyggnadshistoria. Som en bevarad del av utbyggnaden är tingshuset representant för ett av de tydligaste uttrycken för riksintresset för kulturmiljövård inom området Göteborgs innerstad/Vasastaden med omnejd, som utpekats som ett av de förnämsta exemplen på stadsbyggande under 1800- och 1900-talen. Nedan citeras de, av riksintressebeskrivningens angivna, uttryck för riksintresset som bedöms relevanta för aktuell byggnad:

"Det sena 1800-talets stodstadomdanning och -utbyggnad /.../ som visar på /.../ spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. /.../ De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar/.../. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyen och Vasagatan /.../ och de storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institutioner insprängda bland hyreshusen /.../"

"Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d.v.s. ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar."

"Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, /.../ Den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel. "

Planläggning och utformning enligt tidens ideal

Tingshuset uppfördes som del av ett slutet rektangulärt kvarter i en tidstypiskt rutnätsformad stadsplan. Likt övriga Lorensberg omgärdades kvarteret Glimmingehus av gator av olika bredd och karaktär: ett huvudstråk (Södra Vägen), en bakgata (Lorensbergsgatan) samt två mellanstora gator (Kristinelundsgatan och den senare utvidgade Engelbrektsgatan). Likt de nya huvudstråken Kungsportsavenyen och Vasagatan försågs byggnaderna längs med den redan befintliga Södra Vägen med förträdgårdar. Med dessa förträdgårdar och Gamla Alléns då hundraåriga träd manifesterades Södra Vägens dignitet i stenstaden likt de nyanlagda huvudstråken, vilka tillfördes trädplanteringar.

Förträdgårdarna längs Södra vägen försvann på 1960-talet i och med breddningen av gatan. Idag samverkar Gamla Allén och bevarade byggnader längs Södra Vägen i att ge kulturmiljön längs Södra

Vägen en historisk förankring.

Samverkan med Gamla Allén som äldre riksintressegrund

Gamla Allén, anlagd 1788, och intilliggande Exercisheden, är uttryck för 1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad inom riksintresset Göteborg. Idag samverkar Gamla Allén och Exercisheden med tingshuset och övriga bevarade byggnader längs Södra Vägen till att ge kulturmiljön en historisk förankring.

Med särpräglade arkitektoniska inslag

Tingshuset uppfördes 1887–88 som ett av arkitekten Hans Hedlunds tidigare verk. Då utbyggnaden av de nya stadsdelarna påbörjades rådde nyrenässansens ideal inom arkitekturen. Nyrenässansen karaktäriseras främst av ljusst putsade fasader, regelbunden fönstersättning, rik putsdekor, en kraftig obruten takfot med jämn takfotshöjd mellan byggnader samt byggnadshöjder om 3–4 våningar och antingen flacka sadeltak eller brutna takfall mot gatan. Tingshusets utformning uppfyller nämnda grunddrag samtidigt som det finns flera särskiljande inslag som kan berätta något om den verksamhet som byggnaden inrymde.

Jämfört med majoriteten av de samtida husen i stadsdelen frångår tingshusets gatufasad nyrenässansens traditionella horisontella fasadindelning. Nyrenässansens principer angav att fasaden på varje våningsplan gavs en egen unik karaktär i en speciell ordning, men på tingshusets gjordes ordningen om: den typiska rusticerade bottenvåningen drogs upp till två våningars höjd och på första våningen – där tingssalen låg – markerades de stora fönstren omsorgsfullt med balustrader, pilastrar och frontoner. Mer typiskt för nyrenässansens rusticerade bottenvåningar var annars inga eller enkla fönsteromfattningar.

Nyrenässansens piano nobile, den förnäma våningen, låg vanligen på mellersta våningen och försågs med den mest påkostade fasaddekoren. Fasaden på våningen (/våningarna) däröver fick en enklare utformning. På tingshuset byggdes mellanvåningen som en lägre entresolvåning med kontor och arkiv och en diskret utformad fasad med mindre fönster. Tingshusets piano nobile, häradshövdingens våning, inreddes på den översta, tredje, våningen och fasaden markerades med paradbalkong och kraftiga kornischer över stora fönster. Ett ytterligare avvikande inslag är att släta fasadytor vid sidan och ovan tredje våningens fönster är utförda med kalkstensplattor i originalutförande och inte puts såsom övrig fasad.

Den avvikande utformningen av tingshusets gatufasad gör att byggnaden utmärker sig från samtida byggnader i Lorensberg. De särskiljande inslagen, tillsammans med den överlag kraftigare putsdekoren, gav tingshuset ett anslag av monumentalitet. Byggnaden var och är ett betydelsefullt miljöskapande inslag längs Södra Vägen. Den ursprungliga utformningen av gatufasaden har ett högt arkitektoniskt värde.

Tingshusets särskilda förändringshistorik

Bebyggelsen i Lorensberg har genom åren påverkats av ett flertal större förändringar kopplade till stadsutveckling och planeringsideal (se historik). Tingshusets kontinuerlig användning som tingshus från 1888 fram till flytten av Mölndals tingsrätt 2010 har sannolikt varit avgörande i att tingshusets förändringshistorik, bortsett den försvunna förträdgården, istället speglar utvecklingen inom svensk administration och lokal omorganisation inom rättsväsendet.

Påbyggnad 1954

Påbyggnaden av en våning 1954 är kopplad till storkommunreformen 1952 där många småkommuner försvann och tingslagen omreglerades. År 1955 tudelades Askims, Hisings och Sävedals tingslag till Hisings, Sävedals och Kungälv's tingslag/domsaga respektive Askims och Mölndals tingslag/domsaga. Båda tingslagen höll fortsatt till på Södra Vägen 25 och kontoret byggdes därmed om och ut.

Gatufasaden på påbyggnaden utformades med tydlig anpassning till den ursprungliga byggnaden. Fasaderna på den nya fjärde våningen kläddes med kalkstenskivor lika våningen under, fönstren placerades i linje med ursprungliga fönsteraxlar och en förenklad takfot med tandsnittsfris återskapades utifrån ursprunglig utformning. Den översta våningens enklare utformning var något stiliserad men i enlighet med nyrenässansen. I och med påbyggnaden blev tingshusets piano nobile – häradshövdingens våning - just en mellanvåning enligt idealet, och inte den översta våningen som ursprungligt avvikande inslag.

Det nya taket på påbyggnaden gjordes asymmetriskt lika det ursprungliga. Den nya taknocken placerad rakt över hjärtmuren, likt ursprungligt utförande, vilket fortsatt visade på hur byggnadens hjärtvägg förskjutits mot gatan för att ge bredd till tingssalen.

Påbyggnadens interiör uppvisar också tydlig koppling till den ursprungliga planlösningen, då den sker med fortsättning av ursprungligt huvudtrapphus samt med central passage samt rum i fil längs gatu- och gårdsfasad lika den ursprungliga tredje våningens planlösning.

Sammantaget bedöms påbyggnaden från 1954 ha ett kulturhistoriskt värde relaterat till administrativa förändringar inom rättsväsendet samt den tydliga kopplingen till ursprunglig arkitektur. Påbyggnaden kan sägas fullborda, om än något stiliserat, en typisk nyrenässansbyggnad. Samtidigt framtog påbyggnaden något av tingshuset tidigare beskrivna, särpräglade horisontella fasadindelning. Den enkla utformningen av påbyggnadens gårdsfasad bedöms däremot sakna betydande kulturhistoriskt och arkitektoniskt värde.

Gårdsbyggnad 1987

Avseende gårdsbyggnader hade tingshuset, bortsett en (tidigt riven) dasslänga, ingen ursprunglig gårdsbebyggelse. Den sentida gårdsöverbyggnaden från 1987 är en följd av moderniseringen av, det som då blivit, Mölndals Tingsrätt. Vid gårdsbyggnaden inkorporerades ursprungliga delar av gårdsfasaden upp till och med plan 2 i interiören: kalkstenssockeln, mönstermurat tegel samt fönster mot tingssalen och ett fönster mot huvudtrapphuset. Gårdsfasaden på plan 3 är bevarad synlig i

exteriören och har mönstermurat tegel i originalutförande med utbytta fönster. Den senare gårdsbyggnaden är utformad utan koppling till byggnadens ursprungliga karaktär och bedöms överlag ha en negativ inverkan på tingshusets kulturhistoriska och arkitektoniska värde. Däri räknas entrépartiet i portgången som tillkom i samband med gårdsbyggnaden.

Interiör

Förändringarna av tingshusets interiör härstammar i ändringar av ursprungliga kontor mot gatan på plan 1 och 2 samt etablering av ett bjälklag i förhallen mellan plan 1 och 2 för utökning av dessa lokaler. Vidare är ändringar av den ursprungliga bostadslägenheten på plan 3 en följd av kontorisering av våningen på 1960-talet. Vissa mindre ändringar av planlösningen har fortsatt genomförts då verksamheten i byggnaden ändrades till skola. Överlag är interiören i byggnaden relativt välbevarad avseende planlösning och snickerier vid ursprungliga väggar, vilket sannolikt beror mycket på den kontinuerliga användningen som tingshus mellan 1888 och 2009.

Tingshusets bevarandegrad

Förändringshistoriken och nulägesbeskrivningen i denna handling visar på en välbevarad ursprunglig exteriör med en väl anpassad påbyggnad samt en i många delar bevarad interiör.

Den ursprungliga gatufasaden är, bortsett de utbytta fönstren, synnerligen välbevarad. Ursprungliga delar omfattar granitsockel med inskriptioner, smidesgaller vid källarfönster, genomfärgad betong i kvaderformat, fasad klädd med kalkstenskivor på plan 3, kraftig putsornamentik inklusive häradsigill samt paradbalkong, portar och vindfång i originalutförande.

Påbyggnaden från 1954 medförde att ursprunglig volym inte är intakt och att ursprunglig takfot och takbalustrad revs. Utformningen av gatufasaden på 1954 års påbyggnad bedöms dock som ett, om än något stiliserat, fullbordande av en fyravåningsbyggnad enligt nyrenässansens ideal. Utformningen av påbyggnaden 1954 befäster till stor del byggnadens ursprungliga karaktär och tingshusets arkitektoniska värde.

Avseende gårdsfasaden är fasadernas mönstermurade tegel, kalkstenssockel samt fönster mot tingssalen och ett fönster mot huvudtrapphuset bevarade. Övriga trapphusfönster har satts igen eller byggts om och fönster på plan har bytts ut. Gårdsbyggnaden från 1987 inkorporerade ursprungliga delar av gårdsfasaden upp till och med plan 2 i den nya interiören, där de ursprungliga inslagen är synliga. Även portgången har inkorporerats som del av interiören. Bevarade inslag i portgången omfattar sockel av kalksten, putsade väggar och tak inklusive valv och stuckatur samt dörr till ursprunglig vaktmästarebostad.

Interiören är i många delar välbevarad. Tingssalen med förrum, trapphusen samt den till stora delar bevarade planlösningen med ursprungliga väggar, snickerier och stuckatur utmärker sig särskilt. Ursprungliga snickerier omfattar hel- och halvfranska dörrar, fönster- och döromfattningar, platsbyggda skåp, listverk, trapppräcken, bröstningspanel och kassettindelad tak.

Sammanställning av värdebärande egenskaper

Följande värdebärande egenskaper bedöms sammantagna utgöra tingshusets kulturhistoriska och arkitektoniska värde:

- *Tingshuset på Södra Vägen 25 uppfördes i samband med sammanslagningen av Askims, Västra Hisings, Östra Hisings och Sävedals tingslag. Sammanslagningen var del av en nationell omorganisation där många härader slogs samman och gemensamma tingshus uppfördes i flera av de snabbt framväxande städerna. Tingshuset är ett exempel på ett vid tiden omfattande institutionsbyggande överlag och har som samhällelig institutionsbyggnad ett symboliskt värde förknippat med den moderna stadens födelse.*
- *Tingshusets placering vid en historiskt viktig infartsled mot Göteborg (Södra Vägen) talar om byggnadens relevans och dignitet. Södra vägen är uttryck för 1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad inom riksintresset Göteborg. Tingshusets medvetna placering vid en historiskt viktig infartsled stärker den riksintressegrunden.*
- *Tingshuset på Södra Vägen 25 användes kontinuerligt som tingshus från invigningen 1888 fram till flytten av Mölndals tingsrätt 2009. Byggnaden har ett betydande socialhistoriskt/rättshistoriskt värde. Tingshusets geografiska placering, utanför men mitt emellan Askim, Hisingen och Sävedalen, är kopplat till denna rättshistoriska berättelse.*
- *Tingshuset är del av utbyggnaden av Göteborgs stad utanför vallgraven och av stadsdelen Lorensberg enligt stadsplanen 1866. Som en bevarad byggnad från utbyggnaden ingår tingshuset i ett av de förnämsta exemplen på stadsbyggande under 1800- och 1900-talen, vilket är ett uttryck för riksintresset Göteborgs innerstad/området Vasastaden med omnejd.*
- *Tingshuset är den enda bevarade ursprungliga byggnaden i kvarteret Glimmingehus och definierar, tillsammans med den i huvudsak bevarade kvartersformen, 1800-talsstadsdelen Lorensberg sydöstra gräns. Tingshuset bidrar till att hålla samman den kulturhistoriskt värdefulla stadsdelen till en identifierbar helhet.*
- *Den vid stadsutbyggnaden redan hundraåriga, Gamla Allén bidrog till att ge Södra vägen en gestaltning lika de nya huvudstråk som anlades med trädplanteringar (Kungssportsavenyen och Vasagatan). Idag samverkar Gamla Allén och intilliggande Exercisheden med tingshuset i att ge kulturmiljön en historisk förankring. Gamla Allén, och Exercisheden är uttryck för 1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad inom riksintresset Göteborg.*
- *Den ursprungliga gatufasadens välbevarade utformning med typiska drag av nyrenässans och samtidigt särpräglade inslag som kan berätta om byggnadens ursprungliga funktion och/eller dignitet. De särpräglade inslagen, jämfört samtida byggnader i stadsdelen, utgörs av en för nyrenässansens avvikande horisontell fasadindelning, ovanliga materialval med genomfärgad betong och kalkstensskivor samt en överlag kraftigare putsornamentik. De särpräglade inslagen gör tingshuset till en byggnad i sitt eget slag i Lorensberg och ett betydelsefullt miljöskapande inslag längs Södra Vägen.*

- *Ursprungliga delar av gatufasaden omfattande granitsockel med inskriptioner, smidesgaller vid källarfönster, genomfärgad betong i kvaderformat, kalkstenskivor plan 3, putsornamentik inklusive häradsigill samt paradbalkong, portar och vindfång.*
- *Ursprungliga delar av portgången omfattande markplattor och sockel av kalksten, putsade väggar och tak inklusive valv och stuckatur samt dörr till ursprunglig vaktmästarbostad.*
- *Bevarade delar av den ursprungliga gårdsfasaden (idag delvis del av interiören på gårdsbyggnaden från 1987) omfattande kalkstenssockel, mönstermurat tegel samt fönster mot tingssalen och ett fönster mot huvudtrapphuset.*
- *Tingshusbyggnadens förändringshistorik som har ett kulturhistoriskt värde relaterat till omorganisationer i svensk administration. Den största förändringen – påbyggnad i en våning 1954 – var ett resultat av storkommunreformen och därmed omorganisationen från Askims, Hisings och Sävedals tingslag till Hisings, Sävedals och Kungälv's tingslag/domsaga respektive Askims och Mölndals tingslag/domsaga.*
- *Utformningen av påbyggnadens gatufasad som har tydlig koppling till ursprunglig arkitektur avseende fönstersättning, fasadmaterial (kalkstensskivor) och kraftiga obrutna takfot med tandsnittsmotiv. Utformningen av påbyggnadens gatufasad som ett, om än något stiliserat, fullbordande av en nyrenässansbyggnad i fyra våningar och som till stor del befäster den ursprungliga byggnadens kulturhistoriska och arkitektoniska värde.*
- *Påbyggnadens asymmetriska sadeltak med placering av taknocken rakt över hjärtmuren, likt den ursprungliga, vilket fortsatt visar på hur hjärtväggen förskjutits mot gatan för att ge bredd till tingssalen.*
- *Den i många delar välbevarade interiören där tingssalen med förrum, trapphusen samt den till stora delar bevarade planlösningen med ursprungliga väggar, snickerier och stuckatur utmärker sig. Snickerier omfattar hel- och halvfranska dörrar, fönster- och döromfattningar, platsbyggda skåp, listverk, trapppräcken, bröstningspanel och kassettindelad tak.*
- *Principiell utformning av påbyggnadens planlösning med fortsättning av ursprungligt huvudtrapphus samt med en central passage samt rum i fil längs med gatu- och gårdsfasad lika den tredje våningen.*

ANTIKNVARISKA RIKTLINJER

Förändringar i känsliga kulturmiljöer kräver stor medvetenhet och varsamhet om de kvaliteter och kulturhistoriska värden som platsen har. Befintliga kvaliteter och kulturhistoriska värden bör tas till vara och säkerställas medan utveckling bör handla om att bygga vidare på de särdrag och egenskaper som redan finns och att man använder den befintliga miljön som en inspirationskälla.

Denna handling har beskrivit de många aspekter som sammantagna bedöms utgöra det kulturhistoriska och arkitektoniska värdet för tingshuset på Södra Vägen 25. Nedan formuleras antikvariska riktlinjer vilka omfattar resonemang kring hur byggnadens kulturhistoriska värde kan bevaras och förstärkas. Formuleringen av riktlinjer sker i åtanke av kommande detaljplan.

Riktlinjer för att bevara/förstärka byggnadens kulturhistoriska värde

- Tingshuset på Södra Vägen 25 har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde och bör förses med rivningsförbud i kommande detaljplan.

Exteriör

- Den ursprungliga gatufasaden är synnerligen välbevarad och bedöms som mycket känslig för förändringar. Ursprungliga inslag bör bevaras, underhållas och om nödvändigt ersättas lika ursprungliga. Underhåll ska utföras på ett sätt som bevarar identifierade kulturhistoriskt värdefulla delar och med material och metoder lika original. Gatufasadens senare fönster kan med fördel bytas till lika ursprunglig utformning avseende hängning, material, dimensioner och detaljer. Ommålning av vindfången kan med fördel föregås av antikvarisk färgundersökning. Tingshusets ursprungliga gatufasad bör förses med detaljerade skydds- och varsamhetsbestämmelser i kommande detaljplan.
- Utformningen av den befintliga påbyggnadens gatufasad från 1950-talet bedöms som ett fullbordande av en fyravåningsbyggnad enligt nyrenässansens ideal. Påbyggnadens gatufasad bedöms som känslig för förändringar. Påbyggnadens gatufasad bör förses med detaljerade skydds- och varsamhetsbestämmelser i kommande detaljplan.
- Placeringen av taknocken över ursprunglig hjärtmur visar på hur hjärtväggen förskjutits mot gatan med för att ge bredd till tingssalen. Placeringen av taknocken bör förses med skyddsbestämmelse i kommande detaljplan.
- Den ursprungliga gårdsfasaden är delvis välbevarad, till stora delar dold bakom tillbyggnaden från 1987 och i vissa delar ombyggd. Bevarade delar bedöms som känsliga för ytterligare förändringar. Ursprungliga inslag bör bevaras, underhållas och om nödvändigt ersättas lika ursprungliga. Igensatta trapphusfönster kan med fördel återställas. Gårdsfasadens ursprungliga inslag bör förses med detaljerade skydds- och varsamhetsbestämmelser i kommande detaljplan.

- Gårdsbyggnaden från 1987 bedöms sakna betydande kulturhistoriskt värde i sig och har haft en negativ inverkan på den ursprungliga byggnadens kulturhistoriska värde. Den senare gårdsbyggnaden kan med fördel rivas/ersättas för att stärka den ursprungliga byggnadens kulturhistoriska värde.

Interiör

- Interiören är delvis välbevarad. Särskilt tingssalen med förrum, trapphusen samt den till stora delar bevarade planlösningen med ursprungliga väggar, snickerier och stuckatur utmärker sig. Ursprungliga delar som har identifierats (se nulägesbeskrivning med sammanfattning) bör bevaras, underhållas och om nödvändigt ersättas lika ursprungliga. Större håltagningar i ursprungliga väggar bör undvikas helt. Ändringar bör ske med hänsyn till, och gärna med utgångspunkt i, ursprunglig planlösning. Ommålning kan med fördel föregås av antikvariskt färgundersökning. Ursprungliga inslag i interiören bör förses med detaljerade skydds- och varsamhetsbestämmelser i kommande detaljplan.

Generellt

- Ändringar och tillägg ska göras i samklang med byggnadens ursprungliga karaktär, exempelvis avseende formspråk, dimensioner, materialval, detaljlösningar mm. Detaljerna är högst väsentliga. Ändringar och utformning av tillägg ska utföras i samråd med antikvarisk sakkunnig.

KÄLLFÖRTECKNING

Badh, Fredrik (2022) *Kulturmiljöutredning: Lorensbergsgatan*. Göteborgs stadsmuseum

Bladh, Oscar & Hammarson, Stig (2008). *Göteborg - när 40- och 50-talisterna växte upp: svartvita flygbilder från stadsbyggnad 1946–63*. Göteborg: Trafik-nostalgiska förlaget

Blank, Ylva Löfgren, Eva (1999) *Tingshusen – en väg till kulturhistorien*. Byggnadskultur: meddelande från Svenska föreningen för byggnadsvård. (4/1999). <https://byggnadsvard.se/tingshusen-en-vag-till-kulturhistorien/>

Fredberg, Carl Rudolf A:son (1922). *Det gamla Göteborg: lokalhistoriska skildringar, personalia och kulturdrag. D. 3*. Göteborg:

Frödén, Janita (red.) (1994). *Domstolsverket informerar: De allmänna domstolarna i Göteborg: temanummer: Hovrätten för Västra Sverige, Göteborgs tingsrätt, Mölndals tingsrätt*. [Jönköping]: [Domstolsverket]

Lindqvist, Håkan (2013). *Göteborgsarkitekten Hans Hedlund: uppsatser, byggnadsbeskrivningar och verkförteckning*. Göteborg: Region- och stadsarkivet Göteborg

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999). *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande. D. 1*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Tings- och rådhusinventeringen 1996–2007 via <https://www.bebyggelseregistret.raa.se/>

Landsarkivet

Askims och Mölndals tingshusbyggnadsskyldiges arkiv
SE/GLA/15140/F

Regionarkivet

Arkitekt Hans Hedlunds arkiv
SE/O258/GSA_6837-1/K 2/2

Fotografier

Göteborgs stadsmuseum
Där inget annat anges Lindholm Restaurering AB

Ritningar

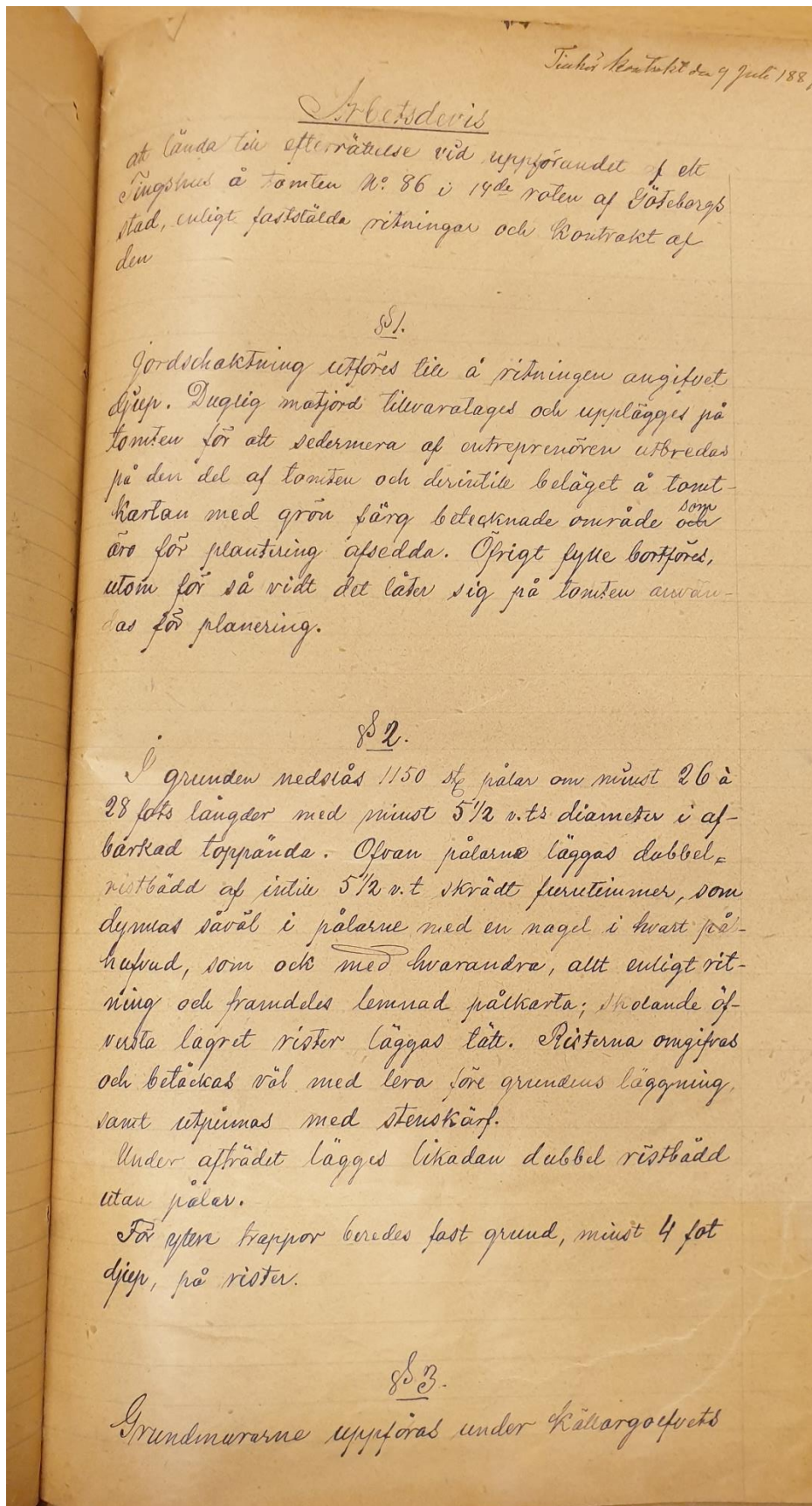
Göteborgs stadsbyggnadskontor

Övrigt

www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/kulturmiljoprogram-skanes-historia-och-utveckling/kulturmiljoprogram-administrativa-landska

Bilaga: Arbetsdevis 1887, tillhörande kontraktet med entreprenör P.J. Rapp.

Källa: Askims och Mölndals tingshusbyggnadsskyldiges arkiv Landsarkivet SE/GLA/15140/F

på en stor, sprängd grästen, lagd i källmur med goda förband och god klänning. Från 12 fot under källargolfvet uppåt läggs grästasmurarna i kalkbruk och utföres af sten med god ligg och bygg samt afseendes i goda förband.

Murarna under afträdet utföres i källmur.

I grunden lemnas nödiga öppningar för gas-, vatten- och afloppsrör.

§ 4.

Mot gatan sättes sockel af granit, huggningsgrad N: 2, intill $3\frac{1}{4}$ fot öfver marken, d. v. s. till och med soubassementets bändlist. Graniten insättes som kvader med vackra förband, drages till nämnda höjd rundt portmurarna. Inuti portöppningarna, intill träportarna drages granitsockeln med samma huggningsgrad till den höjd, som ritningens nedersta linie öfver marklinien anger.

Yttre trappsteg mot gatan göres af granit, huggningsgrad N: 3.

Mot gården samt i portöppningen mot gatan insättes sammantaget C: 2 afisare af huggen granit.

I portgången sättes 2 fot hög sockel af vacker, fint huggen kalksten. Rabatter och trappsteg dessammantades göres af finhuggen kalksten i blocksteg.

Mot gården sättes å såväl hufvudbyggnad som afträde 2 fot hög finhuggen kalkstenssockel. Alla kalkstenssocklar kläntras upptill och nedtill med tärbrända pånstramlor.

Graniten sättes med dubbla blyhatten i liggefogarna.

Mot gatan göres källarens solbänkar af granit, grad N: 2. inåt gården af kalksten.

Yttre trappor mot gården görs af finhuggen kalksten på undermurning af gråsten, lagd i kalkbruk. Synliga ytor af den senare tuktas och cementfogas.

Portarnes yttre planer infattas med finhuggna kalkstensrabatter. De inrutade ytorna utfyllas med äkta asfalt ovan 4 v.t. tjock betong. Smidda, 3 fot långa läsbare fotskrapor inläggs i asfalten. Fasadens släta ytor ovan och rundt fönstren i 3de våningen beklädas med mörkhuggna kalkstensplattor utan klamror, i värdade förband. De utföres med tjocka liggfogar, som sedermera kalkfogas. I likhet med ritningen omvexla de stående skiften med 6 v.t. höga bändare-skift, hvilka gå 10 v.t. in i muren. Muren göres 20 v.t. tjock inkl. kalkstensbeklädnaden.

§ 5

Trappan i yttre förstugan till Tingssalen utföres med hyflade, profilerade kalkstens blocksteg, hvar och ett i ett stycke. Öfringliggande vandstucken och planer utföres äfvenledes i hyflad kalksten, de senare med reutor i två färger.

Stora huvudtrappan utföres af hyflad kalksten, att börja med på hvälf Kupor med cementputsade stättsteg, sedermera med på alla sidor hyflad kalksten på järnkonstruktion. Landplanerna beläggas med god engelsk tiles i prydliga mönster på mot valade bjelkar hvälfda Kupor. Podesterna läggas hela af hyflad kalksten med synliga undersidor och understödjäs väl. - Se vidare järnarbetet.

Rökstrappan göres med huggna kalkstenssteg, stättsteg af järn och malarad spindel. Källartrappan, till finkorna m. m., utföres med liknande steg på hvälf Kupor.

Tre kommunikationstrappor från kauslirum-
men till bostadsvåningen och från vaktmästarens
rum till hus hög utföres af trä med polerade
björkräcken på / mellan 2de och 3de våningarna /
varfrade, polerade björkdockor. Spiratrappan
mellan kauslirummen och tingssalen göres af järn.
Till hufvudtrappan göres räcken af gjutet
järn med ledstänger på båda sidor af polerad
valnöt, allt enligt framdelat lemnad detalj.

Till yttre gårdstrappan göres enkelt räcke af
smidjern.

Förfrigt förses alla trappor med ledstänger af
polerad björk på starka hånare.

§ 6.

Tegelmurarne i hela huset och afträdet
isoleras från grunden och grästerran medelst
prima asfaltfett enligt framlagdt prof. / lika
med Hernhagens N: 2.

§ 7.

Murverket uppföres af godt, väl brändt, maskin-
slaget sålvattenstegel i maskinarbitedt, lämp-
ligt sammansatt kalkbruk. Ett brändt
tegel får ej användas. Källarvåningen upp-
föres af endast hårdbrändt tegel. Under iso-
lerskiftet muras all tegelmur med cement-
blandadt bruk.

När i denna arbetsdevi nämnes "cementblen-
dadt bruk", förstås dermed kalkbruk, tillsatt
med cement till en mängd, som motsvarer fem
fjudda delar till en vanlig backe kalkbruk.
3de våningens yttermurer uppföres / i olikhet
med ritningen / med en tjocklek af 20 tum,

riktnad från fasadens inre.

I källaren reveteras ytttermurarna med minst $\frac{1}{2}$ stens tegelmur i cementblandadt betong.

Husets uppvärmning skall ske medels apparat för cirkulerande varmt vatten.

Apparatus anskaffande ingår icke i detta kontrakt, men väl allt till densamma hörande schakttings-, murar-, timmermans- eller snickararbeten och till dess arbeten erforderliga materialen, dervid iakttagas att apparatpumpen hvilken skall placeras i källaren å plats som framdeles bestämmes, förses med nödiga grund och förankring samt att eldfast sten och lava användes vid eldstaden och slötkamrarna.

Ventilationsapparat börjar att anordnas, hvarest alla till densamma hörande friskluft- och evakuationskanaler eller luftkanaler samt tillhörande ventilationskörtar åbblas som inrättning af ventiler och galler af entreprenören bestått och utföras efter framdeles lemnade ritningar och anvisningar. Anskaffandet af berörda ventiler och galler tillhör ej entreprenören.

De i ritningarna angifna kakelugnar och kammar utföras icke, men de för dem afsett rökångar med skorstenar anbringas.

med undantag af kakelugnar i följande rum, hvilka ingår i pris till 100 kr.

Alla i byggnaden förkommande inmurade rörgångar behandlas som eldstadsrör.

Från tvärs rum förs dessutom en ventilationsrör, som på vinden ledas in i de stora ventilationskörtarna.

Under stora jernbjelkar utföres muren med cementbetong.

Alla yttre fönster och dörrar muras med förbrämning. Spindeln i kökstrappan

muras i cementblandadt bruch.

Under portgångens yttre muros-
muringar och hjärtmur, ligger omvända 2 st. sten block.

S 8

Stora Källarvåningen kväfses med 2 st. sten
block, deraf byggkhus och stugkruur mot 4 st. 11 v. b.
välsade bjelkar, yttre källaren delvis mot 8 st. 8 v. b.
samt öfriga källaren dels mot mur, dels på 6 v. b.
välsade bjelkar.

Block på 11 st. järnbjelkar 1/4 st. i kvadraten
våningen, samt i dessutom i arkivets golf- och
takbjelklag, deraf det senare 1 st. sten block. Alla
block påmuras med tegel.

Järnbjälkarna stypas för inläggandet
med varm stenkolsolja, sedan de skrapats
rena från rost.

S 9

Facaden mot Södra vägen utlöses i sin hel-
het af stampad cementblander från samma ce-
mentbruk, med undantag af förstnämnda
kalkstensrevetering i 3te våningens samt grund-
säckeln. Cementblander, räcker blott omkring port-
öppningarnas yttermurar; öfriga delar af portvinklar-
na cementputas i st. med facaden på tegelmur-
ning, dervid märkes att kväfsningen utförs med
kastur. Cementblanderne stötteras utreparerna
från i kammaren eller på järnvägsveggen i Göteborg, två-
dan endast transporten drifvas, samt insättningen
och järnförstärkningarna äga i entreprenörernas
ålagande.

Beträffande detta arbete iakttagas:
att yttersta församhet vid stypens handläggande

iakttagas,
 att styckena inmuras med kalkbruk och tunna
 fogar,
 att klamror i allmänhet ej användas, men att
 öfverhängande delar stöla, der på kräpves, stödjäs
 af inmuradt järn;
 att längre stycken att börja med ej inmuras
 mer än i ändarne, och att fogarne först senare
 ingjutas,
 att fasaden i sin helhet fints och väl cementfo-
 gas med undvikande af fläckar;
 att balkongen utbygges på stomme af smidjern,
 bestående dels af en från hjertmuren gående 6 v.t.
 velsad bjelke för kvarj konsol, dels deremellan
 i cement inmurade och i bjelklaget förankra-
 de rails, dels ock en rad uteden balkongens
 framsida löpande och i cementen dolda 7 v.t.
 velsade bjelkar, som förankras;
 att i balkongens och takbalkstradens räckor
 inläggas 1 1/2 v.t. fyrkantjerna, som förankras;
 att öfriga för konsolens med flera delars goda
 fastsättning erforderliga järnförstärkningar anbrin-
 gas;
 att för uppbärande af taklisten, hvars kvadrar
 gå lika djupt, som bakom liggande mur, inåt
 vinden utmuras 1 1/2 sten tjocka sträppelare
 till å ritningen angifvet djup;
 att på nämnda sträppelare till motvigt
 för taklisten uppläggas en rad rails, som
 förankras i höjd med vindbjelklaget. -

Gårdslasaden och uthuset samt skorstenar
 reveteras med godt maskinlaget gultegel, som
 cementfogas.

810.

82.

Dimensionerna af de valdade bjelkar, mot hvilka
kvärf i källaren och arkivet slås, är nämnda i 88
Såsom är i 89 berörde de för fasadens uppställ-
ning nödiga anordningar af järn.

Öfver tingssalen uppläggas 4 st. rutverkobjelkar af
valadt järn och liggplåtar, enligt framdeles lem-
nad detalj. Den, på hvilken 3de våningens vals-
mur hvilar, göres med 15 v.t. bred öfverflöms
och dubbla sträffor. Alla dessa bjelkar uppläggas
på gjutna 1 v.t. tjocka skor af 2 1/2, resp. 3 1/2 fot
längda, hvarjehvart öfver omsorgsfullt förankring
anordnas. — Vårmurens öfverför förrummet uppbäres af 2 st. 13" vald. bjelkar.

I gatufasaderna inläggas 3 omgångar sträckan-
kare, i gårdsfasaderna 2 st. utom trapphusets, som få
tre à fyra omgångar.

Desutom förankras yttermurarne medelst bjelk-
ankare och tillhörande skarpankare, de förre till
de antal af två för hvarje murpelare. Från
brandmuren mot väster indragas i hvarje bjelk-
lag 1 st. 12 fot långt ankare. Desutom förankras
trapphusets podestbjelkar. Alla förankringar
fastas omsorgsfullt och väl.

Galler framför alla källarfönster göres af
smidte fyrkantig järn; de mot fasaden prydliga.
Alla dessa galler inmuras samtidigt med mur-
verkets utförande.

I båda portöppningarnes golv samt i gårdsförsta-
gan nedläggas smidda fotskrapor.

På ritningarna angifne rutverk för armering
af arkivrummens väggar utföres icke.

Emellan Domarens rum och arkivet inväntas
dels haftrausk järnplåtbeslagen trädörr i
plåtbeslagen 6 v.t. karm, dels en järndörr af 1/6 v.t.
järnplåt i gjutjärnskarm.
En fönstren i arkivrummen anbringas invändigt

järnlackor af 18 v.t. järnplåt med nödiga beslag.
Stora trappans steg ofvan portgången hvilas
på gjutna 7 v.t. höga, 2 formade stättsteg, som in-
muras minst 3 v.t. i väggen. Wandstyckena göras
af valsadt järn, som hopnidas i hörn, samt deko-
reras med fastskrufade rosetter af järnplåt eller
dylikt. Trappan göres för öfrigt s. k. fribärande,
för hvilket ändamål sträfvande gjutjärnskonsoler
inlätas och i murarne förskruvas för hvarje hörn.
Podestbjelkarne framför tamburerna förbindas och ste-
gas i bördes med rails.

Räcket jemte hörnstolpar göres af gjutet järn.
Pistbackongen utbyggdes med rails, väl förankra-
de samt stödda med järnsträvor.

Öfver tamburdörröppningen i 3de våningen in-
lägges 2 st. 8 v.t. valsade bjelkar, deraf den ene
förankras.

Spisarn i 3de våningen uppbäres af inmurade
rails och tillhörande 1 v.t. + 1 v.t. järnkantjern.

Öfverför de tre svängda hvälfven i kökstrappan
inläggas 5 1/2 fot långa gjutna skifvor, 15 tum
breda och med flänsar till motverkande af
öfverfrån kommande tryck.

Allt gröfre fördoladt järn skall före inläg-
gandet vara strukt med het stenkolsfärra
eller oljefärg. Menare järn härbrännes.

§ 11.

Golfslag, som ej i tegel hvälfvas på stennur
eller järnbjocke, inläggas med bjelkar af mört,
kärpsiskt, vinterfärdt virke, utan större van-
kan än högst 2 tum, i tillä 1/3 del af längden.

Bjelkarne, som läggas på de i bördes
afstånd af högst 2 fot från midt till midt,
skola hålla måttet 6 v.t. + 10 v.t. för spännvidder

af 12 intill 18 fot samt 6 v.t. x 11 v.t. intill 20 fot. För mindre spännvidder än 12 fot. må 6 v.t. x 9 v.t. virke användas.

Öfver Tingsalen och dess förrum anbringas dubbla bjelkeklag, deraf de nedre, som båda ligga i samma höjd, må utföras af 6 v.t. x 7 v.t. sparrar, de der dock i det senare rummet med bräder upphängas i det öfre laget.

Alla bjelkar (utom de sist nämnda) korssträfsas på ungefär hvar 6te friliggande fot längd, tjäras och måfras på alla inmurade delar, krossstrykas på mot murverk vettande delar, inriktas med tjärade furuklossar, förses i afslutningen med tapp och hängjern, beredas tillfälle till uttorkning medelst ett mindre hål ofrån för eller framför hvarje bjelke; insickas, der de komma närmare murrör än 7¹/₂ tum, i gjutna skor, fullt omslutande, med 12 v.t.s gods, samt anläggas i mur och på järnbjelke med en längd af minst 7¹/₂ v.tum.

Möjligast tät blindbottn inlägges, utom i tings- och försalens nedre takbjelkeklag, med 1 tums bräder på 1¹/₄ v.t.s läkt, spikad i bjelkens underkant.

Frosöfyllning inpackas af riktigt torr sågspån.

På hvalf lägges, der trägolf plankor anbringas, underlag af 5 v.t. x 6 v.t. fullgodt furuvirke, hvar emellan fylles med sågspån.

8/2.

Gleisönväggar uppföras i allmänhet af 3 v.t.s plank med å ena sidan påspikad panel af 1 v.t. x 2 v.t. läkt med mellantagd papp. De röras med väl rensade (på planksidan dubbel) och kalkputsas på begge sidor.

De 3 bjelklag bärande väggarna öfver tings-
salen (ditt "serveringsrum", "rum" och skafferi)
göres på samma sätt, men med 4 v. ts plank i
stället för 3 tums.

Alla Glaisonväggar ordnas för afstötning så
vidt det låter sig göra.

På vinden inlägges öfver serveringsrummet
en spännbalk af 8 v. t. + 9 v. ts bjelkar med gjutna
skor, nödiga hängjern och butter för uppbörande af vindsgolf.

Emärre skiljeväggar och garderobsväggar
göres af 2 tums plank, som dubbelröras och
putsas.

Åtskiftningar i ekonomikällare samt på
vinden göres, enligt närmare anvisning, af o-
hyflade 1 tums bräder och läkt på nödigt
sparrverk.

§ 13.

Alla källarvåningen med undantag af fin-
kor, kök, strykerum och bryggkrua med mellan-
liggande gång belägges med Cementgolf på
3 v. ts tjock beton, hvarunder stämpas väl.

Bryggkruagolfvet läggs med äkta asfalt på
4 v. ts beton.

Strykerum jämte mellangång, kök, skafferi-
er och finkor golfäggas med 1 1/2 v. t. hyflade
och spolutade bräder, spikade på 4 v. t. + 6 v. ts
plank, det hela med ett underlag af oäkta
asfalt på 3 v. ts beton. Som trassfyll används
torrt kalkgrus.

Förgången belägges inom kolkostnadsbatterna
med 1 v. t. tjock äkta asfalt på 4 v. ts beton.

Om trappplaner, se § 5.

Tingssalus förrum och gårdsförstuga golf-
läggs med hyflad plansten i tvåfärgadt

mönster med hyflade kalkstenrabatter.
Kantstenarne göras 1 fot i fyrkant.

Öfriga golv utföras af $1\frac{1}{2}$ v.t. + $4\frac{1}{2}$ v.t. hyflade och spåntade bräder på trasslym af sågspån. Undantag gör tingssalens golv, hvar till $2\frac{1}{2}$ v.t. + $4\frac{1}{2}$ v.t. trä användes af furu.

Under badrum och klosett trassas med stenkolsaskar.

På golven hvila på kvärf, spikas de på stycklar af 5 v.t. + 6 v.t. furuvirke, som stryks med träjärn.

Vindsgolv må göras af $1\frac{1}{4}$ v.t. tjocka hyflade och spåntade bräder.

Allt golfvirke skall vara torrt, samt, utom på vinden, i möjligaste mån gristrit och för öfrigt af god och felfri bröckfärdighet och golven spikas med rabatter.

Matsalen belägges med rundt omkring väggarna med 2 fot breda rabatter af gran, som bjelkolas och derifrån för med parkettgolv af ek, till pris af Kr. 1,20 pr. 1 fot utan inläggning, samt förses med bårder till pris af 3 Kr. pr. 1 fot. Undergolvet i matsalens parkett behöfver ej vara så gristrit, som öfriga.

Badrum och klosett i 3:de våningen, äfrån som väskbakongen belägges med 1 v.t. tjock äkta asfalt på spänd väf. ~~Stora fasettbakongen golvlaggs med $3\frac{1}{4}$ v.t. äkta asfalt.~~ För rörledningar insätts plåtmuffar.

Utefter alla ytterväggar inläggas på och omkring bjelklagen papprensur till 2 fot från muren. De upprikas mot väggen till fotrandens höjd, tätande mot drag.

88/14.

Taklag skola vara af kärnfriska och full-

skäntiga sparrar om 6 v.t. + 6 v.t. i fyrkant, omsorgs-
fullt sammanlaggna och kopplade med dymlingar,
prof. skoppek och, der så behöfs, skrufbultar.

Stolarna sättas på ett inbördes afstånd af 4
fot från midt till midt. Takstolar med åsar
må ock användas, i hvilket fall inbördes afstän-
det ökas till 7 å 8 fot och åsarna göras af 5 v.t. +
6 v.t. sparrar.

Takpanel utföres af $1\frac{1}{4}$ v.t. spantade goda
furubräder.

Utånpå takpanelen förhyses med tjärpapp.

8/15.

Yttertakets besläs ~~med kopparsplåt af nr 13~~ ^{fin släta yttre med zinkplåt nr 13 enl. listsystem.}
~~fin släta yttre med zinkplåt af nr 13~~
~~fin släta yttre med zinkplåt af nr 13~~

Till taket och gesimsrännor samt takist
~~och gesimsrännor samt takist~~
~~och gesimsrännor samt takist~~
samt förstorbänkar i våningar besläs med kop-
~~parplåt med takfoten.~~ användes zinkplåt nr 14.

Balkarna på balkongen utföres af kopparsplåt,
som inuti utfyses.

Obs! Vattenrännan bakom öfversta balustraden
utföres så som specialdetaljen anger.

Skorstens besläs med koppar om 1 v.t. på golf.

I östra taklutningen inläggs sammanlagdt
5 st 2 fot + 3 fot takfönster af gjutjern öfver som
en 2 fot + 2 fot brandlucka.

Från taket nedföres 5 st 4 tum vida stup-
rännor af zink nr 14, väl fästade och med rymli-
ga trattar. Sex fot från marken fortsätts de af
gjutjernsrör, som säres i förbindelse med under-
jordiska ledningar. Från hvardera af balkon-
gerna, som förses med vattenledare, nedföres 2
st 2 tum stuprännor.

Stuprännorna i stora fasaden göras prydliga.

Dörrfösklar mot balkongen samt dörrarnes
nedre ramstycken linbetsas.

88

§ 16.

Invändiga murytor färgputsas med kalkputs.
På vinden slinmas.

Två tak, som ej äro hvalfda, kalkputsas, med
här nedan nämnda undantag, på dubbeltröad
underpand af 1 v. t. + 2 v. t. lärtor, spikade med 1/2
tums mellanrum.

Bönings- och expeditionssrummarnas, nedre för-
stugans och portgångens samt trapphusets tak
föres med gjutsdragna lister, enkla eller rikare
i profilerna allt efter det ändamål, hvartill
rummet skall användas, samt större och mindre
takrossetter med starka inkrupade messingkro-
kar. I nedre förstugan samt i 3d:re vänin-
gens salong, matsal och förmak inläggas
skulpterade ornament i listerna.

I kök, tamburer, serveringsrum och dylika
lägenheter samt i pigkammare kunna mer
och mindre enkla trälistor uppsättas.

Taken i Tingssalen och dess förrum utföras
af trä i hyflade och perlade bräder med de
ungefärliga indelningar, som ritningarna an-
tyda. Listverk utföras genom sammansättning
af befärliga fabrikslister jemte släta friser.
Virket skall vara torrt, godt och i möjliga-
ste mån qvistrent. Det hela afses för oje-
målning. Nödiga klössningar och påsal-
ningar fästas, der så finnes nödigt, med
skruvar och skruvbuttar.

I Tingssalen utföras väggdekoration i gjuts
enligt ritning. De släta listverken kunna
dock äfven utföras i trä på inmurade

klassar och lättar; dock skal i så fall tjärpapp
inlaga, träet från väggen.

Förrummet dekoreras af väggarne på annat
sätt än medelst en af stolta lister bildad fris
runttaket.

I yttre förstugan utföres omerad pilaster-
ställning med entablement.

§ 17.

Källarfönster utföres med karmar af $2\frac{1}{2}$ v.t.
x 6 v.t. plank, bågaf i kök, liukor och stryrum
dubbla med $1\frac{1}{2}$ v.t. x 2 v.t. trä, samt öppningsbara.

Fönster i våningarne (med dubbla bågaf utom
trapphusfönstret) göres med karmar af 3 v.t. x
6 v.t. plank, bågaf med $1\frac{3}{4}$ v.t. x 2 v.t. bägträ,
hvaraf de inre öfverfalsade.

Vindfönstren göres enkla med $2\frac{1}{2}$ v.t. x 6 v.t.
karmar.

Till Tingsalen och dess förrum göres kar-
mane af 4 v.t. x 8 v.t. plank samt bågaf med
bägträ om 2 v.t. x $2\frac{1}{2}$ v.t., med innaubågaf öfver-
falsade.

Halva antalet nedre fönsterbågaf i hela
huset göres öppningsbara medelst basquill-
beslag af jern med $\frac{1}{4}$ v.t. x $\frac{1}{4}$ v.t. stång, samt
smugga och begränsa pred af messing.

Öfverbågaf förses med öfliga beslag för öpp-
ning och slutning.

Fönsterkarmar, hvilka liksom bågaf gö-
ras af grostoffri furu, kreasotstrykas mot mur-
verk, tjärpappbeslås upptill, samt drifvas
utan och innan med tjärdfel.

Smuggplankor af 3 v.t. plank innotas,
hvarjante profilerade bräötlistor uppsättas,
allt på dreffackning.

Alla karmar skola vara murade med "för-
bränning".

I boningsrum, kanslium och i utred-
ningen iisättas halfranska smyg- och bröst-
panell jemte $4\frac{1}{2}$ v.t. breda foder. I öfriga
lokaler uppsättas $4\frac{1}{2}$ v.t. foder, som (i bälte-
rum) neddragas till fotranden, hvarefter fyll-
ningarna prydas med lister till efterlikning
af bröstpanel.

På Tingssalen göras smygpanel jemte
foder rundt fönstren.

8/8.

Uttersportarne göras enligt ritning af furu
med $2\frac{1}{2}$ v.t. ramstycken. De beslås med tre-
dubbla, starka gångjern och goda regler och
lås med prydliga (brons) handtag. Och för
eventuellt anbringande af lås regel för port-
vakt innurats ett messingshysörör på anvisad
plats. Portarnes öfrarhys och öfr. fyllningar
föres, utom med glas, med smidda, starka
galler. ✓

Gårdsportarne göras mot gården kläddas
liksom i allmänhet mot gården rörande
ytterdörrar.

Alla dubbel- och enkeldörrar, som leda till
boningsrum, vestibuler, expeditious- och
tingsrum, göras halfranska, dubbeldörrar
med 3 fyllningar, enkeldörrar med 4 fyll-
ningar, alla med $1\frac{3}{4}$ v.t. ramstycken samt
 $3\frac{1}{2}$ + 4 v.t. källister.

Mellan tingssalen och förrummet sättes
ett par större deurbattans med 2 v.t. ram-
stycken.

Öfrige dörrar göras halfranska med

Samma antal fyllningar, som förut nämnts, samt
med $1\frac{3}{4}$ v. ts ramträ.

Gårdörrar göras med $1\frac{1}{2}$ v. ts ramträ.

Till finkörna göras dubbla dörrar i stål-
lason med 2 v. ts ramträ, den ena dörren plåt-
bultlagad, upphängd på inmurade stapelgångjärn
samt båda försedda med grofva, dubbla lås.

Till alla helfranska dörrar i mur om 15 v. ts
och deröfver göras fyllningskarmar; till half-
franska dörrar spåntade plankkarmar till väg-
gus tjocklek.

Breda foder uppsättes öfverallt, utom i simpla-
re källarelokaler, hvarst 6 v. ts karmar användes.

Till tamburerna anordnas glaspartier med hel-
franska glas-dubbdörrar och matta glas.

Till hvarje balkong leder ett par dörrar med
tillhörande innerdörrar ^{för} med glas. Innandörrar för-
ses med öfverfalsar och tätas spärmerligt väl.

Till ytterförstugan till förrummet samt till
stora kufvadtrappan i portgången insättes hel-
franska glasdörrar (matt glas), försedda med
stående handtag, starka amerikanska ut och
in gående fjedrar samt skinklädda kantar.

Alla dörrar förses med starka, passande lås
ored och öfriga beslag, väl påsatta, efter god-
känd modell. Pneumatisk drifvare anbrin-
gas i dörren emellan förrummet och gården.

I dörrar, som leda från badrum, klosett
o. s. v. skall, om så begäres, matt glas in-
sättas i öfre fyllningarne. Äfvenså anordnas
på begäran öfverljus öfver dörrarne.

Allt glas, utom å vind och i ekonomi-
kånere, skall vara prima A glas (ej spegel-
glas) och af dubbel tjocklek i ytterfönstren.

Fönsterfalsarne i ytterbågar göras dock
(mot gatan) så djupa, att spegelglas kan insät-

72
 Alla fyllnings- och genomgående plank-
 karmar tjärpappförhydas före insättningen
 till mötverkande af svälning.
 Mot mur vettande snickeri kroo-
 sotstrykes dessutom.

Karmar fastskruvas i inmurade klos-
 par.

Dörrtrasklar göras af ek, som skruvas.
 I alla böningsrum, lededitionsrum och
 vestibuler insättes 1 fot hög fotpanel, i de
 öfriga lokaler 7 u. t. höga fotliöster (ej i ved- och
 cheshåuskällare, pannrum o. dyl.).

I Tingsalen och förrummet insättes half-
 fransk 5 fot hög väggpanel på inmurade
 liöster.

I yttre förstugan uppsättes liknande, men
 3 fot hög.

I portgången anordnas 6 fot hög panel af
 perlade bräder med pryggade öfver- och fot-
 liöster.

I liukorna inpandas väggarne ända till
 taket med perlade bräder.

I 3de våningens matsal uppsättes half-
 fransk, 5 fot hög panel.

All träpanel skall läggas på tjärpapp-
 förhyddning samt på mursidan grundas.
 Rörande trätak i Tingsalen och förrum-
 met, se § 16.

I arkivrummen göras sterka hyllor från
 golvet till taket rundt alla väggar, med af-
 stånd i genomsnitt $1\frac{1}{4}$ fot.

I kök, skafferier, serveringsrum, garde-
 rober och tamburer göras fullständiga in-
 redningar med skåp, hyllor, klädhängare,
 de senare i tamburerna afväsor i nämndus

num. smygga af malm på polerade lister.
 Kafferiinredningar skola, liksom öfriga, vara
 af hylladt virke.
 I en af källarne inredes vinställare för cirka
 500 buteljer.

På vinden göras afskiftningar på vanligt
 sätt, efter anvisning. I torkvinden uppställas
 knapar för streck.

I klosstrummet insättes Marinoklosett med po-
 lerad sits såväl kran, duntör och öfrig utrust-
 ning.

I badrummet insättes badapparat för gas-
 uppvärmning, anordnad för tempererad dusch,
 med duschskåp, brallgolf, klädhängare och
 öfrig utrustning; dessutom ett extra kar med
 rördningar, kranar och ventiler.

I köket utförs diskbord med försänt tvek-
 läda. I fråga om kylkors, skåp och hängares
 närmare anordning i såväl kök och server-
 ingsrum som i garderoba o. s. v. bestämmes
 närmare vid utförandet.

I tvättstugan inrättas bänkbord på bänkar utef-
 ter fönstersidan jemte $2\frac{1}{2}$ fot breda brallgolf.

Äträderna på gården utrustas fullständigt med
 sått, tjärad kista, jernspår, kalkbinge och sop-
 bing. Gfalterad pissoir anordnas.

Marhorn anbringas på begäran hörnstaplar,
 särskildt i trappuppgångar.

§ 19.

Allt virke, som användes till snickerier, skall
 vara af fullgod beskaffenhet, och skola alla arbe-
 ten utföras omsorgsfullt och väl af dertill skickligt
 folk. Till yttre snickerier får endast furu
 användas.

§ 20.

Värmeledningsapparaten, som gäles ~~bottenvä-~~
~~ningen och flammorna~~, skall ej af entreprenören le-
vereras, endast inmuras. Obs!

I Källaren uppsättes en bryggkapsarna med
lämplig gjutjärnskittel, plåtkupa, spjell o. s. v.
Hon reveteras med maskinslagen guldten, som
fogas.

I trykkammaren anordnas för trykkam-
murad fot med hyflad plan framför.

I vaktmästerens kök insättes jernspis af lämp-
lig storlek komplett med varmugn, gjuten
gästern, kupa, hyflad plan, o. s. v.

I 3de våningens kök uppsättes stor kakel-
klädd hällspis med varmkärl, stekugn, kop-
percistern, polerad messingräcke, plåtkupa
och spjell samt planoten framför eldstadssidan.
Väggen bakom spisen kakelklädes.

Om badapparaten se § 18.

§ 21.

Gastledning införes i:

Källaren: Bryggkhus - Trykkammare -
Finkornas förstuga - Varmapparatrums.

Bottenvåningen: Både portarne (utvändigt)
Ytterförstuga - Förrum -
Tingsaal. Portgång -
Nämndens och arkivlagarnes rum -
Stora trappan - Kökstrappan.

2de våningen: Stora trappan - Kökstrappan -
Tambur.

3de våningen: Stora trappan. Tambur -
Katsal. Serveringsrum -
Kök - Badrum - Korridor -
Kökstrappa.

95
 Bottenvåningen och källaren anordnas för en
 måtare, 2dra och 3dje våningarna för en s.
 Lysapparaten för ytterporter, ytterförestuga, för-
 rum, tingssal, stora trappan samt matsalen
 medräknas ej.

Vatten- och afloppsledning:

Kök i källaren och i 3dje våningen, trättu-
 stuga, rum för varmapparat, serveringsrum, bad-
 rum, 2dra våningens tambur samt tingssalens
 förrum förses med vatten och afloppsledning. (i
 öfrigt köket i förbindelse med diskbord samt
 dusutom plaskcho).

I källarköket insättes emaljeradt plaskbäcken.

I trättustugan och i varmapparatrummet
 nedläggas stenbrunnar med gjutna galler.

I badrummet inrättas apparat för gas-
 uppvärmning och utrustas för öfrigt med
 fullständiga apparater och kranar för tempe-
 rerad dusch, som förut § 18 nämnts.

Alla afloppsledningar inom hus och intill
 grundmurens ytterkant skola vara af järn
 med tätningar af bly.

Alla vattenlås i våningarna skola vara slås.

Från pissoiren anordnas aflopp af lerrör.

I gården nedläggas på lämpligt ställe en
 samlings- och rensningsbrunn af sten med
 jerngaller. I närheten af kökstrappan
 uppsättes en gjuten vattenkastare, frostfri,
 med galler och brunn.

Från 5 stuprör anordnas aflopp af gla-
 serade rör till närmaste gaturör.

Till vattenposten lemnas 60 l fot 1 1/2 tum
 prima väfslang med skruvbart munstycke
 af messing samt koppling för påskruvning
 i vattenposten.

Marinoklosett, se § 18.

Ringledningar:

Elektrisk ringledning föres från porten till portvakten; från tingssalen till förrummet; från expeditionsrummet i 2de våningen till portvakten samt till 3de våningens kök; från 2de våningens tambur till vidliggande korridor; från 3de våningens tambur, matsal, sängkammare och badrum till samma våningens kök (med visaretafla).

I matsalen och sängkammaren iurättas knappar med silkespunnna strängar.

Gemensamt batteri för hela huset.

Till portvaktens tambur iurättas signalklocka med tryckknapp.

Målningsarbeten.

Alla ^{helt} tak i våningarne strykas omsorgsfullt och jemt med limfärg.

Boningsrum, expeditionsrum, vestibuler och portgång dekoreras rikare och enklare allt efter rummets ändamål, till ett medelpris af 30 Kronor pr tak, sedan de släta ytor ha klistrats med godt spännapper.

Allt synligt träarbete, utsidor af fönster och ytterdörrar afven som putsade fönstermyrar och fönsterbröstningar o. s. v. målas och spacklas 3 gånger på grundning. Dörrar till dekorerade rum strykas i 3 à 4 toner.

Tingssalens och förrummets tak (af trä) målas 2 gånger på grundning och spackling, samt dekoreras enkelt i toner.

Grundning af allt snickeriarbete sker strax efter detta senares införande på bygget, eller om möjligt dess förrinnan.

Målning af skåp i tumburer, serveringsrum, kök o. s. v. medräknas.

97 12.
Garderobers klstras invändigt med godt
målnappor.

Allt jernarbete oljemålas 3 gånger (på spackling
om så behöves), hvarjente huvudtrappens
stig på undersidorna linoljefernissas.

Servings-, aflopps- och öfriga ledningsrör
oljemålas; deremot inga värmelement;
Puttsade väggtytor i klösch-, badrum
samt kök oljemålas utan spackling till
färgen väl täcker.

Öfveliga väggtytor i tingssal, förrum,
entré, portgång och trapphus målas i
limfärg med lämpliga fältindelnningar,
streck och enkel dekoration. Stuckprisen
i tingssalen dekoreras i färger.

Väggtytor i boningsrum, kansliutrummen
i 2^{dra} våningen, tamburer, rum för åkla-
gare och nämnd, samt raktmästaretrum
tapetseras öfrav kredering med garanteradt
giftfria tapeter till medelpris af 2 kronor
p. rulle för bättre rum och 1 kr 25 ö för
enkla rum, uppsättning och bärder med-
räknade.

Alla andra puttsade väggtytor limfärgstry-
kas slätt; tak likasi.

På de mattslinade tamburfönsterglasen
anbringas ornament i fennissa.

§ 22.

Efter gatulinien inhägnas tomten med
1 fot bred, cirka 1 fot hög, grothuggen gra-
nitsockel (grad nr. 2), afsedd för jernstaket.

Under sockeln lägges 3 fot djup grä-
stusgrund på längd efter muren löpande,
skrädda 5 tum rister, i 3 rader med

98
 mellan dem väl packad lera och stenkots-
 skärl.

På grundöppningar anordnas, hvar af den
 ena förses med huggna afisare af granit.
 Gården inhägnas med 8 fot högt, tät
 stängsel af stams bräder och 6 v. 7 + 6 v. 7
 stolpar, som nedtill kolas och fräljeras.
 Stängslet oöfveras 2 gånger på grundning.
 Stängslet för ekonomigården utföres enligt
 ritning och oöfveras på samma sätt.

§ 23.

På gården utföres en afträdesbyggnad
 enligt ritning, och utrustas fullständigt
 med lår, skenor, kalk- och sop-
 kunge. Piisoir, med ärtor afsett, anordnas
 på angifvet ställe.

§ 24.

Den del af gården, som är afsedd
 för plantering, äfvensom planteringslandet
 emot gatan, utjämnas. Öfriga delar af går-
 den, äfvensom 2 st 10 fot breda passager
 från gatan till ingångerna, stensätts
 med trestad sten.

§ 25.

Huset skall aflemnas väl skuradt och
 rengjort, samt, der golven så fordra,
 hyfladt. Göteborg den 9 juli 1887.
 Antskedd. J. N. Holmström J. N. Sund
 P. Leg. Anderson P. R. Ray